

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Turgay ŞENLİLER

HZ. MÛSÂ KISSALARINDA KRİZ YÖNETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Prof. Dr. Ahmet BEDİR

Yozgat-2015

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Turgay ŞENLİLER

HZ. MÛSÂ KISSALARINDA KRİZ YÖNETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Prof. Dr. Ahmet BEDİR

Yozgat–2015

Kabul ve Onay

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABULÜ

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 80110712035 numaralı öğrencisi Turgay Şenliler'in hazırladığı "**Hz. Mûsâ Kıssalarında Kriz Yönetimi**" başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca/...../..... günü saat 'te yapılmış, tezin kabulüne OY ÇOKLUĞU/OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan _____

Üye _____

Üye _____

ONAY

Bu tezin Kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun.....tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2015

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Hz. Mûsa Kıssalarında Kriz Yönetimi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2015

Turgay ŞENLİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTERİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ÖNSÖZ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Amacı, Kapsamı ve Metodu.....	2
1.2. Kavramsal Analiz.....	4
1.3. Kıssa	5
1.3.1. Lügat Manası	5
1.3.2. Terim Manası	5
1.3.3. Kur'ân Kıssalarının Temel Özellikleri	7
1.3.4. Kur'ân Kıssalarının Temel Amaçları	8
1.3.4.1. Tevhidi İspat	9
1.3.4.2. Nübüvveti İspat	9
1.3.4.3. Allah'ın Kudretinin İlanı	9
1.3.4.4. İnsanları İbret, Öğüt, Uyarı,(Ümit-Ye's), Teşvik ve Aksiyona Yönlendirme	10
1.3.4.5. İlmî Gelişmelere ve Ahlâkî Hususlara Işık Tutmak	12
1.4. Hikâye	13
1.5. Mitoloji (Destan, Menkıbe ve Efsâne).....	15
1.6. Kıssa ile Hikâye ve Mitoloji Kavramlarının Karşılaştırılması	17
1.7. Kriz (Kavramsal Analiz)	19
1.8. Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif ve Reaktif Yaklaşım 	24
1.8.1. Proaktif Kriz Anlayışı	24
1.8.2. Reaktif Kriz Anlayışı.....	25
1.9. Kriz Sürecinde Halkla İlişkilerde Proaktif ve Reaktif Stratejiler.....	26

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MÛSÂ VE FİRAVUN

1.1. Hz. Mûsâ Döneminde Firavun ve İsrailoğullarının Genel Durumuna Bir Bakış	28
1.1.1. Hz. Mûsâ'nın Doğumu	33
1.1.2. Gençliği	34
1.1.3. Ailesi	35
1.1.4. Peygamber Oluşu	36
1.2. İslam'ın Davet Metodu ve Firavun'un Daveti.....	37
1.3. Hz. Mûsâ ve Firavun Münasebetleri.....	38
1.3.1. Hz. Mûsâ'nın, Harun'la Desteklenmesi ve Firavun'a Gönderilmesi.....	38
1.3.2. Firavun'a Gidilmesi ve Münazara Edilmesi.....	47
1.4. Hz. Mûsâ, Firavun ve Sihirbazları	67
1.5. Mısır'dan Çıkış ve Firavun'un Sonu	79

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. MÛSÂ VE İSRAİLOĞULLARI

2.1. Yapay Tanrı Yapma İsteği (Buzağı Olayı).....	88
2.2. Tek Tip Yiyecek Problemi.....	103
2.3. Kutsal Ülke	107
2.4. Hz. Mûsâ'nın Duası Sonucu Çölde Geçen Kırk Yıl ve Kutsal Topraklara Girilmesi.....	112
2.5. Kutsal Topraklara Giriş Şekilleri (Ayetleri Değiştirmeleri).....	115
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	132
İNDEKS	135
ÖZGEŞMİŞ	138

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hz. Mûsa Kıssalarında Kriz Yönetimi

Turgay ŞENLİLER

Danışman: Prof. Dr. Ahmet BEDİR

2015-Sayfa: 154 + xi

Jüri 1:

Jüri 2:

Asıl gayesi ahlâkî ve terbiyevî olan Kur'ân kıssalarının, kültür seviyesi ve durumu hangi düzeyde olursa olsun okuyucu ve dinleyiciler üzerinde büyük bir tesiri vardır.

Kıssalarla elde edilmek istenen gaye, birey ve toplumun ilâhî mesajlar istikametinde bir değişim sağlaması ve kâmil insan olmaya namzet olan, potansiyel insanı gerçek konumuna yükseltmektir. Bu doğrultuda gerçek hayattan kesitler sunan kıssalardaki olaylar birer ibret, kahramanlar ise topluma model insan olarak sunulmaktadır.

“Firavun’a git! Çünkü o iyice azdı. ‘Ya Rabbi!’ dedi. Genişlet göğsümü, kolaylaştır işimi, çözüver şu dilimin bağını, ta ki anlasınlar sözümü! Bana da ailemden birini yardımcı kıl, Harun kardeşimi! Onunla beni takviye et! Onu bu işime ortak et! Ta ki seni daha çok tesbih ve tenzih edelim. Ve seni daha çok analım. Aslında sen bizim bütün hallerimizi hakkıyla görmektesin. (Allah): Mûsâ! İstediklerin sana verildi.” (Taha, 20: 24-36)

Buradaki anma, krizle yakından ilgili olabilecek kişilerin fikren, zihnen ve psikolojik olarak özel eğitimlerle devamlı zinde tutulmaları ve krize hazırlanmaları anlamına geliyordu ki olası bir krize karşı sürekli hazır olsunlar, hadiseler karşısında mukavemetleri kırılmasın, olaylardan kopmasın. Ayrıca bu anma sonuçta kriz yöneticisinin konuşurken yakalayacağı başarıyla da alakalıdır: Her zaman konuşmacının başarısı, konuyla ne kadar yakından ilgili ve başkalarına anlatmaya ne kadar istekli olduğuna bağlıdır.

Hz. Mûsâ, kardeşi Harun'a peygamberlik verilmesinin yanı sıra birtakım isteklerde de bulunmasıyla, aynı zamanda bir nevi kriz yönetim ekibini kurmuş ve kriz eylem planını da oluşturmuş oluyordu.

Zira iyi bir lider ortaya çıkabilecek bir krizi önceden sezinleyebilir. Krizin kendilerine bulaşmaması için zaaf noktalarını giderir. Her şeye rağmen bir kriz ekibi oluşturur. Burada Hz. Mûsâ'nın yaptığı da budur. Firavun'la oluşturacağı diyalog sonucunda ortaya çıkabilecek krizleri sezip onlara karşı proaktif bir kriz yönetimi anlayışıyla tedbir almak ve kriz yönetim ekibi oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıssa, Kriz, Hz. Mûsâ, Firavun

ABSTRACT

Master Thesis

Crisis Management in the Parables of The Prophet Moses

by

Turgay ŞENLİLER

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet BEDİR

2015-Page: 154 + xi

Jury 1:

Jury 2:

The parables in the Qur'an mainly purpose to bring in good morals and decency and have a huge impact on its readers and listeners, no matter at what cultural level they are.

The aim sought to be achieved by parables is to change individuals and societies through divine messages and to upgrade human potentials to the actual perfect location. In this sense, real-life events in the parables offer an exemplary lesson and heroes are presented as the model for human society.

Allah said: "Go to Fir'aun (Pharaoh)! Verily, he has transgressed." Mûsâ (Moses) said: "O my Lord! Open for me my chest. "And ease my task for me; "And make loose the knot (the defect) from my tongue, "That they understand my speech, "And appoint for me a helper from my family, "Harun (Aaron), my brother; "Increase my strength with him, "And let him share my task, "That we may glorify You much, "And remember You much, "Verily! You are of us Ever a Well-Seer." Allah said: "You are granted your request, O Mûsâ (Moses)! (Taha, 20: 24-36)

Remembering Allah at the moments of crisis may be closely related to the necessity of a person's mental and psychological preparation and fitness through special education; so as to get constantly ready against a possible attack without losing his resistance in the face of events. In addition, this remembrance is ultimately linked to the achievement in crisis management: The success of the speaker is always

closely dependent on how much he is concerned with the subject and willing to tell others.

Prophet Moses (pbuh), by requesting the assignment of his brother Aaron (pbuh) as a prophet, aimed to set up a kind of crisis management team and the necessary crisis action plan.

Namely, a good leader can anticipate any crisis that may arise by overcoming his weaknesses against crisis and creating a crisis team in spite of any hardship. Here the Prophet Moses (pbuh) exactly does the same; that's to take measures against crises that may arise in the dialogue with the Pharaoh with a proactive crisis management approach and crisis management team.

Keywords: Parable, The crisis, The Prophet Moses, Pharaoh

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Kriz Yönetim Süreci	21
-------------------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AS	: Aleyhisselam
AŞ	: Anonim Şirket
ARK	: Arkadaşları
ASİAD	: Ankara Sanayici ve İşadamları Derneği
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
BKZ	: Bakınız
C	: Cilt
CC	: Celle Celâlühü
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
ÇEV	: Çeviren
ÇY	: Çeviren Yok
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ET	: Erişim Tarihi
H	: Hicri
HAZ	: Hazırlayan
HZ	: Hazreti
RA	: Radiyallahu anh, anha, anhüm
s.	: Sayfa
SAD	: Sadeleştiren
SAV	: Sallallahü aleyhi ve sellem
SÜ	: Selçuk Üniversitesi

SDÜ	:	Süleyman Demirel Üniversitesi
ss.	:	Sayfadan Sayfaya
SY	:	Sayı
TC	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDET	:	Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TEA	:	Türk Edebiyatı Ansiklopedisi
TEV	:	Türk Edebiyatı Vakfı
TODAİE	:	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TRC	:	Tercüme Eden
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TÜSİAD	:	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TÜSSİDE	:	Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü
TY	:	Tarih Yok
VB	:	Ve Benzeri
VD	:	Ve Diğerleri
YAY	:	Yayımları
YY	:	Yaymevi Yok

ÖNSÖZ

Hız. Muhammed'e gönderilen son ilâhî kitap Kur'ân, yaşadıkları her çağda insanlara hidayet yollarını gösteren peygamberlerin hayatlarından bazı kesitleri bizlere ibret almamız için kıssalar olarak sunmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bu kıssalardan biri de Hız. Mûsâ kıssasıdır.

Çalışmamızda birey ve toplumların maruz kaldıkları krizlerin psiko-sosyal yaşamlarına yansımalarını ve çözümlerini Hız. Mûsâ kıssaları ışığında incelemeye çalıştık. Yaptığımız araştırmalar sonucu konumuzla ilgili daha önceden herhangi bir çalışmanın yapılmadığını gördük. Bu yönüyle çalışmamızın önem arz ettiği düşüncesindeyiz. Temelinde beşeri sistemlerin yattığı bu iki farklı konunun birleşmesi sonucu tezimiz ortaya çıktı. Bu çalışmayla, toplum bilimcilerin dikkatini bu noktaya çekmek de hedeflerimiz arasına girmiş oldu.

Hız. Mûsâ kıssalarını kriz yönetim ilkeleriyle değerlendiren çalışmamız giriş, sonuç ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte, kavram analizine gidilerek önce kıssanın tanımını, özelliklerini, amaçlarını açıklayarak kıssaya benzeyen bazı anlatıları inceleyip birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca kriz, kriz çeşitleri, yönetimi ve halkla ilişkiler açısından krize yaklaşımlara dikkat çekmek istedik.

Birinci bölümde, önce Firavun döneminde İsrailoğulları'nın genel durumlarını tasvir ettik. Hız. Mûsâ'nın hayatını kısaca anlattıktan sonra, Firavun ile giriştiği fikri münazaranın arkasından büyücülerle yaptığı sihir mücadelesini ve İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarırken Firavun ile erkânının boğulmasıyla beraber kurtuluşlarını işledik.

İkinci bölümde ise Hız. Mûsâ'nın kavmiyle arasında geçen münasebetlerden bahsettik: Kavminin önce kendisinden yapay tanrı yapma istekleri, isteklerinin reddedilmesi sonucu Hız. Mûsâ'nın Tevrat'ı almak üzere Tur Dağı'na çıkınca İsrailoğulları'nın Sâmiri önderliğinde altından bir buzağı heykeli yaparak ona tapınmaları, sonra Allah'ın (cc) kendilerine zahmetsizce verdiği rızıklarla tatmin olmayarak yerden biten yiyecekleri küstah tavırlar içeren ifadelerle istemeleri, ardından Kutsal Belde'ye girme konusundaki isyankâr tavırları sonucu Tih çölünde

kırk yıl sersemce dolaşmaları ve Kutsal Belde'ye giriş şekilleri kriz yönetim ilkeleri ışığında çalışılmıştır.

Bu çalışmamda eserlerinden istifade ettiğim değerli müelliflerin hayatta olanlarına afiyet, ölenlerine Allah'tan rahmet dilerim. Çalışmam boyunca yardımını hiç esirgemeyen değerli hocam, Prof. Dr. Ahmet BEDİR Bey'e, teknik anlamda destek aldığım Doç. Dr. Kıyasettin KOÇOĞLU ile Yrd. Doç. Dr. İsmail Hilmi Bilgi Beylere ve bana yardım eden arkadaşlarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Turgay ŞENLİLER

Yozgat-2015

I. GİRİŞ

Ezeli ve ebedi olan Yüce Allah, dünyaya bir imtihan dolayısıyla göndermiş olduğu kullarına rehberlik ve örneklik teşkil edecek peygamberler ve kitaplar göndererek kullarının hem dünya hem de ahiret saadetlerine ilâhî kaynaklı rehberler eşliğinde yürümelerini emretmiştir. Bu minvalde son ilâhî kitap Kur'ân-ı Kerîm'de iman, ibadet, muamelat ve ahlâk gibi alanlarda temel bilgiler verilirken geçmiş milletlerin yaşantılarından, ibret alınması için örnekler verilmektedir.

Kur'ân'a bütünlüğü içerisinde baktığımızda yaklaşık yarısının kıssalardan oluştuğunu görürüz. Elbette bir hikâyeler kitabı olmayan Kur'ân'da geçmiş milletler ve peygamberlerin yaşamlarından bahseden örnekler, çok önemli mesajlar taşımaktadırlar. Dolayısıyla Kur'ân, bu kıssalar ile geçmiş kavimlerin başlarına gelen bela ve musibetlerden de örnekler sunarak insanların davranışlarının sonucunda neler ile karşılaşabileceklerine de dikkat çekmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, ilâhî uyarıları dikkate almayan Âd, Semûd, Lût ve Nûh gibi kavimlerin ve özellikle de Firavun gibi haddi aşanların başına gelen hadiseler kıssalar vasıtasıyla anlatılmıştır. Böylece kâfirlere ikaz, ta'zir ve tehdit yapılırken inananlara da bunlardan gerekli dersleri almaları öğütlenmiştir. Ayrıca mü'minlere manevi olarak destek verilmiştir. Bu bağlamda kıssalar vesilesi ile bütün kullara önemli mesajlar verilmiştir.

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'in çağrısındaki evrensellik ve içerisindeki ilâhî hitap, insanoğlunun yaşadığı ve yaşayacağı her devir için geçerli olduğundan Kur'ân'da yer alan kıssalardaki mesajlar her ne kadar belli bir tarih aralığında yaşanılmış olsa da, kıyamete kadar insanoğlu için yol gösterici nitelikte bir rehberdir.

İlahi beyan, başlangıcından son kutsal kitap olan Kur'ân-ı Kerîme kadar temelde aynı mesajı ve rehberliği yapmaktadır. Tarihte gönderilmiş olan peygamberlerin de örneği her ne kadar geçmiş tarih içerisinde yaşanılmış örnekler olsa da içerdikleri mesajlar ile ilâhî hitabın ebedi ve ezeli olması özelliğine bağlı olarak zamanla sınırlı olmadan insanlığın bu gününe ve yarınına da örneklik teşkil eder niteliktedir. Bu bağlamda Kur'an'daki her kıssa günümüz insanını doğrudan

ilgilendiren mesaj yüklü içerikleri kapsamaktadır. Ancak çalışmamızda tarihte Hz. Mûsâ'nın Firavun yönetimi ve İsrailoğulları ile arasında geçen krizlerin, günümüzde inananların maruz kaldıkları ile pek çok benzerlik göstermesi dolayısıyla araştırmamızın temel çalışma alanı olarak ele alınacaktır.

Bu çalışmada Hz. Mûsâ'nın kriz yönetimi yaklaşımlarını tespit ederek Müslümanların hâlihazırda içinde buldukları problemleri ve günümüzün önemli araştırma alanlarından biri olan kriz yönetimini daha iyi nasıl yapacaklarına dair Kur'ânî bakış açısını ortaya koyarak katkı sağlamak hedeflenmektedir.

1.1. Konunun Amacı, Kapsamı ve Metodu

Tarih boyunca olduğu gibi günümüz Müslümanlarının yaşadığı coğrafyalarda krizler neredeyse hiç eksik olmamıştır. Özellikle son birkaç yüz yıldır yaşam biçimine dönüşmüş gibidir. Bu krizlerin sebep, süreç, sonuç ve etkileri bağlamında hep Kur'ân ile bir şekilde bağlantıları kurulmuştur. Her hâlükârda Müslümanlar açısından ebedi rehber olarak kabul edilen Kur'ân'ın bu tarz krizlere kaynaklık etmeyeceği bilinmekle birlikte; kriz yönetimiyle ilgili önemli ipuçlarına ve yol göstericiliğe sahip olmasından hareketle, Kur'ân kıssaları içerisinde önemli bir bölümünü oluşturan Hz. Mûsâ kıssalarındaki kriz yönetimi üzerinde durmayı hedefledik. Bu bağlamda çalışmamızın adını "Hz. Mûsâ Kıssalarında Kriz Yönetimi" olarak tespit ettik.

Hz. Mûsâ kıssalarından çıkarılan ilke, metot ve değerlerin kriz yönetimi açısından günümüze kattığı anlam tezimizin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Amacımız Hz. Mûsâ kıssalarının sadece insanların merakını gideren veya tarihi bir hikâye şeklinde anlatılmasından ibaret olmadığını, bilakis Kur'ân genelinde insanlığa anlatılmak istenen prensiplerin, tarihi gerçeklik içinde çarpıcı ve inandırıcı bir üslupla muhataplarına anlatılmak istendiğini göstermektir. Bu bağlamda Hz. Mûsâ kıssaları kriz yönetimine Kur'ânî yaklaşımın önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda, parçadan bütüne bir yaklaşımla Hz. Mûsâ kıssalarından Kur'ân-ı Kerîm'in krizlerin yönetilmesi ve aşılmasında yol gösterdiği temel ilkelere ulaşmak hedeflenmektedir.

Araştırmamız; zaman, süreç ve konu sınırlılıkları dikkate alınarak, Kur'ân'daki Hz. Mûsâ kıssaları ile sınırlı tutulmuştur. Çünkü kapsam itibarıyla Hz. Mûsâ kıssaları Kur'ân kıssalarının büyük bir bölümünü oluşturması, 136 farklı yerde

geçiyor olması¹ ve yaşamış olduğu süreçlerin çeşitliliği dikkate alındığında, konunun bu şekilde sınırlandırılması uygun görülmektedir. Bununla birlikte, çalışmamızda gerekli görüldüğünde Hz. Mûsâ ve diğer peygamberlerin yaşamış oldukları kriz süreçleri ilgili Kur'ân, hadis ve diğer kaynaklarda geçen rivayetler ve bilgilerden istifade edilecektir.

Araştırmamızda üzerinde önemli durulacak noktalardan birisi de Hz. Mûsâ'nın karşılaştığı sıkıntılar ve bu sıkıntılara gerek kendi içtihadıyla gerekse Allah'ın kendisini yönlendirmesiyle bulmuş olduğu ilâhî çözüm yolları ve bir peygamberin kullandığı metotlardır.

Asr-ı Saadette bir ganimet dağıtımı sırasında, Hz. Peygamber'in (aleyhisselatü vesselam) taksimatından memnun kalmayan bir kimse: "Bu, Allah'ın rızası aranarak yapılan bir taksim değildir." demiş, bu söz Rasulullah'ı (aleyhisselatü vesselam) son derece öfkelenmiştir ve üzmüştür. Rasulullah (aleyhisselatü vesselam) şöyle diyerek teselli olmaya çalışır: " Allah, Mûsâ'ya rahmet buyursun, o bundan daha ziyade eziyete maruz kalmıştı da sabretmişti." ² Hadis-i Şerifin imasından anlaşıldığı üzere Hz. Mûsâ'nın hayatı, doğumundan ölümüne kadar geçen sürede Firavun'un sarayında yaşadığı çocukluğu, gençliği, Medyen'e hicreti, evliliği, kendisine peygamberlik verilmesi, Firavun'la mücadelesi, İsrailoğulları'nın daima kendisine sıkıntı veren tutumları ve tüm bu zorlu olaylar sürecinde yani kısacası hayatının krizlerle mücadele ile geçtiği görülmektedir.

Bu bağlamda Çalışmamızda Hz. Mûsâ'nın Firavun'la gerçekleştirdiği fikrî münazarası, sihirbazlarla yapılan mücadelesi, Sina Çölü'nde kavmi İsrailoğulları'nın içinde bulunduğu memnuniyetsiz ve isyankâr tavırları, sığır cinsi hayvanların tanrılaştırılması ve Kutsal Belde'ye giriş konuları; onun iletişim becerileri, liderlik özelliği, kriz yönetimi ve içerikleri, yönetim organizasyon başarıları analiz edilecektir

Çalışmamızın en temel kaynağı insanlar için bir hidayet rehberi olan³ Kur'ân-ı Kerîm'dir. Farklı yaklaşım tarzlarını içermesi açısından bir rivayet ve

¹ Muhammed b. Lütfi es-Sabbağ, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr*, Ömer Dumlu (çev.), İzmir 1999, s. 167; Seyit Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, E.Emin Saraç vd. (çev.), İstanbul Ty., XV, 487; X, 25; Ali Akpınar, *Kur'ân Coğrafyası*, Ankara 2002, s. 74.

² *Buhari*, Edeb, 575, Humus, 19; İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1994, IV, ss. 200-201.

³ Bakara 2/ 2 66, 269, 275; Nisa 4/ 58, 138.

dirayet, iki tane de sosyolojik yönü ön plana çıkan tefsirlerden konu araştırılacaktır. Rivayet tefsirlerinden, İbn-i Kesir'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, dirayet tefsirlerinden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsiri ve sosyolojik muhtevalarıyla ön plana çıkan ve bir nevi kriz dönemi olarak sayabileceğimiz bir zamanda yazılan Seyit Kutup'un *Fî-Zilâli'l-Kur'ân* tefsiri ile Mevdûdî'nin *Tefhîmü'l-Kur'ân* tefsirleri esas alınmıştır. Tezimizde kullandığımız mealler, Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli* adlı kitabından alınmıştır. Farklı meâllerden alıntı yaptığımız yerler ayrıca dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde Hz. Mûsâ'nın kıssalarını anlamak için daha önce hazırlanmış tez, makale, muhtelif eserler, hadisler ve Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bilgilerden istifade edilmiştir.

Araştırmamızın temel kavram alanlarını oluşturan kıssa ve krizin özünde beşeri ilişkiler yatmaktadır. Bu münasebetle bu iki kavram inceleme ve tahsis yolları ile harmanlanmış ve halkla ilişkiler, iletişim becerileri, kriz yönetimi bağlamında yazılmış ve kaynakçada zikredilen muhtelif dergi, makale ve kitaplardan da istifade edilmiştir.

Araştırmamızda öncelikle kavramsal çerçevenin oluşturulması bağlamında kıssa ile bağlantılı olarak yakın ve uzak semantik alanı oluşturan hikâye, efsâne, menkıbe ve mitoloji kavramları, konunun diğer önemli bir anlam alanını oluşturan kriz kavramı ele alınacaktır.

Birinci bölümde, Firavun döneminde İsrailoğulları'nın genel durumu, Hz. Mûsâ'nın hayatı, Firavun ve sihirbazlarla olan mücadelesi; ikinci bölümde ise kavmi İsrailoğulları ile arasında geçen olaylar, kriz yönetimi ve etkili iletişim-liderlik prensipleri açısından değerlendirilecektir.

Sonuç kısmında ise araştırmamızda ulaşılan veriler kriz yönetimi açısından değerlendirilecektir.

1.2. Kavramsal Analiz

Kur'ân kıssalarını ve benzeri kavramları incelediğimizde, edebî türler içerisinde Kur'ân'ın, "kıssa" diye kendine özel yeni bir tür kazandırmış olduğunu görürüz. Hikâye, roman, efsâne, destan, menkıbe ve mitoloji kavramları içerisinde kıssanın farklı bir yeri vardır. Kıssayı edebî türlerden ayıran kendine özel bazı özellikleri vardır. Bunlar:

1.2.1. Kahramanları ve senaryosu kurgulanmış hayal mahsulü ürünler olmayıp, tamamen tarihte yaşanmış ve gerçekliği olan olayların gerçek yaşamış kişilerle anlatılmasıdır.⁴

Bir başka şekilde şöyle de ifade edebiliriz: Kur'ân kıssaları hiçbir gerçekliği olmayan, yazarının uydurduğu hikâyelerden ibaret değildir. Tarih boyunca gerçek kişiliklere sahip insanların bizzat başlarından geçen hadiselerin evrensel bir lisan olan ilâhî beyan ile muhataplarına anlatılmasından ibarettir.

1.2.2. Kur'ân kıssalarının önemli bir özelliği de vakıanın da geçtiği yer ve zamana fazla önem vermeksizin, asıl mevzu olan Kur'ân'ın vermek istediği mesajlara vurgu yapılmasıdır. Kısacası kıssalar Kur'ân'ın vermek istediği mesaj için araç olarak kullanılmıştır. Bu düşüncemizi tamamının bir kıssayı muhtevi olması münasebetiyle Yusuf Sûresi hariç diğer bütün kıssaların muhtelif sûreler içerisinde pasajlar şeklinde o sûrelerin muhtevalarına uygun olarak anlatılmış olması desteklemektedir. (Sûrelerin tamamlayıcı unsurları olarak kullanılmıştır.)

1.3. Kıssa

1.3.1. Lügat Manası

Arapça yazılışı itibariyle K.S.S ق ص (Kaf ve Sad) harflerinin bir araya gelmesiyle oluşan “Kıssa”, “Kassa” ve “Kasas” kelimeleri çeşitli lügatlerde:

- a) “Bir kimsenin izini sürmek, onun ardınca gitmek”,
- b) “Bir kimseye bir haberi veya sözü anlatmak” ve
- c) “Bir şeyi kesmek, kırarak kısaltmak”⁵ anlamlarına gelmektedir.

İslam hukukunda uygulanan “kisas” da kelimenin bu manasından çıkarılmaktadır.

Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarır. Zira Kur'ân'ın kıssaları ibret alınacak olan, tarihi doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır.⁶

⁴ Şengül, “Kıssa”, XXV, ss. 498-500; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84.

⁵ el-Fîruzâbâdî, Mecîdüddîn Muhammed b. Ya'kub, *el Kamus'İlhîrî*, Beyrut 1995, s. 567; İbn Manzur, *Lisânü'lArab*, Beyrut 1995, XI, 191; Ziyâeddin Muhammed b Ebi Bekr b. Abdulkâdir er-Razî, *Muhtâru'sSihah*, Beyrut Ty. , s. 537.

⁶ Şengül, “Kıssa”, XXV, ss. 498-500; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84.

1.3.2. Terim Manası

Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda, tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara, adeta olaylara yeniden bir canlılık vererek anlatılması, beyan edilmesidir.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş peygamberlere ve milletlere dair kıssalar mevcuttur. Bu kıssalar azımsanmayacak büyüklükte bir alanı⁸ -Kur'ân'ın yarısını⁹ -teşkil eder.

Kur'an'daki bu kıssalardan maksat, tarihi vakıaların kronolojik olarak anlatılması değildir. Ancak geçmiş peygamberlerin ve milletlerin başına gelenlerden ibret almamız kast olunmaktadır. Bu sebepten kıssaların bazısı birkaç kere tekrar edilmiştir. Kur'ân hadiselerin teferruatını değil, kendi gayesine uygun ve insanların müşterek dertleri olan yönlerini seçer. Bu hadiseler muhtelif sûrelerde anlatıldığı halde her defasında ayrı bir tazelik kazanır.¹⁰

Bu tekrarların usandırmaması ve her defasında ayrı bir haz vermesinin temelinde yatan hakikat ise kıssanın sade bir tekrar olmayışı, her seferinde içerisinde geçtiği sûrenin genel anlamıyla sağladığı tenasüp ve insicamla birlikte o andaki muhatapların özel halleriyle ilgili yerlerde kullanılmasındandır.¹¹

Burada Allah'ın kitabında, azımsanmayacak oranda bir yer tutan Kur'ân kıssalarının üzerine düşünen insanın elde edeceği bir faydası da: Kıssaların insan nefsinin güçlü bir şekilde iyiliğe teşvik ve terbiye etmesi, öğüt ve ibret alma yerlerini, olayları örneklendirerek canlı bir şekilde açıklamasıdır.¹²

Bazı şarkiyatçılar Kur'ân kıssalarının Tevrat ve İncil'den alındığını iddia ederler. Hâlbuki Resul-i Ekrem ümmî olduğu gibi Tevrat 8.yy da, İncil ise en erken 9.yy da Arapçaya çevrilmiştir. Gerçekte vahiy menşei olmaları sebebiyle bu üç kitapta genellikle aynı kıssalar yer almakla birlikte temel vurgu, muhteva ve üslup bakımından Kur'ân kıssaları onlardan çok farklıdır. Kur'ân kıssalarında tarihi bilgiler

⁷ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994, s. 46.

⁸ es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli't-Tefsir*, s. 167.

⁹ Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 2011, s. 101.

¹⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara, 1979, ss. 171-172.

¹¹ Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul, 2003, s. 146-147; Kutup, *Fi Zilâli'l Kur'ân*, X, ss. 25-26.

¹² es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli't-Tefsir*, s. 174.

ön planda değildir; şahıslar, zaman ve mekân gibi ayrıntılara girilmez; kıssanın mesaj ve ibret yönü önemszenmiş olup canlı bir tasvir-temsil üslubu hâkimdir. Bununla birlikte Tevrat ve İncil’de Kur’ân verileri ile örtüşen, tahrife uğramamış bilgiler de mevcuttur.¹³

1.3.3. Kur’ân Kıssalarının Temel Özellikleri

Kur’ân kıssalarını şekil ve içerik bakımından olmak üzere iki ana kısma ayırabiliriz:

Şekil bakımından: “Kıssalar, uzun ve kısa olmak üzere ikiye ayrılır. Uzun kıssalar Kuran’da geniş yer tutar. Bir sûreyi baştan sona kaplayan Yusuf kıssasıyla Nuh, Hud, İbrahim, Mûsâ ve İsa kıssaları gibi. Kısa olanlar ya başka yerde uzunca anlatıldığı için kısa tutulmuş veya Kur’ân’ın indirilişi sırasında meydana gelmesi sebebiyle malum olduğundan ibret hatırlatması kabilinden kısaca zikredilmiştir.”¹⁴

Mahiyetleri itibariyle ise Kur’ân kıssaları üçe ayrılır:

1) Tarihî Kıssalar: Âdem ve iki oğlu, Nuh, Hud, Salih, Lut, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Şuayp, Mûsâ, Davud, Süleyman, Eyyub, Yunus, Zekeriya, Yahya ve İsa gibi peygamberlerin kıssalarıdır.

2) Kuran’ın Nüzulü Sırasında Meydana Gelen Olaylar: Kuran’da bu olaylar da kıssa formunda anlatılmıştır: İsrâ, mi’rac, hicret, Ahzab, Bedir, Uhud, Hendek, Huneyn, Hamrâ’ül-esed, Tebük savaşları ve seferleri, Bey’atürırdvan ve Hudeybiye Antlaşması gibi.

3) Gaybî Kıssalar: Bunlar yedi ayrı sûrede anlatılan Âdem’in yaratılışı kıssasıyla kıyamet sahneleri, ahiret, cennet, cehennem, buralara girecek olanların durumu ve haberleri olup ibret için kıssa formunda anlatılmıştır.¹⁵

Kur’ân her şeyden önce bir dine davet kitabıdır. Kıssa, bu daveti tebliğ etmek ve onu yerleştirmek için vesiledir.¹⁶

Murad-ı İlahi’nin kelamla ifade edildiği Kur’ân-ı Kerîm’de kıssalar çok geniş bir yer tutar. Üstelik aynı kıssalar çeşitli sûrelerin farklı yerlerinde tekrar edilir. Bu itibarla ilk bakışta aynı kıssaları Kur’ân-ı Kerîm farklı yerlerde tekrar ediyor

¹³ Şengül, “Kıssa”, XXV, ss. 498-500; Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84.

¹⁴ Şengül, “Kıssa”, XXV, 499.

¹⁵ Şengül, “Kıssa”, XXV, 499; Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84.

¹⁶ es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli’t-Tefsir*, s. 168.

zannedebiliriz. Kur'ân'ın üslubu gereği tekrarlanma gibi görünen bu anlatım biçimi aslında Demir'in yaklaşımıyla “İçerisinde geçtikleri sûrenin ihtiva ettiği genel konulara uyumlu olacak şekilde bölümleri tekrar edilir. Yoksa aynı kıssalar tekrar edilmez. Yani aynı kıssa farklı yerlerde farklı kesitleri ön plana çıkarılarak anlatılır.”¹⁷

Aynı meseleye Hz. Mûsâ kıssaları özelinde Kutup şöyle yaklaşmaktadır: “Başta; Bakara, A'raf, Yunus, Ta-ha sûreleri olmak üzere birçok sûrede Hz. Mûsâ kıssalarından bahsedilmektedir. Peygamber kıssaları arasında en çok mevzu edilen kıssa Hz. Mûsâ kıssasıdır. Bu kıssa her sûrede ayrı bölümler halinde o sûrenin umumi havasını ifade ettiği manaya uygun düşen kısımlar şeklinde anlatılmaktadır.”¹⁸

Kıssalarda nakledilen bölüm ve işaretler, şüphesiz sûrelerde daima muhteva ve üslupla insicamlı bir halde bulunmuştur. Hedef alınan gaye ve üslup arasındaki tenasüp ve insicam adeta birbiriyle kaynaşmıştır. Her sûrede nakledilen konular, mevzuya uygun bir tarzda ve hedefe münasip bir şekilde anlatılmış olup, hepsinde de hedef muayyen noktalarda toplanarak sonuçlanmıştır. Şunu söyleyebiliriz ki Kur'ân sûrelerinde bir kıssa çok kere zikredilmesine rağmen, aynıyla tekrar edilmemiştir. Zira anlatılmak istenilen bölümlerin seçilmesinde, her bölümdeki ayrı sahneler de, her sahnesinde dikkat çekilen taraflarında ve nihayet ilâhî tebliğ metodunda farklı ifadelerle anlatıldığını görüyoruz.¹⁹

1.3.4. Kur'ân Kıssalarının Temel Amaçları

Kur'ân'ın genel amacı ile paralellik içinde olan kıssaların Kur'ân'da sıkça yer bulmasının gayesini, “Kur'ân'ın amacı ne ise, kıssalarla gerçekleştirilmek istenen de odur.”²⁰ şeklinde özetleyebiliriz. Kıssalar bize yeryüzünde bütün hak dinlerin temsilcisi olan peygamberlerin, Kur'ân'ın asıl amacı olan insanları tevhide ve Allah'a ibadet etmeye çağırdığını açıklar.²¹ Böylece kıssaların amacıyla Kur'ân'ın amacının uyumluluk içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁷ Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul, 2003, ss. 146-147.

¹⁸ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, X, ss. 25-26.

¹⁹ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XI, ss. 23-25.

²⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, ss. 141-146; Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.150.

²¹ Hûd 11/ 25, 50, 81, 84; Nahl 16/ 36; Şuara 42/ 13.

Kur'ân her şeyden önce dine davet eden bir kitaptır. Kıssa, bu daveti tebliğ etmek, onu yerleştirmek için bir vesiledir.²²

Bu genel yaklaşımdan hareketle kıssaların amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1.3.4.1. Tevhidi İspat

Kıssaların en önemli amaçlarından biri de ilâhî dinlerin tümünün aynı kaynaktan gelmeleri nedeniyle, ilkelerinin aynı olduğunun açıklanmasıdır. Bu nedenle, kıssaların tümü tevhid ekseninde dönmektedir. Zira tevhid, gönderilen bütün peygamberlerin mesajlarının ana temasını oluşturmaktadır.²³

1.3.4.2. Nübüvveti İspat

Kuran-ı Kerîm'de kıssalar anlatılırken, tarihten, geçmiş milletlerden haber verme yönüyle²⁴ bizler için gayb olan konulardan bahseder. Bu durum da Peygamberimizin nübüvvetini ve Kur'ân'ın vahiy eseri olduğunu ispatlar. Peygamberimizin, peygamberliğinin bir ilanı ve i'lamı hükmündedir.²⁵ Şöyle ki; peygamberimiz de bir insandı, dolayısıyla gaybı bilemezdi. Ancak Allamü'l- Guyub olan Allah'ın (cc) bildirmesiyle bilebilirdi ki, bu da onun nübüvvetinin ispatıdır. Çünkü O (sav) okuma yazma bilmeyen, ehl-i kitaptan insanlarla muhabbeti olmayan, "Cahiliye Devri" diye adlandırılan dönemde yaşadığı memleketinden başka yere (bir iki istisna hariç) seyahat etmeyen bir insandı. Kendisine gayb olan bu tarihi olayları ancak Allah'ın bildirmesiyle yani vahy yoluyla bilebilirdi.²⁶

1.3.4.3. Allah'ın Kudretinin İlanı

Kıssaların bir amacı da Allah'ın kudretinin ilanıdır. Kıssalar, bir nevi sebep-sonuç ilişkilerine bakmaksızın Allah'ın her şeyi yaratabileceğinin ve bunun kendisine zor gelmeyeceğinin insanların imtihan arenasındaki ibretlik senaryoların sahnelenmesidir. Hz. Âdem'in topraktan yaratılması,²⁷ Hz. İsa'nın babasız dünyaya

²² es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli't-Tefsir*, s. 177.

²³ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.149.

²⁴ Hûd 11/ 49, 100; Tâhâ 20/ 99; Neml 27/ 51-52; Ankebut 29/ 38-40; Yusuf 12/ 102.

²⁵ Hûd 11/ 49; Bakara 2/ 252; Al-i İmrân 3/ 44.

²⁶ Kasas 28/ 44-46.

²⁷ Ali İmran 3/ 59; Furkan 25/ 54; Hûd 11/ 61; Rum 30/ 20; Mü'min 23/ 12; Tâhâ 20/ 55; Secde 32/ 7; Saffât 37/ 11; Rahman 55/ 14; Hicr, 15/ 26-28.

gelmesi,²⁸ Hz. İbrahim'in kuş kıssası,²⁹ Ashab-ı Kehf,³⁰ İsrâ ve Miraç mucizeleri³¹ gibi.

1.3.4.4. İnsanları İbret, Öğüt, Uyarı (Ümit-Ye's), Teşvik ve Aksiyona Yönlendirme

Kuran-ı Kerîm'de kıssaların anlatılmasıyla, insanların dini hakikatleri daha iyi anlayabilmeleri için olay senârize edilmektedir. Hak ile batılın mücadelesinde daima hakkın galip geldiğini göstererek, Müslümanların hem motivasyonlarını takviye etmek, hem de şevklerini artırmak gayesi vardır.³²

Kur'ân'da aynı kıssalar farklı yönleriyle farklı sûrelerde zikredilmesinin en önemli yönü ibret, öğüt ve gelecekte şimdiki yaptıkları işlerden hesap verecekleri düşüncelerini insanlarda yerleştirme gayesidir. Buna paralel olarak eski kavimlerin başına gelen felaketler anlatılarak onlar gibi davrananların da aynı akıbete uğrayacakları vurgulanarak insanların bunlardan gereken dersleri çıkarmaları amaçlanmaktadır.

Ayrıca geçmişte de sürekli hak-batıl mücadelesi olduğunu, bu mücadelelerin sonunda sürekli hakkın galip geldiğini bildirerek, batılın çıkmaz yol olduğunu, hakkın ise daima yüceltiğini ve galip geldiğini insanların gözü önüne sermekte, böylece kâfirlerin moralini bozarken, Müslümanların şevkini artırmaktadır. Bu mücadele örneklerinin sonunda, karşılıklı her iki muhatabın da ders almaları sağlanır. Allah'ın iradesi karşısında, kâfir ve zalimlerin Müslümanların eliyle veya Allah'ın askerleri hükmünde olan, tabiatın cari kanunlarının mucize olarak yön değiştirmesiyle nasıl helak olduklarını bütün muhataplarına gösterir. Onların ders almalarını ve hak ile mücadele edilemeyeceğini bildirir.

Kıssalar, ilâhî bir tarih yorumu elde etme ve bununla bireysel ve toplumsal yaşamın akışına olumlu anlamda yön vermeyi hedeflemektedir. Kıssalarda anlatılanlarla çekilen sıkıntıların geçici olduğunu, geçmiş peygamberlerin de benzer sıkıntılarla karşılaştıklarını ve sonuçta zaferin inananlara ait olacağı, inanmayanların, karşı koyanların, yalanlayanların ise mağlup olacağı ifade edilir. Genel itibariyle

²⁸ Ali İmran 3/ 47, 59; Nisa 4/ 171; Meryem 19/ 16-23.

²⁹ Bakara 2/ 260.

³⁰ Kehf 18/ 22-26.

³¹ İsrâ 17/ 1; Necm 53/ 7-18.

³² Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 2011, s. 105.

kıssalar göz önünde bulundurulduğunda, anlatılan olaylardaki temel amaçlardan birinin insan duygularını güven, korku ve ümit yönünde harekete geçirmek ve insanı aksiyona yönlendirerek duygularında bir kıvılcım çakmasını sağlamak olduğunu söylemek mümkündür.³³

Geçmiş milletlerin ilim-cehalet, kuvvet-zaaf, şeref-zillet durumlarını ve bunların sebeplerini iyice incelersek, bizlerde mevcut olan iyi veya kötü davranışlarımıza karşı elbette tesir edecektir.³⁴

Kur'ân bu kıssaları anlatırken, İslam'ın ilk muhatapları olan bir avuç sahabeyi teşcî ederek, nasıl önceki Müslümanlar Allah'ın izni ile kendilerinden çok üstün olan düşmanlarına galip geldilerse, siz de galip geleceksiniz, mesajını verir, ümitlerini artırır. Ye'se giden yolları kapatarak gelecek asırlarda da devam edecek olan bu mücadelede Müslümanların zor duruma düşmeleri halinde aynı küllî kaidenin geçerli olacağını bildirir.

Bu bağlamda Mevdûdî, Hz Mûsâ ile peygamberimizin memur oldukları ilâhî dini tebliğ etme noktasında buldukları konularını şu şekilde karşılaştırır: *“Allah Hz. Mûsâ kıssaları Kur'ân'da bize haber verirken şu noktalara dikkatimizi çekmiştir: Hz. Mûsâ'nın görevini ifa zorunda kaldığı şartlar, Hz. Peygamberinkinden daha zor ve çetindir. Hz. Mûsâ Firavun tarafından köleleştirilmiş ezilen bir toplum içerisinden çıkmıştır. Peygamberimizin mensup olduğu Kureyş Kabilesi ise bu noktada en az diğer kabilelerle denk durumdaydı. Sonra Hz. Mûsâ Firavun sarayında yetiştirilmiş, yanlışlıkla bir adam öldürmüş ve on yıl kaçak yaşamıştı. O kendi hayatı uğruna, kendisinden kaçtığı Firavun'a gönderilmişti. Peygamberimiz için böyle bir durum yoktu.*

Üstelik Firavun' un imparatorluğu bulunduğu coğrafyada çok kuvvetli bir askeri yapıya sahipti, Kureyş'in ise konumunun zayıflığı bellidir. Bütün bunlara rağmen Firavun Hz. Mûsâ'ya hiçbir zarar veremediği gibi yenilen ve helak olan kendisi olmuştur. Buradan Kureyş için: Ey Kureyş! Firavun bütün güç ve kuvvetiyle Hz. Mûsâ karşısında mağlup olduysa, size ne oluyor, Hz. Muhammed (sav) karşısında nasıl başarılı olabilirsiniz. Müslümanlar için ise: Ey Müslümanlar! Bütün

³³ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, ss. 146-147.

³⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 172.

bu şartlar altında Hz. Mûsâ nasıl üstün ve galip geldiye, sizler de üstün geleceksiniz.” şeklinde bir uyarı vardır.³⁵

Mevdûdî burada bu karşılaştırmayı yaparken, kıyamete kadar hak ve batıl mücadelesinde bulunacak olan Müslümanlara uyarıda bulunarak içerisinde buldukları olumsuz şartlara bakıp ye’se düşülmemesini, Yüce Allah’ın kudret ve siyânetiyle Müslümanlara olan lütuflarının unutulmadan ilâhî mesajın tebliğine devam edilmesine teşvik olduğunu vurgulamaktadır.

1.3.4.5. İlmî Gelişmelere ve Ahlâkî Hususlara Işık Tutmak

Yine peygamber kıssalarında yer alan bazı mucizelerde, ilmî gelişmeyi teşvik işaretleri bulmak da kıssalardan çıkarılabilecek dersler arasındadır. Bu kıssalarda modern ilmin ulaşabileceği son noktalar gösterilir. Kıssalarda geçen peygamber mucizelerinin incelenmesi sonucu birtakım ilmî buluşlara ulaşılabileceğine dair işaretler vardır. Mesela: Hz. Süleyman rüzgârın gücüyle uzun mesafeleri kısa zamanda kat etmesi, uçak, füze vs. ye, Hz. Mûsâ’nın âsâsını taşa vurarak su çıkartması sondaj kuyularına, Hz. İbrahim’in ateşte yanmaması amyant denilen ateşe dayanıklı bir maddeye (ki itfaiyecilerin özel elbiseleri bu maddeden yapılmaktadır.) işaret eder.³⁶

Kur’ân ayetlerinde ismi veya lakabı geçen şahısların, vahyin indiği veya ondan önceki dönemlerle kısıtlı olmadığı, kıssaları anlatılan kavim ve şahısların özelliklerini taşıyan hallerin bütün zamanlarla da alakalı olduğu, tefsir usulü açısından hep göz önünde bulundurulmuştur.³⁷ Kıssalarda geçen kişi ve olaylarda ön plana çıkan unsur iyi ve kötünün modelleri ortaya konarak, erdemlere ve ahlâkî değerlere teşvikle kötülüklerden sakındırma amacı güdülmüştür. Yusuf Sûresi’nde Hz. Yusuf ile Züleyha arasında geçen olaydan çok, iffet ve hayâsızlığın, insan ve toplum üzerindeki yansımaları anlatılır. Ayrıca Hz. Âdem’in oğullarının bahsi geçen bölümde Habil’in sergilediği duruş, doğruluğu ve dürüstlüğü simgelerken; Kabil ise kin ve ihtirasın kurbanı oluşuyla bu sıfatların insan karakteri ve topluma yansımaları üzerine dikkat çekilmiştir.³⁸

³⁵ Ebu’l-A’la el-Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, Muhammed Han Kayani vd. (çev.), İstanbul 1987, IV, 14.

³⁶ Bkz. Yıldırım, *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, ss. 103-104.

³⁷ Bkz. Yıldırım, *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, ss.136-140.

³⁸ Yıldırım, *Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, s.105.

Kur’ân-ı Kerîm’deki kıssalar hem ilmi hem de ahlâkî yönleriyle insanoğluna sürekli ışık tutarak yeni hedefler sunmaktadır. Asıl gayesi ahlâkî ve terbiyevî olan³⁹ Kur’ân kıssalarının, kültür seviyesi ve durumu hangi düzeyde olursa olsun okuyucu ve dinleyiciler üzerinde büyük bir tesiri vardır.⁴⁰

“Bazen kıssada, insana sabır ilham eden ve yoldaki işaretlere mutabaat ettiği için kendisine güç veren hususlar vardır. Kıssada Rablerinden korkan, basiret ve akıl sahiplerinin ders alacağı ibretler vardır.”⁴¹

Çağımızın modern düşünürleri de insanlarla olan etkin iletişim yöntemlerinde; büyük bir cesaret, başarı, azim örneği gösteren ve pes etmek nedir bilmeyen insanların hayatlarından örnekler verilmesini ister. Bu tip hayatlardan ders almanın kişileri motive edeceğini, çıkarılacak derslerin de birer ilham kaynağı olarak algılanacağını açıklar.⁴²

Kıssalarla elde edilmek istenen gaye, birey ve toplumun ilâhî mesajlar istikametinde değişim sağlaması ve kâmil insan olmaya namzet olan potansiyel insanı gerçek konumuna yükseltmektir. Bu doğrultuda gerçek hayattan kesitler sunan kıssalardaki olaylar birer ibret vesilesi, kahramanlar ise topluma model insan olarak sunulmaktadır.

Değişim konusunda başarılı olmak istiyorsak bu değişimi en önce birey üzerinden başlatmalıyız yani en önce kendimiz sorumluluklarımızın farkına vararak model oluşturmalıyız ki, değiştirmek istediğimiz kişi bizi model alsın ve değişsin. Yoksa değişmelisin, değişmeli takılarıyla bu mümkün değil!⁴³

1.4. Hikâye

“Bir anlatı olarak, daha yazının bulunmadığı dönemlerde ortaya çıkan hikâye, gerçek ya da hayal ürünü, yaşanmış veya yaşanması mümkün olan, gözlem ya da tasarlama bir ürünün, okuyucuya haz verecek şekilde aktarılması biçiminde

³⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 172.

⁴⁰ es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli’t-Tefsir*, s. 167.

⁴¹ es-Sabbağ, *Buhûs fi Usûli’t-Tefsir*, s. 168.

⁴² Arnold Carter, *Etkin İletişim Kurun*, Zeynep Güden (Çev.), İstanbul, 2006, s. 83.

⁴³ Osman Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, İstanbul 2010, s.26.

tanımlanır. Bu kısa ve edebî anlatı, edebiyat türleri arasında vazgeçilmez yerini almıştır.”⁴⁴

Hikâyeyi, Eren: “Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması, aslı olmayan söz, olay”⁴⁵ olarak, Ayverdi ise: “Bir olayı sırasıyla anlatma işi, sırasıyla ve etraflıca anlatılan olay, sürüp giden, üzerinde durumundan konuşulan olay, boş, gerçek dışı söz ve belli bir zamanda geçmiş olan olayların anlatıldığı roman.”⁴⁶ biçiminde tanımlamıştır.

Gözler’e göre: “Hikâyede zaman bir ‘an’dan ibarettir. Yazar, kahramanı hangi yaşta yakalamışsa o yaşta bir değişme olmaz. Kişinin önceki yaşı ile sonraki yaşı hikâyeciyi ilgilendirmez.”⁴⁷

Özkırmılı, hikâye üzerine şu bilgileri sunmaktadır: “Sözlüklerde: ‘Anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek’ anlamlarında mastar olan hikâye isim olarak da kullanılır. Türkçede son zamanlarda çıkan öykü kelimesi de Arapçadaki ‘taklit etmek’ anlamının karşılığı olan öykünmekten türemiştir. Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönlerinin bulunması sebebiyle hikâye, en eski türler arasında yer alır.

Hikâye aslında bir tür değil, genel olarak anlatının eş anlamlısıdır. Biçimi değil, özü belirtmede kullanılmıştır. Olay anlatımına dayanan bütün türler, hikâye kavramı içerisinde düşünülmüştür. Hikâyenin bir tür olarak gelişimi, masallardan günlük olayları anlatmaya geçişle başlamıştır.”⁴⁸

Kabaklı’ya göre: “Bugün anladığımız manada hikâye 1870 yıllarından sonra oluşmuştur. Daha önce, bir olay etrafında kurulan uzun, kısa, manzum, nesir bütün yazılara hikâye deniyordu.”⁴⁹

Konularını, örf, adet ve gelenekler aracılığıyla doğal yaşamdan seçen hikâye, bu duyguları bir macera havası içerisinde anlatır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle kıssa ile hikâye arasında “yaşanmışlık” bakımından bir farklılık olduğu görülmektedir. Kıssalar gerçek kişi ve olaylara

⁴⁴ Bkz, Atilla Özkırmılı, “hikâye”, T.E.A., III, İstanbul, 1987, ss. 634-635; Yakup Karasoy vd. , *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara, T.y, s.345.

⁴⁵ Hasan Eren vd. *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 1988, I, 645.

⁴⁶ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2006, II, 1269.

⁴⁷ H.Fethi Gözler, *Örnekleriyle Türkçe ve edebiyat Bilgileri Kaynak Kitabı*, İstanbul, 1975, ss. 234-235.

⁴⁸ Özkırmılı, “hikâye”, III, 635.

⁴⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, İstanbul, 2004, I, 550.

dayandığı halde, hikâyeler çoğu zaman hayal ve kurgulanmış olaylara dayanmaktadır.

1.5. Mitoloji (Destan, Menkıbe ve Efsâne)

Osmanlı Türkçesinde efsânelere, Arapça ustûre kelimesinin çoğul şekli olan esâtir denmiştir. Yunancadan "mitos, mit" kelimeleri zamanla dilimize girmiştir. Mit kelimesinin kökeni Yunancada anlatı veya hikâye anlamına gelen mythos'tur.⁵⁰

Doğadaki çeşitli canlı ve cansız varlıklar, cinler, periler, manevi koruyucular, meczup kişiler ve çeşitli hayvanların manevi olağanüstü faaliyet ve davranışları da efsânelerin konularındandır. Efsâneler; insanın ve evrenin yaratılışı ile evrendeki çeşitli olayların oluşumunu kendi dini inanç mantığı ile anlatır.⁵¹

Efsâneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür ve belli olayları ele alır. Bu olayların içerisinde sosyal sınıflar ve belli zaman dilimi bulunur. Olaylar olağanüstü motiflerle anlatılır.⁵²

Ayverdi'ye göre efsâne: “*Asılsız hayal mahsulü hikâye, masal, feshane, halkın hayal gücünden doğan ve dilden dile söylenirken bir hayal gücü ile şekil değiştirerek olağanüstü nitelikler kazanan hikâye.*”⁵³ Develioğlu'na göre ise: “*Asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı, dillere düşmüş meşhur olmuş hâdise.*”⁵⁴ Bir başka ifade ile efsâneyi Eren vd. : “*Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence.*”⁵⁵ olarak açıklamaktadır.

Efsâneler; olağanüstü, tuhaf ve olmayacak şeyleri konu edinirler. Bunların arasında bağlantılar kurar, sorular sorar. Fakat sonuçta bu soruların cevapları verilmez, çözüm getirilmez. Bu olaylar hem dünyada hem de dünya dışında geçebilir. Farklı boyutların birbirinden ayrılması ihtiyacı duyulmaz.⁵⁶

Tanımlardan anlaşıldığı üzere, efsâne olağanüstü varlıkları ve olayları konu edinen, ya da tarihsel bir olayı gerçekte olduğu gibi değil de, gerçekten uzaklaşarak hayali bir şekilde öyküleyen anlatı ve inanış türüdür. Efsânelerin muhtevasında sürekli harikuladelipler ve tabiatüstü hadiseler cereyan etmektedir.

⁵⁰ Tural Sadık, *Türk Mitolojisi*, Ankara, 2001, s. 5.

⁵¹ Ensar Arslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Ankara, 2010, s. 296.

⁵² Bilge Seyidoğlu, “*Efsane*”, T.D.E.T, II, Ankara, 2001, s. 1.

⁵³ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I, 808.

⁵⁴ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Ty., s.206.

⁵⁵ Hasan Eren vd. *Türkçe Sözlük*, I, 433.

⁵⁶ Seyidoğlu, “*Efsâne*”, II, 1.

Edebiyatımızda efsâne, tarihi ve dini olayları olağanüstü niteliklere ve kerametlere büründürerek anlatan kısa, sözlü halk kültürü ürünleri için kullanılan bir kavramdır.⁵⁷

Bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan değişikliği, olağanüstü hakikat ve akıldışı açıklamalarla anlatan hikâyeler efsânenin temelini oluşturur. Bu olay, halkın hayalinde şekil değiştirerek ağızdan ağza, nesilden nesile geçer. Böylece her milletin kendi dilinde birçok efsânesi oluşur. Bunlardan bazıları birçok farklı millet tarafından benimsenmiş ve aynı efsane başka isimlerle birçok dilde yerleşmiştir.

Tarihi belli olmamakla birlikte bir efsâne, masal ve destanın farklı söyleyiş şekilleriyle, değişikliklere uğratılmış olarak günümüzde farklı söylencelerle varlığını devam ettirdiği bir gerçektir.

Destanlara efsâne gözüyle bakılabilir. Destanlar, kendilerini meydana getiren kavimlerin inandıkları ve coşkunlukla yâd ettikleri dinle, imanla karışmış bir çeşit kutsîleşmiş tarihleridir. Bu inanışlarında, tarihi olayların vesikaya dayanıp dayanmadığı önemli değildir. Milli vicdana seslenmeleri ve halkın bunları benimseyerek övünülecek ata yadigârları sayması destanı güçlendiren ve yaşatan ana unsurdur.⁵⁸

Tarihten beslenen efsâneler, tarihi olayları gerçekte olduğu gibi değil de, inanıldığı gibi değiştirerek yorumlar. Bu nedenle özünde az çok gerçeklik payı aranabilir. Efsânelerde anlatılan olaylar bilinen bir yere ve belli bir zamana bağlanır. Olayın kahramanı bilinen, çoğunlukla tarihte yaşamış biridir.⁵⁹

Dini ve tarihi şahsiyetler etrafında oluşan efsânelere menkıbe denir. Dini şahsiyetlerin etrafında oluşan efsânelerin konuları Tanrı merkezlidir. Bunlarda başka bir dünyanın etkisi görülür. Dinin etkisi dikkat çekicidir.⁶⁰

1.6. Kıssa ile Hikâye ve Mitoloji Kavramlarının Karşılaştırılması

Kur'ân-ı Kerîm, çok geniş bir şekilde yer ayırdığı kıssalarda geçmişte yaşamış birey ve toplumların hayat hikâyelerinden ibret ve öğüt alınmasını

⁵⁷ Arslan, *Türk Halk Edebiyatı*, s. 296.

⁵⁸ Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, I, 61.

⁵⁹ Arslan, *Türk Halk Edebiyatı*, s. 299.

⁶⁰ Seyidoğlu, “*Efsâne*”, II, 2.

hedefleyerek, şimdiki ve geleceği kurmada etkin bir tarih bilinci oluşturmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla gerçeğin ancak gerçekle ifade edilebileceği ve yönlendirilebileceği göz önünde bulundurulduğunda, Kur'ân kıssalarının tarih dışı olayları içermesinin mümkün olmayacağı anlaşılacaktır.⁶¹

Burada dikkat edilmesi gereken bir durum da; Kur'ân-ı Kerîmdeki bazı anlatımlar, Kur'ân öncesi var olan çeşitli mitlerle paralellik sergilediği halde Kur'ân'ın mitolojik unsurlar içerdiğini iddia etmek mümkün değildir. Zira ilâhî dinlerin köken olarak bir olması nedeniyle, bu mitolojik unsurların önceki ilâhî dinlerden alınmış olduğunu ifade etmek mümkündür.⁶² Bu da mitolojik anlatılar, hikâye ve benzeri edebî türlerle Kur'ân kıssaları arasındaki bariz farkı ortaya koymaktadır.

Efsâne, hikâye ve sergüzeşt manasına gelmektedir. Geçmiş halleri nakil ve anlatmak için kullanılmıştır. Zamanla hakikatler görünmez olmuş, halk, mesel muharreri olarak masal şeklinde söylemiştir. Kelime; meşhur ve şayi manalarında da kullanılmıştır. Bu yönüyle dillere destan olmuş manasına gelmiştir. Gerçekte efsâne asılsız, boş mesel; kıssa ve hikâye demektir. Dinler tarihçileri dinin varlığını ilk insanın yaşadığı döneme kadar geriye doğru götürmeleri⁶³, dinlerin mitlerden önce var olduğunu ve mitler de dâhil olmak üzere birçok kültürel yapıya etkide bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle, mitlerin dinlerin kalıntılarını taşıdığını, başka bir ifadeyle tevhid inancının bozulması neticesinde çeşitli tanrıların ve inançların meydana gelmesi ve böyle bir yapının mitlere yansması olduğunu ifade etmek mümkündür.⁶⁴

Şehmus Demir'in tespit ve yaklaşımlarından yola çıkarak, kıssalarda geçen mucizevî hallerden hareketle, kıssaların kaynağını benzer mitolojik anlatılarla irtibatlandırmak yanlış olur.

Dolayısıyla Kur'ân kıssalarına mitoloji vb. unsurlar olarak bakmamız doğru olmaz. Benzeşen bölümleri kıssa cihetiyle değil de, mitolojik anlatılar yönüyle ele alırsak, dinler tarihçilerinin tespitlerine göre başlangıç insanlığın başlangıcıyla

⁶¹ Enbiyâ 21/ 25; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.157.

⁶² Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 124.

⁶³ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1998, s. 13.

⁶⁴ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 23.

ortaya çıkan⁶⁵ ve daha önce gönderilmiş bazı ilâhî dinlerin bozulması sonucu kutsal metinlerinde anlatılan mucizelerin ve kıssaların tahrif olmuş olabileceği ihtimaliyle bakabiliriz. Dolayısıyla menkıbe, efsâne ve mitoloji gibi edebî türlerin kıssa ile olan benzeşmesine sadece bu açıdan bakabiliriz. Mesela Kur’ân’da bizlere Hz İsa’nın asıl mahiyeti veya “1.3.4.3. Allah’ın Kudretinin İlanı” konu başlığı altında zikredilen olaylar anlatılmasa bu kıssalardan çok farklı mitolojik hikâyeler çıkarılabilirdi.

Arap edebiyatında edebî tür olarak hikâye kelimesi yerine “söz, haber, hikâye” gibi manalara gelen kıssa terimi tercih edilmektedir. Kur’ân’da özellikle peygamberlerin hikâyeleri için kıssa yerine hikâye anlamındaki kasas ile hadis (söz) ve nebe (haber) kelimeleri kullanılmıştır. Son devir Arap edebiyatında kıssa hem hikâyeyi hem de romanı kapsayan bir kavram durumundaysa da, edebiyat terimi olarak ifade ettiği anlama ait sınırlar henüz kesinleşmemiştir. Kıssanın hikâyeden farkı: Nakil olan hikâye; gerçekçi-hayâli, önemli-önemsiz başkalarına anlatılıp aktarılabilecek her türlü olayı kapsar. Kur’ân’da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılması da bu ayrıma dayanır.⁶⁶

İnsanların daha fazla dikkatini çekip onları Hak yoluna davet amacıyla Allah Teâlâ, insanlara hidayet yollarını göstermek, kötü huylarını güzel ahlâka yönlendirerek amel-i salih teşvik etmek için muradını kıssalar aracılığıyla bildirir. Yoksa Kur’ân bir tarih veya siyer kitabı değildir. Zira kıssalara, tarih bilgisi sunmak veya geçmiş toplumlar hakkında söylenen haberlere inanılmasını sağlamak amacıyla değil, öğüt ve ibret amacıyla Kur’ân’da yer verilmiştir.⁶⁷

Hikâye, meydana gelmiş olsun veya olmasın anlatılan tüm olaylar için kullanılan bir ifade olmasına rağmen, ‘kıssa’ da vakıa ile örtüşme, olmuş olayların anlatımı gibi özellikler bulunmaktadır. Dolayısıyla kıssalarda meydana gelmemiş olayların tasviri veya kurguya dayalı olayların anlatımına rastlanmamaktadır. Zira mesel, kıssa ile kısmi bir benzerlik arz etmekle ve kıssa ile aynı amacı paylaşmakla birlikte, yapı itibarıyla farklıdır. Meselin kıssadan yapı itibarıyla en önemli farkı, anlatının vuku bulmuş olma zorunluluğunun bulunmasıdır. Dolayısıyla kıssalarda

⁶⁵ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1998, s. 13.

⁶⁶ Hüseyin Yazıcı, “*Hikâye*”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, ss, 479-480.

⁶⁷ Demir, *Mitoloji Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 99.

meydana gelmemiş olayların tasviri veya kurguya dayalı olayların anlatımı söz konusu değildir.⁶⁸

Kıssaların insanlara iyiliği ve erdemi tavsiye edip, kötülük ve hayâsızlıktan uzaklaştırma gayesi gütmesi ancak gerçek kişi ve olayların anlatılarak, bunların örnek alınmasını tavsiye etmesiyle mümkündür. Aksi halde hayali, kurgu ve gerçek dışı olay ve şahıslar, insan karakteri üzerinde kalıcı tesirler bırakmaz.⁶⁹ Mutlak doğruluğuna inandığımız Kur'ân kıssaları tarihte gerçekten yaşanmış olayları anlatırken; bugün kıssa ile aynı anlamları çağrıştıran edebî türler, yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayları anlatır. Dolayısıyla onların içerisinde hilaf-ı vâki durumlar söz konusu olabilir.⁷⁰

Bütün bu anlatılanlardan ötürü kıssa yerine hikâye veya başka bir tür adı kullanılamaz. Zira bu türlerde gerçekten vâki olmamış durumlar anlatılabileceği halde kıssa, mazide gerçekleşmiş olayları bildirerek, ders almaları için, insanları o zamanda yaşatmayı gaye edinir.⁷¹

1.7. Kriz (Kavramsal Analiz)

Kriz, toplumların mevcut durumunu ve geleceğini etkileyebilen, beklenmeyen ya da dikkate alınmayan ve önlem almakta geç kalındığında olumsuz bir durumun ortaya çıkma halidir. Krizler toplumların yaşamında karşılaşılabilecekleri kaos durumudur. Tüz'e göre kriz genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur. Bir grubun rutin sistemini bozan ve aniden ortaya çıkan herhangi bir acil durum olarak tanımlanabilir.⁷²

Ani olarak veya kendini hissettirerek ortaya çıkan⁷³ krizler bir karmaşadır ve her karmaşada bazıları kaybedecek, bazıları da kazanacaktır. Kriz döneminde kazananlar arasında yer alıp, kriz şartlarını gelişme fırsatı olarak kullanmak

⁶⁸ Şengül, “Kıssa”, XXV, ss. 498-500; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84; Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 74.

⁶⁹ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 74-75; Şengül, “Kıssa”, XXV, ss. 498-500; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84.

⁷⁰ Şengül, “Kıssa”, XXV, s. 498; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, ss. 71-84; Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 74.

⁷¹ Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş*, s. 101.

⁷² Melek Vergiliel Tüz, *Kriz Yönetimi*, İstanbul, 2004, s. 3.

⁷³ Muhan Soysal, “Krizlerin En Büyük Faydası Fırsata Çevrilebilmeleridir.”, *İş Dergisi*, 33, Ankara, 1994. s. 8.

mümkündür. Çince de kriz ve fırsat aynı kelimelerle yazılmaktadır.⁷⁴ Geçmiş deneyimleri kriz dönemlerini fırsatın habercisi olarak görmeye neden olmaktadır.

Çevre şartlarının farklılık göstermesi bireylerin bu değişikliğe hızlı uyum sağlamalarını gerektirir. Uyum sorunu krize zemin hazırlar. Değişiklere ayak uyduramama, krizin şiddetinin artmasına neden olur. Krizle yakından ilgili olabilecek kişiler, krize karşı hazırlıklı olmalıdırlar. Fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak özel eğitimlerle devamlı zinde tutulmaları gerekir.⁷⁵

Toplumsal değişiklikler, krizin en önemli nedenini oluşturur. Ayrıca yasal yapı, politik müdahale, finansal destek, dış rekabet konusunda hükümetin yaklaşımı konularını içerir. Toplumdaki insan ilişkilerinin, değer yargılarının değişmesi, toplumsal ve kültürel sorunlar toplumları krize götüren nedenler arasında yer alır.⁷⁶

Krizin ortaya çıkmasında ve şiddetinin derecesinin ölçülmesinde kriz durumunun pozitif veya negatif olarak algılanması önemli bir yer tutar. Yönetim, krizi amaçları ve potansiyel daha üst noktalara ulaşma yönünde bir fırsat olarak görebileceği gibi, toplumun bu günkü amaçları üzerinde bir tehdit unsuru veya amaçlara ulaşmada toplumun yeteneğini azaltan bir faktör olarak da algılayabilir.

Diğer bir unsur da hassasiyettir. Toplumların krizden etkilenme düzeylerinin az ya da çok olduğunu gösterir. Toplumun krize karşı yapılanması yoksa krize hassasiyeti yüksek, krize cevap verme derecesi düşük olacaktır.⁷⁷

Kriz düzensizlik oluşturur. Krize ve onun oluşturulabileceği sonuçlara önceden hazırlıklı olmak gereklidir. Krizlere proaktif bir yaklaşımda bulunan lider için önemli olan unsur; krize ve onun oluşturabileceği kaos ortamına yakalanmadan, krizin “teğet geçmesi” nin yollarını bulmak ve uygulamaktır. Aksi takdirde önlem alınmadığı veya yetersiz kalındığı durumlarda krizler kaos ortamına zemin hazırlar. Kaos durumunda ise önemli olan krizden doğabilecek zararları en aza indirmek ve krizi en az hasarla atlattır. Her ne kadar kriz istenmeyen bir durum olsa da toplumun zayıf yönlerini ortaya çıkarması yönüyle de olumlu bir yapıya sahiptir. Buradan hareketle lider, krizi toplum için faydalı hale getirebilir. Kriz ile sorumluluk

⁷⁴ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 1.

⁷⁵ Tüz, *Kriz Yönetimi*, ss. 69-70.

⁷⁶ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 6.

⁷⁷ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 13.

birlikte düşünölmelidir. Krizler ilk olmadığı gibi son da değildir. Önemli olan liderin krizleri bir fırsat olarak görüp, sorumluluk alarak krizi bir fırsata çevirmesidir.

Tağraf ve Arslan'ın çalışmasında belirtildiğı gibi kriz oluşurken şu aşamalardan geçer:

“ 1- Körlük

Bu aşamada yöneticiler iç ve dış çevrede meydana gelen ve örgütü tehdit eden sinyalleri alabilir, ancak bu değişimi ve gelişmeleri teşhis etme ve tanımlamada yetersiz kalırlar.

2- Atalet

Çevresel değişim ve gelişmelerin örgüte yapacağı etkileri ve sonuçlarını değerlendirmeyen üst yönetim krize karşı gerekli tedbirleri alamamaktadır.

3- Yanlış Karar ve Faaliyetler

Bu safhada çevredeki değişiklikler ve iç problemlerin yorumlanmasındaki belirsizlikler, yönetimin yapması gereken davranışın yönü konusunda yöneticiler arasında hâkim bir görüşün oluşumunu engeller. Kişisel sezgiler ve yorumlar ön plana çıkar. Karar verme durumunda olanları ikna etmek için ve gerginliğı azaltmak için herkesin iyi bildiğı veya uygun gördüğü faaliyetlere yönelmek ortaya çıkar.

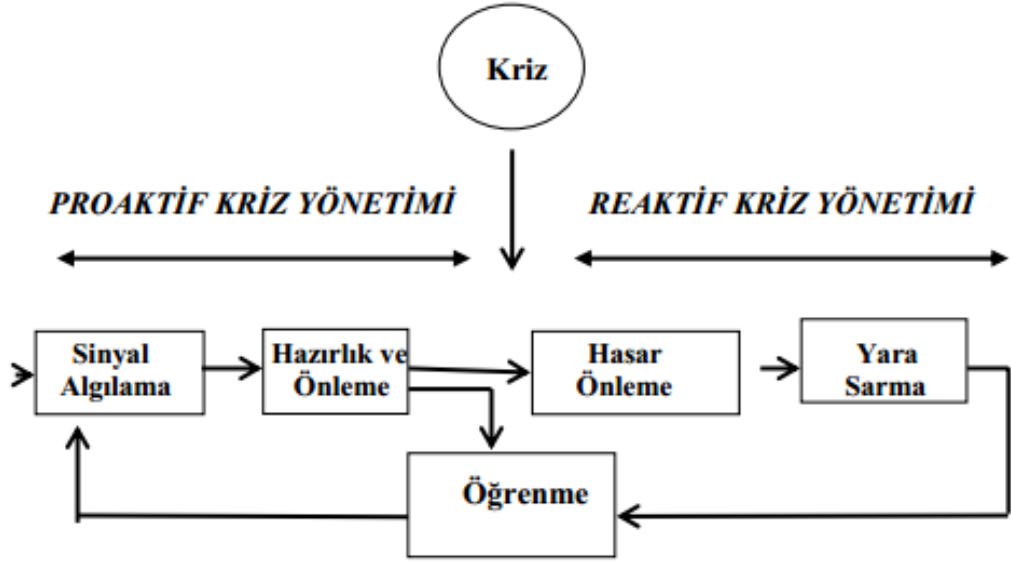
4- Kriz

Yaklaşmakta olan kriz sinyalleri alınıp, yorumlanıp, değerlendirilmemişse ve sağlıklı tepkiler verilmemişse, örgütün kriz dönemine girmesi kaçınılmazdır. Örgüt içinde panik, çatışma baş gösterir. Yöneticiler günü kurtarmaya yönelir, amaçlar ve planlar göz ardı edilir. Örgüt iklimi bozulur.

Genel anlamda kriz yönetim süreci aşağıdaki tablo ile gösterilebilir.”⁷⁸

Şekil 1.1 Kriz Yönetim Süreci

⁷⁸ Hasan Tağraf, N. Talat Arslan, “Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, (2003), ss.151-152.

Kriz yönetimi, kriz nedeni olabilecek unsurların önceden saptanarak önlenmesi ya da negatif etkilerinin en aza indirgenmesi olarak tanımlanabilir.⁷⁹ Etkin kriz yönetimi sabır, karar verme becerisi, fiziksel, zihinsel ve ruhsal dayanıklılık, öngörü, duyarlılık ve herkes kaçmaya çalışırken durup gerçeklerle yüz yüze gelebilme cesaretini gerektirir.⁸⁰ Krizin ortaya çıkması durumunda liderin krizin etkilerini en aza indirmek ve etkisiz hale getirmek için olağanüstü kriz yönetim ekibi oluşturarak, krize acil müdahale etmesi gerekir.

Kriz ekibi, krizin yönetimini ve kontrolünü yönetecek kişilerdir. Kriz ekibinin en önemli rolü, krizin meydana gelmesini mümkün olduğu kadar önlemektir. Kriz olduğunda ise ilk aşamada riski minimize etmek sonrasında ise olumlu yönde bir değişim gerçekleştirmeye çaba göstermektir.⁸¹

Kriz ortamı yöneticilerinin karakterlerinde, yeteneklerinde, neyi nasıl yaptıklarında, kişiliklerinde, bilgi düzeylerinde, ilgi alanlarında insanları birbirinden ayırt etmeye yarayan, hemen her konuda büyük ölçüde farklılaşan özellikler aranmalıdır. Ortak olan tek özellik, esnek düşünme ve doğru şeyleri yaptırma yetenekleri olmalıdır.⁸²

⁷⁹ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.55.

⁸⁰ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.70.

⁸¹ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 64.

⁸² Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 88.

Krize karşı önleyici planlama yapılması gerekir. Önleyici planlama; kriz başladıktan sonra yapılacakları planlamak değildir. Kriz durumuna gelmeden önce hazırlık yapmaktır. Tedbir almaya yönelik hareket tarzlarını kapsamına alır.⁸³ Herhangi bir kriz türü diğer bir kriz türünün sebebi veya sonucu olabilir. Bir alanda ortaya çıkan krizin çok kolaylıkla başka bir alana sıçraması mümkündür. Bir krizin çözümü olarak düşünülen aktiviteler istenilmeden de olsa diğer krizleri doğurabilir ve sistemin tümünü tahmin edilemeyecek boyutlarda etkileyebilir.⁸⁴

Lider ve ekibinin ortaya çıkan bir krizi, başka alanlara sıçramaması, kontrol edilemeyen bir hasara dönüşmemesi için derhal krize müdahale edip krizi dondurması ve ardından da pasifize etmesi gerekir. Aksi takdirde düzeltilmesi zor olan bir başka krizin doğmasına sebep olabilir.

Kriz yönetimi henüz kriz ortaya çıkmadan başlamalıdır. Krizlere karşı ilk belirtiler görüldüğünde derhal bir değerlendirme yapılması ve mümkünse krize hiç uğramadan atlatılması, değilse sistemin krizden en az kayıpla çıkabilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve radikal bir şekilde uygulanması olarak düşünülebilir.

Bu bağlamda kriz yönetimi altı aşamaya ayrılmaktadır: “*Krizden kaçma, krizi yönetmeye hazırlanma, krizi saptama, krizi dondurma, krizi çözme ve krizden yarar sağlamadır.*

Krizden kaçma: Kriz yönetiminde ilk aşama krizi önleme aşamasıdır. Krizi kontrol altına alma ve çözmenin en ucuz ve en kolay yöntemidir.

Krizi yönetmeye hazırlanmak: Arzu edilmeyen sonuçların üstesinden gelebilmek için faaliyetlerin organize edilmesi aşamasıdır.

Krizi saptamak: Krize neden olan faktörleri ortaya çıkaran faktörlerle ilgili gerçekçi ve tam bilgileri elde etmektir.

Krizi dondurmak: Krizin derinleşmesine neden olan dedikodu ve spekülasyonun önüne geçmek, fısıltı haberlerini önlemek, iletişim kanallarını açık tutmaktır.

Krizi çözmek: Sorunu çözmenin temel kuralı problemin nedenlerini tespit etmekle başlar. Kriz dönemleri olağan olmayan dönemlerdir. Ve olağan olmayan uygulamalarla başarılı olabilir.

⁸³ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 9.

⁸⁴ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.38.

Krizden yarar sağlamak: Yöneticilerin etkisi ve yeteneğinin ölçülebildiği ender alanlardan biri krizdir. Başarılı atlatılmış kriz, yönetimin verdiği en büyük sınavdır.”⁸⁵

Krize karşı başarı ancak, krizin nedenleri ortadan kaldırılarak sağlanabilir. Olayların nedenlerinden çok, etkileri ve sadece kriz sonrasında ne yapmak gerektiğine yoğunlaşmak ciddi bir yanıltır.⁸⁶

Kısaca geçici tedaviye yönelip kesin tedaviden uzaklaşma hatasına düşmemeliyiz.

1.8. Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif ve Reaktif Yaklaşım

1.8.1. Proaktif Kriz Anlayışı

Proaktif kriz yönetimi, erken uyarı sinyallerini izlemeyi, olası krizlere karşı hazırlık yapmayı ve krizlerin oluşmasını engellemeyi kapsayan önleyici bir anlayışa dayanmaktadır.⁸⁷ Başka bir deyişle kriz çıkmadan önce bu ihtimali her zaman göz önünde bulundurarak, alternatifli çıkış noktalarının düşünülüp her türlü önlemi almak olarak özetlenebilir.⁸⁸

Proaktif yaklaşım, kriz çıkmadan önce kriz olasılığını her zaman göz önünde bulundurarak krizi öngörmeyi, krize hazırlıklı olmayı, çevrede oluşan değişmelere karşı kendini uyarlayacak önlemleri zamanında almayı öngören koruyucu yaklaşımdır. Kriz dönemine girilmeden önce krizi önlemeye yönelik olarak geliştirilen proaktif yaklaşımlar kriz sürecine girilmesini engelleyebileceği gibi, aynı zamanda girilebilecek muhtemel bir krizden de güç kazanarak çıkabilmeye imkân verir.⁸⁹

⁸⁵ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss. 44-48.

⁸⁶ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 28.

⁸⁷ Lütüye Özdemir, “2008 Küresel Ekonomik Krizinin Örgütsel Etkileri ve Bir Ölçek Geliştirme” *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 23, (2014), s. 87.

⁸⁸ Zeki Akıncı “*Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi: Alanya Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Kriz Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne Yönelik Bir Araştırma*”, Yayımlanmamış Doktora tezi, (SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı 2010), s.97.

⁸⁹ Akıncı “*Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi: Alanya Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Kriz Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne Yönelik Bir Araştırma*”, ss. 97-99.

1.8.2. Reaktif Kriz Anlayışı

Reaktif kriz yönetimi proaktif çabaların yetersiz kaldığı durumlarda ortaya çıkan krizin etkilerini en aza indirmeyi hedefleyen çabalardır.⁹⁰ Krizin ortaya çıktığı dönemlerde belirgin duruma gelen krizi ortadan kaldırmayı veya etkilerini en aza indirmeyi temel alan bir anlayıştır. Bu anlayış tepkisel ve tedavi edici bir özellik gösteren kriz öncesinden değil, sonrasında gelen reaktif bir yaklaşımdır. Reaktif kriz yönetimi, proaktif kriz yönetiminden farklı olarak savunmacı bir karaktere sahiptir, krizin açıkça ortaya çıktığı kontrol edilebilir kriz ve kontrol edilemeyen kriz safhalarında önem kazanır. Reaktif kriz yönetiminin görevi belirgin hale gelen krizlerin ortadan kaldırılması veya olumsuz etkilerinin en aza indirgenmesi şeklinde açıklanabilir.⁹¹

Kriz toplumlar için beklenilmeyen bir durumdur. Fakat gerçekte kriz bir süreçtir. Bu sebeple kriz yönetiminde farklı yaklaşımlar kullanılabilir. Kriz yönetiminde kullanılan yöntemler sağlıklı uygulandığı takdirde başarı sağlasa da toplum geçen süre içinde önemli kayıplara uğramakta ve toplumun sarsıntıdan kurtulması uzun zaman almaktadır. Dolayısıyla kriz yönetimi uzun bir süreci kapsamaktadır.⁹² Bu süreçte en önemli unsur ise, kitleleri tehdit edecek olayları önceden tahmin ederek onları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmadır.⁹³ Bu açıdan kriz yönetiminde proaktif yaklaşım daha da önemli hale gelmiştir. Proaktif yaklaşım sayesinde toplumların krize yakalanmasının önüne geçilebileceği gibi, toplumların kontrol edemediği dış çevresinden kaynaklanacak krizleri atlama da önemli avantajlar sağlayacaktır.

Meydana gelebilecek krizlere karşı ön hazırlıklı olarak yapılan çalışmalar en az zararla krizin atlatılması ve krizin fırsata çevrilmesi yönünde oldukça önemli yaklaşımlardır. Proaktif yaklaşımlar muhtemel krizi bünyesinde barındırabileceği gibi dış etmenlerden kaynaklı doğması muhtemel diğer krizlere fırsat vermemesi açısından da önemlidir.

⁹⁰ Özdemir, “2008 Küresel Ekonomik Krizin Örgütsel Etkileri ve Bir Ölçek Geliştirme” s. 87.

⁹¹ Akıncı “Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi: Alanya Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Kriz Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne Yönelik Bir Araştırma”, ss. 99-100.

⁹² Hasan Tağraf, N. Talat Arslan, “Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım”, ss.149-150.

⁹³ Hüseyin Özgen, Murat Türk, “Türkiye’deki Sanayi İşletmelerinde Kriz Yönetimi Sorunlarının Çözülmesi Üzerine Bir Araştırma”, Yönetim, Yıl: 7, Sayı: 23, (1996), ss.19-31.

1.9. Kriz Sürecinde Halkla İlişkilerde Proaktif ve Reaktif Stratejiler

Kriz zamanlarında halkla ilişkiler etkinliklerinin önemi büyüktür. Halkla ilişkilerde uygulanan yöntemler istenildiği ölçüde işlerlik kazandığı zaman toplum için uyum ve anlaşma ortamı sağlanabilmekte ve nihayetinde grup içi ve dışı ile ilişkiler düzenlenmektedir. Etkin halkla ilişkiler toplumun ilişkide bulunduğu dış çevredeki gruplarla işbirliğini sağlamakta ve olumlu manada imajın ve prestijin artmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca doğru halkla ilişkiler hedef kitlenin lidere güven duymasına ve birlik içinde karşılaşılabilecek zorluklarla başa çıkabilmesine imkân verir.⁹⁴

Solmaz'ın halkla ilişkiler konusunda yapmış olduğu proaktif ve reaktif stratejileri şöyle özetleyebiliriz:

Proaktif halkla ilişkiler, meydana gelen bir olayda problemin çözümünden ziyade bundan ne tür fırsatların çıkarılabileceğine yönelik olan çabalardır. Proaktif halkla ilişkiler ortamın analiz edilmesiyle başlar. Proaktif yaklaşım sayesinde halkla iletişim sağlıklı bir şekilde kurulmuş olur. Proaktif iletişim kriz yönetimi alanında oldukça önemlidir çünkü potansiyel tehlikeler ya da fırsat olarak görülen konular için hazırlıklı olunur.

Reaktif halkla ilişkiler ise karşı karşıya kalınan olumsuzluklardan başarıyla kurtulabilmeye yönelik çalışmalardır. Reaktif iletişim, yaşanan olaylara tepki vermek üzerine kuruludur. Bu iletişim sürecinde, daha önceden hazırlanmış bir plan yoktur. Bu nedenle olaya tepki verme süresi belli değildir. Dolayısıyla, proaktif iletişim reaktif iletişime göre daha çözüm odaklıdır.

Halkla ilişkiler, bir yönetim fonksiyonu olarak kabul edildiğinde, durum analizi, planlama, eylem, iletişim ve değerlendirme gibi aşamaları da içermektedir.

Halkla ilişkiler, çeşitli kitlelerle ikna, temsil, eğitime, bilgilendirme, imaj oluşturma ve itibar yapılandırma gibi amaçlarla uzun soluklu ve sağlıklı ilişkiler kurmaya dayalıdır. Etkin halkla ilişkiler tutarlı hareketler üzerine inşa edilir ve sözcükler kadar eylemleri de içerir. Böylece kişi amaçlarına ulaşmayı başarırken eylem stratejilerine de odaklanır. Stratejik iletişim, kurumların amaçlarını gerçekleştirmek için hem proaktif hem de reaktif stratejileri kullanmaları gerektiğini

⁹⁴ Mustafa Akdağ “*Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetim*” , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünce kabul edilen yüksek lisans tez özeti), Ty, s. 17.

anlatır. Proaktif stratejiler, bir kurumun ilgi alanını en iyi şekilde gerçekleştirmek için belli bir iletişim programını yerine getirme yaklaşımını kapsar. Reaktif stratejiler de, tam aksine sadece kurumun çevresini etkilemek için geliştirilen stratejilerdir. Proaktif stratejiler, kamuya açık ve halkın ihtiyaçlarını dikkate alan, reaktif stratejiler ise sadece kurumsal faydayı düşünen stratejilerdir. Proaktif stratejiler hem eylemi hem de iletişimi içermektedir⁹⁵

Kriz yönetiminde proaktif yaklaşımı geliştirmek aşağıdaki unsurların kullanılması ile gerçekleşmektedir: Doğru ve Yeterli Bilgi Akışı Sağlama, Göze Alınacak Risk Miktarını Belirleme, Erken Uyarı Sistemleri Oluşturma, Krize Karşı Önleyici Planlama Yapma, Planları Yazıya Dökmek, Fedakârlık Miktarının Belirlenmesi, Kriz Önleme Takımları Oluşturulması.⁹⁶

Muhtevası gerçek yaşanmış olayları anlatan Kur'ân kıssalarında vakıanın kahramanlarının başından geçen olaylara yaklaşımları, karşılaştıkları problemleri çözüme kavuşturma metotları bir nevi kriz yönetimi politikalarını oluşturmaktadır.

Peygamberlerin tebliğ etmiş oldukları yeni din, toplumlarda köklü değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu toplumsal değişiklikler, krizin en önemli nedenlerini oluşturur.

⁹⁵ Başak Solmaz, “*Halkla İlişkilerde Proaktif ve Reaktif Stratejiler*”, İstanbul İletişim Fakültesi Dergisi, 25, 1, İstanbul 2006, ss. 143-144.

⁹⁶ Hasan Tağraf, N. Talat Arslan, “*Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım*” s. 153.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MÛSÂVE FİRAVUN

Allah tarafından bütün peygamberlerin gönderiliş amacı, başta Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığını ilanla beraber iman esaslarını, ona yapılması gereken kulluğun normlarını ve insanın kendi cinsi ile diğer varlıklar arasındaki münasebetini sağlam temeller üzerine bina etmektir.

Hiz. Mûsâ döneminde Firavun ve etrafındakiler (melesi) Allah'ı tanımazdan gelerek ulûhiyet iddiasına kalkışmışlar⁹⁷ zulmün her çeşidini uygulayarak⁹⁸ insanların kendilerine mutlak itaat etmelerini istemişlerdir.

Böylesi bir ortamda ulü'l-azm⁹⁹ (beş büyük) peygamberden birisi olan Hiz. Mûsâ¹⁰⁰ Firavun'a elçi olarak gönderilmiştir.

1.1. Hiz. Mûsâ Döneminde Firavun ve İsrailoğulları'nın Genel Durumuna Bir Bakış

“Doğrusu Firavun ülkesinde (Mısır'da) zorbalık yaptı, büyüklük tasladı. Halkını çeşitli firkalara ayırdı. Onlardan bir topluluğu erkek evlatlarını kesmek, kız evlatlarını ise hayata atmak sureti ile özellikle zayıflatmak istiyordu. O bozguncunun teki idi.”¹⁰¹

Kâhinin birisi Firavun'a İsrailoğulları'ndan bir çocuğun doğacağını, onun eli ile devletin elinden gideceğini söylemesi üzerine, zaten zalim olan Firavun zulmünü artırarak halkını çeşitli sınıflara ayırmıştır. Bu sınıflar içerisinde İsrailoğulları'nı köleler topluluğu olarak tanımlayarak, onları iyice zayıflatıp ezmek ve yok etmek için erkeklerini öldürmüş, kadınlarını ise diri bırakmıştır. Hem kendisi hem de adamları onların iffetlerine dokunuyorlardı.¹⁰² Kendi siyasi geleceği için ahlâkî ve insani değerleri hiçe sayıyordu. Üstelik *“Sizin en yüce rabbiniz benim!”*¹⁰³ diyerek azgın bir zorba ve iflah olmaz bir müşrik olduğunu gösteriyordu. Böyle yaparak kendince saltanatını devam ettirmenin bir yolunu bulmuş oluyordu.

⁹⁷ Naziat 79/ 23-24.

⁹⁸ Yûnus 10/ 83; Kasas 28/ 4,39.

⁹⁹ Ahkaf 46/35.

¹⁰⁰ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, Bekir Karlığa vd. (Çev.), İstanbul 1988, X, 5151.

¹⁰¹ Kasas 28/ 4.

¹⁰² Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İsmail Karaçam vd.(Sad.), İstanbul Ty., VI, 175.

¹⁰³ Naziat 79/ 24.

Firavun'un bu kural tanımaz tavrı, kendisi ve peygamber olarak gönderildiği İsrailoğulları'nın var olma ve yok olma ortamında geçen bu yaşam biçimi onlar için ciddi bir yaşam riski oluşturuyordu. Böylece Firavun'un kurduğu baskılar neticesinde halk özgürce konuşamaz ve düşünemez duruma gelmişti. Bu korku ve kaygıdan dolayı da onun ilahlığını veya Mevdûdî'nin yaklaşımıyla otoritesini insanlar 'sükût ikrardan gelir' prensibiyle zımnen kabul etmek durumunda kalmışlardı.

Başka bir rivayette Hz. İbrahim, çocuklarına kendi soyundan, Mısır kralını helak edecek bir çocuğun doğacağını müjdelemişti. Kıptîler bunu Firavun'un yanında anlattılar da, Firavun bundan korkarak İsrailoğulları'nın erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Kıptîlerin verdikleri bu haber üzerine saltanatını tehlikede gören Firavun taşkınlıklarını ve zulmünü daha da artırdı. *"Halkını sınıflara ayırdı. (Onlardan her bir sınıfı devlet işlerinden dilediğince kullandı.) İçlerinden bir zümreyi (İsrailoğulları'nı) güçsüz buldu. O, onları en bayağı işlerde çalıştırdı. Onları gece ve gündüz kendüişlerinde, tebaasının işlerinde yoruyordu."*¹⁰⁴

Mısır'da yaşayan İsrailoğulları Hz. İbrahim ve Yakup'un dinlerine mensuptular. Her ne kadar dinleri bozulmuş olsa da tek Tanrı inancına sahiptiler ve Firavun'un ulûhiyet iddialarını reddediyor ve ona tapınmıyorlardı. Bu hal Firavun'da ters tepki yapıyor, gruplara ayırdığı halkı içerisinde İsrailoğulları'nı köleleştirerek en pis ve zor işlerde çalıştırıyordu. Sayıları yüz binleri bulduğu için sürgün etmeye de çekiniyordu. Gittikleri ülkede onlarla beraber kendi aleyhine çalışmalarından endişeleniyordu. Kendince çareyi yeni doğan erkek çocuklarını öldürüp, kızları bırakarak onları etkisizleştirme ve sayılarını azaltma yolunda bulmuştu.¹⁰⁵

O zamandaki sosyal yapı, bir çeşit kast sistemi ve bu sistemin uygulamaları sonucu İsrailoğulları'nın düştüğü durum, *Kitab-ı Mukaddes*'te de şu şekilde anlatılır: *"Ve İsrail'in oğulları semereli oldular ve türeyip çoğaldılar ve ziyadesiyle kuvvetlendiler ve memleket onlarla doldu. Ve Mısır üzerine Yusuf'u bilmeyen yeni bir kral çıktı. Ve kavmine dedi: İşte İsrailoğulları'nın kavmi bizden çok ve kuvvetlidir. Gelin, onlara karşı akıllıca davranalım, yoksa çoğalacaklar ve olur ki, cenk vukuu bulunca, onlar da düşmanlarımızla birleşirler ve bize karşı cenk edip memleketten çıkarlar. Ve onlara yükler ile eziyet etsinler diye üzerlerine angarya memurları*

¹⁰⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, XI, ss. 6192-6193.

¹⁰⁵ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, XI, ss. 223-226; Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, IV, 139.

koydular. Ve Firavun için Pitom ve Ramses ambar şehirlerini yaptılar. Ve Mısırlılar İsrailoğulları'nı şiddetle işlettir. Ve şiddetle işlettikleri bütün işlerinde, tarlada her çeşit işte, harçta ve kerpiçte ağır işle hayatlarını acı ettiler. Ve Mısır kralı İbrani ebelere söyledi ve dedi: İbrani kadınları için ebelik hizmetini yaptığınız ve onları doğurma iskemlesi üzerinde gördüğünüz zaman, eğer bir erkek çocuksa onu öldüreceksiniz; fakat eğer kız ise o yaşayacaktır.”¹⁰⁶

Firavun'un bu kural tanımaz tavrıyla bir çeşit asimilasyon politikaları sonucu, İsrailoğulları'nın yok olma riski bulunan böyle bir ortamda geçen bu hayat tarzı onlar için ciddi bir yaşam krizi oluşturuyordu. İşte böylesi risk ve krizlerin yüksek olduğu ortamda Hz. Mûsâ bir lider olarak bu riskleri ortadan kaldırmak ve İsrailoğulları'nın içerisinde bulunduğu yok olma krizini yönetmek amacıyla Allah-u Teâlâ tarafından peygamber olarak görevlendirilmiştir.

“(Firavun) adamlarını topladı ve onlara: sizin en yüce Rabbiniz benim dedi.”¹⁰⁷

Bu ayet her ne kadar sihirbazlarla yapılan mücadeleden sonrasını anlatsa da, Firavun'un genel tavrı bu anlayış üzereydi.

Firavun, sihirbazlarının mağlup olmasından sonra, İsrailoğulları'nı yok etmek için şehirlere asker toplayıcı adamlar gönderdi ve askerlerini topladı ve çıkıp yüksek sesle nutuk çekti. İşte bu nutukta yukarıdaki ayette geçen cümleleri kullandı. Burada Hz. Mûsâ'nın Rabbini kabullendiğini ancak kibir ve büyüklük taslamaya devam ederek kendisinin daha üstün bir Rab olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰⁸

Ayrıca Firavun'un kendisi başka ilahlara da inanıyordu: “*Firavun' un halkının yetkilileri ona: 'Ne yapıyorsun, Mûsâ ile kavmini, seni ve senin Tanrılarını terk etsinler, ülkede bozgunculuk yapsınlar diye kendi hallerine mi bırakacaksın? dediler.'*¹⁰⁹ Bu ayetten anlaşılan şudur ki: Firavun kendi ilahlığını ilan etmekle beraber, kendisinin de inandığı bir ilah vardı. Mevdûdî bu durumu,- Firavun' un ilahlık iddiasını- dini anlamda değil, siyasi anlamda, hükümlerlik ve siyasi otorite olarak kabul etmiş olabilir,¹¹⁰ diye açıklamaktadır.

¹⁰⁶ Çıkış 1: 7-16.

¹⁰⁷ Naziat 79/ 23-24.

¹⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 516.

¹⁰⁹ Araf 7/ 127.

¹¹⁰ Bkz, Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, VII, 27.

Yukarıda verilen ayetlerin tefsirleri ve *Kitab-ı Mukaddes'in* bölümlerinden de anlaşılacağı üzere; o dönemde, Mısır'da kavmiyetçilik esaslarına bağlı olarak halkı çeşitli sınıflara ayıran ırkçı bir yönetim vardır. Bu yönetimin ileri gelenleri (Firavun ve yakın çevresi-melesi-) devlet gücüyle halkı ezmektedir. Özellikle Firavun'un ulûhiyetini kabul ederek ona tam manasıyla biat etmeyen İsrailoğulları önce köleleştirilmiş, sonrada erkekleri yok edilerek etkisizleştirilmeye çalışılmıştır. Kârun ise kendisine verilen ilimle elde ettiği ekonomik gücüyle halkı baskı altında tutmuştur.¹¹¹ İnsanların, özellikle de İsrailoğulları'nın böylesi bir zulüm ve despotluktan kurtulmaları ancak ilâhî bir inayetle olabilirdi. İşte böylesi bir kriz ortamında Allah ilâhî rahmetiyle Hz. Mûsâ'yı bu topluluğa peygamber olarak göndermiştir.

*“Hâsılı, başlangıçta Mûsâ'ya kendi kavminden, genç bir kuşaktan başka iman eden olmadı. Kavmi, Firavun' un ve ileri gelen yetkililerinin, kendilerine işkence edeceklerinden korkuyorlardı. Çünkü Firavun o ülkede son derece despot ve çok aşırı gidenlerdendi.”*¹¹²

Ayeti Kerîmeden de anlaşıldığı gibi Firavun gerçekten çok güçlü ve despot bir diktatördü. Amacına ulaşmak için hiçbir şeyden çekinmez, asla sınır tanımazdı. Onun bu aşırı taşkınlıklarından dolayı bedenleriyle beraber ruhları da köleleşen İsrailoğulları'nın gençleri dışında kendisine çok az sayıda insan iman etmişti. Ülkede korku, hâkimdi. Fiziki köleliğin yanında ruhi köleliğe de kapılmışlar, bunun sonucu olarak da hiçbirisi bağımsız düşünemiyordu.

*“Firavun da dedi ki: ‘Ey benim danışmanlarım ve devlet adamlarım! Ben sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum. Hâman! Haydi, benim için tuğla ocağını tutuştur, balçığı pişir, fazlaca tuğla imal ettirip benim için öyle yüksek bir kule yap ki, belki de onun vasıtasıyla yükselip Mûsâ'nın (varlığını iddia ettiği) Tanrısını görürüm! Aslında ben onun yalancılardan birisi olduğu görüşündeyim ya(neyse). Böylece o ve orduları haksız yere ülkede büyüklük tasladılar ve huzurumuza dönüp hesap vermeyeceklerini zannettiler.”*¹¹³

Firavun bu davranışıyla halkının gözünü boyamak, Hz. Mûsâ'yı itibarsızlaştırmak ve ona karşı halkı ikna etmek için sanki gözlem yapan bir

¹¹¹ İlgili ayetler için bkz. Kasas 28/ 76-83; Ankebut 29/ 39-40.

¹¹² Yûnus 10/ 83.

¹¹³ Kasas 28/ 38-39.

araştırmacıymış gibi davranıyor. Bu davranışıyla aslında Hz. Mûsâ'nın inandığını söylediği bir Tanrıyı kabul etmiş olmakla beraber, güya olmadığını ispatlamak için bir gözetleme kulesi yaptırarak gökyüzünü araştırmak istiyor. Allah'ı göremeyince de Hz. Mûsâ'yı yalancılıkla itham ediyor.

Firavun aslında burada kendi aptallığını, akıl oyunuyla insanları ikna etme vasıtası olarak kullanıyor. Yani kuleye çıkınca diyecek ki: “bakın Mûsâ'nın Tanrısı yok veya biz bu kadar imkânlarla ancak gökyüzüne çıkabiliyor ve bakıyoruz, Mûsâ nasıl çıktı da Tanrısıyla görüştü? O yalancıdır,” tezini halka kabullendirmenin yolu olarak böyle davranıyor.¹¹⁴

Firavunun kule yapma fikri *Kitab-ı Mukaddes*'te de şu şekilde geçmektedir: “*Ve birbirlerine dediler: Gelin kerpiç yapalım ve onları iyice pişirelim. Ve onların taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziffleri vardı. Ve dediler: Bütün yeryüzüne dağılmayalım diye, gelin kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim ve kendimize bir nam yapalım.*”¹¹⁵

Özetle; Firavun Mısır'da mutlak bir hâkimiyet kurmuştur. Halkını ırk esasına bağlı olarak bir çeşit kast sistemi olan sınıflara ayırmış, onları devletin çeşitli işlerinde çalıştırmıştır. Hz. İsmail, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf peygamberlerden o güne kadar bozularak da olsa gelen bir inanca ve kitaba sahip olan İsrailoğulları'nın kitaplarında kendi hükümranlığını yıkacak bir peygamberin geleceği haberini alınca, İsrailoğulları'nı en ağır ve pis işlerde çalıştırmış, onları köleleştirmiştir. Daha da ileri giderek nüfus ve nüfuzlarını azaltmak ve etkilerini kırmak için, erkek çocuklarını öldürüp, kızların cariye olarak yaşamalarına müsaade ederek asimile yoluna gitmiştir.

Firavun kendisinin ülkede tek hâkim olduğunu ifade etmiş, kendi istek ve arzularına uygun bir yönetim gerçekleştirmek adına kendi ilahlığını ilan etmiştir.¹¹⁶ Böylece İsrailoğulları Allah'ın önceden Hz. Yakup ve Hz. Yusuf zamanlarında kendilerine vermiş olduğu hidayet nimetini ve o nimetle elde ettikleri yüksek insanî değerleri kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Buradaki uygulamada devlet politikalarındaki değişikliklerin, krizin en önemli nedenini oluşturduğunu görürüz. Yasal yapı, politik müdahale, finansal destek

¹¹⁴ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 2004, s. 470.

¹¹⁵ Tekvin 11: 3-4.

¹¹⁶ Naziat 79/ 23-24; Yûnus 10/ 83; Kasas 28/ 4,39.

konusunda hükümetin yaklaşımları krizin boyutlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca toplumdaki insan ilişkilerinin, değer yargılarının değişmesi, toplumsal ve kültürel sorunlar, toplumları krize götüren nedenler arasında yer alır.¹¹⁷

Firavun da devlet politikası haline getirdiği, İsrailoğulları'nı "bitirme" işini yapabilmek için her yola başvurmuş, acıma ve merhamet etme gibi hiçbir duyguya yer vermeden zalimce hareket etmiştir. Tam bir zorba, despot ve diktatör olarak halkını ezmiş ve böylece İsrailoğulları'nın en büyük yok olma krizini oluşturmuştur.

İşte böylesi bir ortamda Mısır'da hayatlarını idame ettirmeye çalışan İsrailoğulları buhranlar içerisindeydi. Bu buhranlardan kurtulmak için ilâhî bir inayet lazımdı. Allah (cc) engin rahmeti sonucu Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'u bu krizi çözmek ve insanlığı tekrar layık olduğu konuma taşımak için peygamberlikle görevlendirecek, Mısır halkı ve Firavun'u hidayet ve adalete davet edecektir.

İşte Hz. Mûsâ böyle bir ortamda, ezilen ve sürekli hakir görülerek aşağılanan bir zümrenin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Peygamber olduğunda Hz. Mûsâ'nın Firavun karşısındaki genel tavrı, İsrailoğulları'na karşı duruşu ve nübüvvet vazifesi itibarıyla tam bir donanıma sahipti. Bu açıdan da hiçbir davranışı rastgele değildi. O, yanına kardeşini de alarak Firavun'un sarayına giderken davasını kime tebliğ edeceğini ve muhatabının da nasıl bir zalim olduğunu çok iyi biliyordu.¹¹⁸

1.2.1.Hz. Mûsâ'nın Doğumu

Hz. Mûsâ'nın doğumu, Firavunun İsrailoğulları'nda doğan her erkek çocuğun öldürülmesi emrini verdiği yıllarda gerçekleşmiştir. Ancak Yüce Allah'ın: *"O ülkedeki güçsüzlere ihsanda bulunmak, onları dünyada örnek şahsiyetler yapmak ve ülkeye onları vâris kılmak, onlara dünya hâkimiyeti vermek; Firavun'u, Hâman'ı ve onların ordularını ise korktuklarına uğratmak"*¹¹⁹ olan murâd-ı ilâhîsi sonucu dünyaya gelmiştir.

Başına bir şey gelmesinden korkan annesi¹²⁰ O'nu bir sandık içerisine¹²¹ koyarak Nil nehrine bıraktı.¹²² Ancak nehirde sandık içindeki bebeği Firavunun ailesi

¹¹⁷ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 6.

¹¹⁸ Bu konuyla ilgili olarak ayrıca Kur'ân-ı Kerimin aşağıdaki ayetlerine de bakılabilir. Araf 7/ 127; Şuara 26/ 29; Ğafir 40/ 36-37; Zuhuf 43/ 54.

¹¹⁹ Kasas 28/ 5-6.

¹²⁰ Kasas 28/ 7.

¹²¹ Kasas 28/ 9; Tâhâ 20/ 39.

¹²² Kasas 28/ 7; Tâhâ 20/ 39.

bulunca¹²³ Hz. Mûsâ'nın annesi çok endişelenerek¹²⁴ gizlice kız kardeşine O'nu izlettirir.¹²⁵ Allah (cc) tarafından kalplerine çocuğun sevgisinin konması sonucu O'nu evlat edinen Firavunun ailesi¹²⁶ bebeğin bakımı için O'na bir sütanne temin etmeye çalışırlar. Fakat O, Allah'ın (cc) dilemesiyle hiçbir sütanneden meme emmez.¹²⁷ Kendisini takip eden kız kardeşinin telkinleriyle kendi öz annesi, sütanne olarak temin edilir. Böylece Allah'ın (cc) annesine olan “*biz onu sana kavuşturacağız*”¹²⁸ vaadi gerçekleşmiş olur. Böylece Hz. Mûsâ, Firavun sarayında kendi öz annesinin gözetiminde ve Firavun koruması altında büyütülür.

Sarayda Firavun'un karısının koruması altında ve kendi öz annesi refakatinde büyütülmesi, O'nun ileride yükleneceği büyük misyonu gerçekleştirme yolunda çok büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki; her türlü baskı ve sefalet içerisinde yaşam süren İsrailoğulları içerisinde silik bir kimlikle değil de onlardan uzak, sarayda onurlu ve izzetli bir fert olarak yetişir. Ayrıca İsrailoğulları'na uygulanan baskı ve zulümler karşısında ilerde muhatap alıp hidayete davet edeceği insanlara karşı kin ve nefret duygularından uzak, anne şefkat ve merhametiyle büyütülür.

1.2.2.Gençliği

Hz. Mûsâ çocukluk yaşlarından çıkıp “yiğitlik çağına” eriştiğinde Allah (cc) tarafından kendisine hikmet ve ilim verilerek¹²⁹ fikrî gelişimi de tamamlanır. Bu süreçte Firavun yönetimi tarafından İsrailoğulları'na uygulanan asimilasyon ve azap devresi de devam etmektedir.

*“Bir gün, halkın habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. İki adamı, birbiriyile kavga eder vaziyette gördü. Onlardan biri kendi kavminden, öbürü ise düşmanının kabilesinden idi. Hemşehrîsi, düşman olana karşı yardım istedi. Mûsâ da eliyle vurur vurmaz adamı öldürdü.”*¹³⁰

¹²³ Kasas 28/ 9.

¹²⁴ Kasas 28/ 10.

¹²⁵ Kasas 28/ 11; Tâhâ 20/ 39.

¹²⁶ Kasas 28/ 9; Tâhâ 20/ 39.

¹²⁷ Kasas 28/ 12; Tâhâ 20/ 40.

¹²⁸ Kasas 28/ 7.

¹²⁹ Kasas 28/ 14.

¹³⁰ Kasas 28/ 14; Tâhâ 20/ 40.

Hz. Mûsâ, yanlışlıkla yapmış olduğu bu işten dolayı çok üzüntü duyarak derhal tövbe eder.¹³¹ Sabaha kadar geceyi endişe içerisinde etrafını kontrol ederek geçirir. Sabah aynı soydaşının başka bir adamla kavga ettiğini görür. Yaptığı işin yanlışlığını söyleyerek onları ayırmak isterken soydaşı korkup, akşamki olayı orada anlatır ve kendisini bir arabulucu ve ıslah edici değil, zorba olmakla suçlar.¹³² Bu adamın sözleri çok hızlı bir şekilde şehirde yayılır. Öyle ki şehrin öbür ucundan başka bir adam, yetkililerin kendisi hakkında idam istemi ile mahkeme kurduklarını ve karar vermek üzere olduklarını söyler, ayrıca kendisinin iyiliğini isteyen birisi olduğunu ve şehri derhal terk etmesini ister.¹³³ Bunun üzerine endişe içerisinde hem etrafını kontrol ederek hem de Allah'tan (cc) kendisini kurtarmasını isteyerek Medyen tarafına kaçar.¹³⁴

1.2.3 Ailesi

Hz. Mûsâ kasıtlı olmaksızın kazara bir kıbtînin ölümüne sebep olması sonucu Mısır'dan ayrılır. Medyen'in su kuyularının olduğu yere varıp dinlenirken insanların hayvanlarını suladıklarını, iki kızın ise uzakta hayvanlarını sulamak için oradan erkeklerin uzaklaşmasını beklediklerini görür ve onlara yardım ederek hayvanlarını sular. Tekrar gölgeye çekilerek Allah'tan (cc) kendisi hakkında hayırlı takdirlerde bulunmasını diler.¹³⁵

Bu sırada babaları yaşlı¹³⁶ olduğu için ona yardım eden hayvanlarını suladığı iki kızdan birisi yaptığı bu işin ücretini ödemek için babasının kendisini çağırdığını söyler. Bu davet üzerine onunla babasının yanına giderek başından geçenleri ona anlatır. O da burada kendisine bir zarar gelemeyeceğini söyleyerek Hz. Mûsâ'yı teselli eder. Kızlardan birisi, güçlü ve güvenilir olması yönlerini ileri sürerek babasından onu işçi olarak çalıştırmasını ister. Babası da yanında sekiz yıl çalışması karşılığında kızlarından birisiyle evlenmesini teklif eder. Bu teklifi kabul eden Hz. Mûsâ kızlardan birisiyle evlenir ve süre doluncaya kadar Medyen'de kalarak çobanlık yapar.¹³⁷

¹³¹ Kasas 28/ 15-16.

¹³² Kasas 28/ 18-19.

¹³³ Kasas 28/ 20.

¹³⁴ Kasas 28/ 21-22; Tâhâ 20/ 40.

¹³⁵ Kasas 28/ 23-24.

¹³⁶ Kasas 28/ 23.

¹³⁷ Kasas 28/ 25-29.

1.2.4. Peygamber Oluşu

Kitab-ı Mukaddes'ten edindiğimiz bilgilere göre Hz. Mûsâ'nın Medyen'de çobanlık yaparak geçirdiği sürede kendisi hakkında idam fermanı veren Mısır kralı Firavun ölmüştür. Fakat Firavunun ölüp yerine bir başka Firavunun geçmesi İsrailoğulları'nın zorlu yaşam şartlarında bir değişiklik sağlamamış, kölelik sebebiyle “inilti ve feryatları” devam etmiştir.¹³⁸

Bu arada türlü türlü imtihanlarla sınanıp yetiştirilen, yıllarca Medyen halkı içinde kalan¹³⁹ Hz. Mûsâ, kayın pederi ile yapmış olduğu anlaşmanın bitmesi üzerine¹⁴⁰ tekrar Mısır'a dönme kararı alır. Dönüş yolunda Allah'ın dilemesiyle: “*Sonra da takdirimizle, buraya geldin!*”¹⁴¹ beyanında ifadesini bulan Tuva Vadisi'nde Yüce Allah O'nu peygamber olarak görevlendirir. Suat Yıldırım bu olayı eserinde ilgili ayetin yorumunda şöyle izah eder:

*“Hz. Mûsâ Medyen'den Mısır'a ailesi ile dönüyordu. Tûr dağının da içinde bulunduğu Tuvâ vadisine geldiğinde, karanlık ve soğuk bir kış gecesinde bir oğlu dünyaya geldi. Yolunu kaybetmiş, davarları dağılmıştı. En muhtaç olduğu şey ateş idi. Allah lütfundan ötürü ateşte tecelli etti ki o da buraya yönelsin.”*¹⁴²

*“Oraya varınca kutlu mekândaki vâdinin sağ tarafında bulunan ağaçtan şöyle nida edildi: ‘Ey Mûsâ! Rabbülâlemin olan Allah Ben'im.’”*¹⁴³; *“Ateşin yanına varınca birden: “Mûsâ!” diye nida edildi. “Haberin olsun: Senin Rabbin Benim!” denildi. Peygamberliğe seçtim seni, öyle ise iyi dinle sana vahyedileni.”*¹⁴⁴

Hz. Mûsâ'nın peygamber olmasından sonraki hayatı ve mücadelesi tezimizin konuları içerisinde mündemiç olarak devam edecektir.

1.3.İslam'ın Davet Metodu ve Firavun'un Daveti

Cenâb-ı Hak, Hz. Mûsâ ve Harun'a hitaben: “*Gidin, Firavun'a, zira o iyice azdı. Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alır yahut hiç değilse biraz çekinir.*”¹⁴⁵ buyurarak her şeyden önce bir peygamberin üslubunun nasıl

¹³⁸ Çıkış 2: 23.

¹³⁹ Tâhâ 20/ 40.

¹⁴⁰ Kasas 28/ 29.

¹⁴¹ Tâhâ 20/ 40.

¹⁴² Suat Yıldırım, *Kuran-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meali*, s. 311.

¹⁴³ Kasas 28/ 30.

¹⁴⁴ Taha 20/ 11-13; bu konuda diğer ilgili ayetler için bkz, Secde 32/ 23-24; Mü'minûn 40/ 53-54; Enbiyâ 21/ 48; Duhân 44/ 17-21; Meryem 19/ 51; Taha 20/ 41; Araf 7/ 144.

¹⁴⁵ Tâhâ 20/ 43-44.

olması gerektiğine dikkat çekmiş ve muhatap, Firavun gibi kalp ve kafası imana kapalı bir insan bile olsa, yine de hak ve hakikati “kavl-i leyyin” ile anlatmak gerektiğine işaret etmiştir.

*“Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle davet et, gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et. Rabbin elbette yolundan sapanları en iyi bildiği gibi kimlerin doğru yola geleceğini de pekiyi bilir.”*¹⁴⁶

Bu ayet-i Kerîmede sapkın bir insan karşısında bile yumuşak bir üslup ve hikmet tavsiye edilmesi; tebliğde uyulması gereken esasların, muhatapların taşıdıkları küfür ve nifak sıfatlarına göre değiştirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Yapılacak tebliğde, kendi şahsi kanaatlerimiz veya insanların zihninde oluşabilecek algılar önemli değildir. Sadece verilmesi gereken mesaj odaklanılmalıdır.

*“Eğer katı yürekli, kaba biri olsaydın, insanlar senin etrafından dağılıverirlerdi. Öyleyse onların kusurlarını affet, onlar için mağfiret dile ve işleri onlarla müşavere et.”*¹⁴⁷ ayeti de buna işaret etmektedir.

Elmalılı'nın bu konuda şu söyledikleri önemlidir: *“Güzel mücadelede izlenecek yol: Kabalığa incelikle, sertliğe yumuşaklıkla, öfkeye hazım ile gevezeliğe nasihat ile şiddete vakar ile karşılık vererek hak ve gerçek delilleri açıklamak ve izah etmektir. Yeterli olan delili kabul etmeyip, haksızlıkla inada, aşırılığa sapan, ısrar ile kibirlilik taslayan zalimler müstesna, zira o zaman hallerine uygun şekilde müdafaa yapmak vacip olur.”*¹⁴⁸

*“Zulmedenleri hariç ehl-i kitap ile en güzel olan şeklin dışında bir tarzda mücadele etmeyin.”*¹⁴⁹

Bu ayetler İslam tebliğinin esas metotlarını tespit etmektedir.

İnsanlar başlıca üç kısımdır. Birinci kısım, aklını kullanmasını bilenler olup, bunlara gerçeği anlatmak hikmetle, delilleri bildirmekle olur. İkinci kısım, daha geniş kitle olup, bunlar akli delillerden çok, selim fitratlarını koruyan, fayda ve zararını

¹⁴⁶ Nahl 16/ 125.

¹⁴⁷ Ali İmran 3/ 159.

¹⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 225.

¹⁴⁹ Ankebut 39/ 46.

düşünen kimselerdir. Bu gruba güzel öğüt vererek, hakka uymakla sağlayacakları faydaları, uymamakla maruz kalacakları zararları anlatmak gerekir. Bu ikisinden anlamayıp muhalif olan kâfirlere de, şartlara göre tartışmanın en verimli şekli ile gerçeği anlatıp, savunmak gerekir.¹⁵⁰

1.4. Hz. Mûsâ ve Firavun Münasebetleri

1.4.1. Hz. Mûsâ'nın, Harun'la Desteklenmesi ve Firavun'a Gönderilmeleri

“Gerçekten biz Mûsâ'ya kitabı verdik ve kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık, haydi ayetlerimizi yalan sayan o halka gidiniz! dedik.”¹⁵¹

Cenâb-ı Hak, Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'a hitaben: *“Gidin, Firavun'a, zira o iyice azdı. Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Olur ki aklını başına alır yahut hiç değilse biraz çekinir.”¹⁵²* diye buyurdu.

Burada konunun üzerinde durulması gereken bir yönü de, Firavun'a sadece Hz. Mûsâ'nın gitmeyip, kardeşi Hz. Harun'u da kendiyile beraber götürmesidir. Bu davranış biçimi, bize bazı işlerin kollektif yapılmasının daha yararlı olacağına dair bir işarettir. Özellikle de büyüklerin ya da büyüklük taslayanların ayağına gidecek olanların birbirlerine manevi destek olmaları ve görünüş itibarıyla yalnızlığa düşmek endişesinden kurtulmaları bakımından çok önemlidir.

Cenâb-ı Allah burada yüzyıllar sonra insanların bunca birikimleri sonucunda ulaşabilecekleri bir sistemin ipuçlarını vermektedir. Şöyle ki, tek kişinin böylesine zalim ve despot bir diktatörün huzurunda karşılaşılabileceği muhtemel sıkıntılar ve bu sıkıntıların doğurabileceği krizlere karşı hazırlıklı olma yaklaşımıyla kardeşini de yanında göndermesi, proaktif kriz yönetim mantalitesiyle bire bir örtüşmektedir.

İşte, Allah'ın iki elçisi, Firavun'a yumuşak bir tavır ve kavli-i leyyinle hitap edince onu yumuşatmış ve düşünmeye sevk etmişlerdi. O samimi, sıcak ve tatlı başlangıçtan sonra müzakere masasının bir tarafında Firavun varsa, diğer tarafında da Hz. Mûsâ ve Hz. Harun yer almıştı.

¹⁵⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*. s. 280.

¹⁵¹ Furkan 25/ 35-36; Ayrıca ilgili ayetler için bkz. Enbiyâ, 21/ 48; Yûnus 10/ 75.

¹⁵² Tâhâ 20/ 43-44.

Dikkat edersek burada iletişim yönteminde ve olası doğabilecek krizlere karşı önleyici planlama yapma ve kriz önleme takımları oluşturulmasıyla yine proaktif bir yaklaşım tarzı benimsenmiştir.

Bu iki nebi modern iletişim uzmanlarının görüşleriyle de örtüşen ayetin yaklaşım tarzı ile muhataplarınıza karşı “*Nefret değil, sevgi besleyin. İnsanları yüceltin. Korkmayın. Dinleyicilerinizin işine yarayacak bir mesajınız olsun ve bu mesajı zarafetle ilgili kişilere sunun.*”¹⁵³ prensibine tam bir mutabaatla işlerine koyulmak istiyorlardı.

İşte bu şartlar dâhilinde, Firavun siması çok güzel, gönlü sınımsız ve dili pek tatlı olan Hz. Mûsâ’ya ilk kez şartlanmışlıklarından kurtularak bakınca, onu daha başka görür ve hakkında daha farklı düşünür. Dolayısıyla, Hz. Mûsâ’ya en azından müzakere hakkı verir: “*Seninle konuşalım, anlaşalım!*” der.

Yukarıda özelliklerini saydığımız “*Firavun’u, erkânını ve halkını, Allah’ın kulluğuna çağırarak ve İsrailoğulları’nı Firavunun esaretinden kurtarmak*”¹⁵⁴ üzere Allah-ü Teâlâ tarafından Hz. Mûsâ ve Hz. Harun görevlendirilirler.

*“Firavun’a git, zira o iyice azdı!”*¹⁵⁵

Diktatör olmanın yanında, zalimliği de azgınlık derecesinde olan Firavun’dan Hz. Mûsâ önceleri çekinir. Çekincesi kendi hayatının endişesinden değil, Allah’tan aldığı buyrukları ona tam olarak anlatamama ve risâlet görevinde noksan kalarak, görevini tam olarak yerine getirememesi endişesindedir. Aşağıdaki ayet bu manadadır:

*“Ya Rabbi! Dedi, “Korkarım ki beni yalancı sayarlar, benim de göğsüm daralır, dilim tutulur. Onun için Harun’a da risâlet ver.”*¹⁵⁶

Hz. Harun insanların psikolojilerini iyi okuyan, söz söylemesini bilen ve duygularını rahatça ifade eden bir insandır. Hz. Mûsâ da onun bu yönlerini takdir ettiğinden kendisine bir yardımcı verilmesini isteyeceği zaman Hz. Harun’la takviye edilmeyi istiyordu. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus da; peygamberler masum, iffetli, sadık, emin, feraset sahibi ve örnek insanlardır. Bu açıdan bakılınca Hz. Mûsâ’nın kekeme olması katiyen söz konusu olamaz. Çünkü

¹⁵³ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 91.

¹⁵⁴ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 366.

¹⁵⁵ Naziat 79/ 17.

¹⁵⁶ Şuara 26/ 12-13.

peygamberliğe ait vasıflardan biri de, her türlü ayıptan uzak olmaktır. Bir de Onun sarayında yetişmiş olmasından kaynaklanan minnet duygusunun kendisine vermiş olduğu psikolojik baskısı altında söylenmesi gereken her şeyi tam söyleyememe endişesi sonucu kardeşini kendisine yardımcı olarak istemiştir. Ayrıca Firavun gibi azgın ve zalim bir diktatörün karşısına çıkacak olan bir peygamberin, “*Rabbim! Gönlüme inşirah, yüreğime genişlik ver; işimi kolaylaştır. Dilimden şu ukdeyi çöz ki sözümü anlasınlar.*”¹⁵⁷ şeklinde niyazda bulunması da gayet normaldir.

İyi bir lider ortaya çıkabilecek bir krizi önceden sezinleyebilir. Krizin kendilerine bulaşmaması için zaaf noktalarını giderir. Her şeye rağmen bir kriz ekibi oluşturur.¹⁵⁸ Burada Hz. Mûsâ’nın yapmak istediği de Firavun’la oluşturacağı diyalog sonucunda ortaya çıkabilecek krizleri sezip onlara karşı proaktif bir kriz yönetimi anlayışıyla tedbir almak ve kriz yönetim ekibi oluşturmaktır.

Hz. Mûsâ, Firavun’u çok iyi tanıyordu. Zulmünü, baskısını ve kinini çok iyi biliyordu. İş hakikaten mühim, vazifesi ise son derece ağırdı. Bu yüzden aczini ve kusurunu Rabbine arz ediyor, bu zor görev için Rabbinden yardım ve himaye istiyordu. Sadece yalanlanmaktan değil, yapacağı tebligat sırasında göğsünün daralması, dilinin tutulması sonucu küfürle girdiği mücadelede yenik düşme endişesi onu düşündürüyordu. Öldürülmesi veya münazarada zor duruma düşmesi ihtimaline binaen kardeşi Harun’u (as) da kendisine yardımcı vermesini istiyor ki, kendisine bir şey olur veya bunalırsa hak davasını kardeşi Harun (as) devam ettirsin. Bu peygamberlik yolunda almış olduğu bir tedbirdir.¹⁵⁹ Ayrıca Firavun’un sarayında yetişmiş olması sonucu üzerinde oluşan minnet duygularından dolayı tutukluk gösterebilirdi.

Bu endişelerini gidermek ve kardeşi Harun’a kendisine yardımcı olması için peygamberlik vazifesi verilmesini ister. Ayrıca:

“Firavun’a git! Çünkü o iyice azdı. ‘Ya Rabbi!’ dedi. Genişlet göğsümü, kolaylaştır işimi, çözüver şu dilimin bağını, ta ki anlasınlar sözümü! Bana da ailemden birini yardımcı kıl, Harun kardeşimi! Onunla beni takviye et! Onu bu işime ortak et! Ta ki seni daha çok tesbih ve tenzih edelim. Ve seni daha çok analım.

¹⁵⁷ Tâhâ 20/ 25-27.

¹⁵⁸ Soysal, “Krizlerin En Büyük Faydası Fırsata Çevrilebilmeleridir.”, s. 8.

¹⁵⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, XI, ss. 26-27.

Aslında sen bizim bütün hallerimizi hakkıyla görmektesin. (Allah): Mûsâ! İstediklerin sana verildi.”¹⁶⁰ Ayetinde geçen mükâlemelerden:

Günümüz dünyasında karşılaşılabilecek krizler için, “*Kriz yönetimi, henüz kriz ortaya çıkmadan başlamalıdır.*”¹⁶¹ Ayrıca krizin nedenleri ne olursa olsun veya kriz nereden gelirse gelsin, iyi bir lider, ortaya çıkabilecek bir krizi önceden sezinleyebilir. Krizin kendilerine bulaşmaması için zaaf noktalarını giderir. Her şeye rağmen bir kriz ekibi oluşturur. Olası bir krizde uygulanacak eylem planlarını hazırlar. Krizin sonucunda da bu gelişmeleri fırsata çevirecek yol haritalarını belirler.¹⁶² görüşleri hakimdir.

Hiz. Mûsâ da Firavun’la yaşayabileceği krizlere karşı önceden Rabbinden naz makamında niyazda bulunarak tedbir almaya çalışıyordu. Ayrıca kriz yönetim ekibini oluşturuyordu. Onun bu tutumu, çağımızda kriz yönetimi sisteminde uygulanan, krizlere proaktif yaklaşım yöntemini uyguladığını göstermektedir.

Hiz. Mûsâ’ya peygamberlik verildiği saatte Hiz. Harun’a da peygamberlik verilmiştir.¹⁶³

Hiz. Mûsâ peygamberlik makamına getirildiği zaman ağır mükellefiyetlerle karşı karşıya kalmıştır. Vahyedilen emir ve yasakları muhafaza etmek, Cenâb-ı Allah’a sürekli ibadet etmek ve toplumu ıslah etmek gibi yükümlülükler... Hiz. Mûsâ hem dünya, hem ahiret işlerini çekip çevirmekle mükellef kılınmış gibiydi. Bunun içindir ki Hiz. Mûsâ Allah’tan kendisine duyu mükemmelliği lütfederek, göğsünü açmasını talep etmiştir.¹⁶⁴

Hiz. Mûsâ: “*Rabbim göğsümü aç.*” diye nida etmiştir. Böylece bütün varlığı algılamaya güç yetirebilmek, dolayısıyla Allah Teâlâ’nın celal nurlarının ateşi ile yanma makamına ulaşmak istemiştir. Rasulullah da (sav) aynı mülâhaza ile Allah’ım bize eşyayı olduğu gibi göster diye dua etmiş, fakat onların ilâhî celal nurlarıyla yanmakta olduklarını müşahede edince de: “*Sana tam manasıyla senada bulunamam.*” demiştir.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Taha 20/ 24-36.

¹⁶¹ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 44.

¹⁶² Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 3.

¹⁶³ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, X, 5209.

¹⁶⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, X, 5221.

¹⁶⁵ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, X, 5224.

“...ve rahmet ve keremimizden kardeşi Harun’u da nebi olarak ona ihsan etmiştik.”¹⁶⁶

Hız. Mûsâ, kardeşi Harun’a peygamberlik isterken, aynı zamanda aslında bir nevi kriz yönetim ekibini ve kriz eylem planını da oluşturmuş oluyordu.

Önemli bir husus da “iletişim aynı zamanda imajla ilgilidir. İletişimde bulunduğunuz en önemli imajlardan biri kendinizsiniz (modelsiniz). Etkili iletişimciler bireyler olarak projelerinin ne olduğunu bilirler. İnsanlar onları gerçekten hesaba kattığı için ilk izlenimlere dikkat edilmesi gerekir.”¹⁶⁷ Burada sunulmak istenen ilk izlenim imajı, Hız Mûsâ’nın temsil edeceği nübüvvet misyonunu en güzel bir şekilde yerine getirebilmesi için, ortaya koyduğu vizyonudur. Olayın başka bir yönü de “Bazen konuşmacılar söyleyeceklerinin doğruluğu konusunda endişeye kapılırlar. Konu hakkındaki bütün gerçekleri yansıtamayacaklarından korkarlar. Bu tür kaygılar iletişimin sağlığı açısından tehdit niteliğindedir.”¹⁶⁸ ifadeleriyle anlatılmaktadır.

İşte Hız. Mûsâ böylesine hayatî bir önem taşıyan tebliğ vazifesini yerine getirebilmek için her türlü korku ve kaygıdan uzak, tam bir donanım sağlamak istiyordu.

Azgınlık, her türlü kuraldan uzak olan bir taşkınlık halidir. Varlığı da devamı da kötüdür. Yeryüzündeki düzeni de bozucudur. İnsanları Allah’ın sevmediği işlere götürür. Mısır’daki yönetim düzeni de bu tür özelliklere sahipti. İşte bu sebepten de Allah bu işlerin ortadan kaldırılması için Hız. Mûsâ’yı peygamber olarak görevlendirmiştir. Allah’ın (cc) muradı Firavun’u bu kötü huylarından vazgeçirmek ve ona dünya ve ahirette şiddetli azap gelmeden önce tövbe etme fırsatı vermektir.

İbn-i Abbas şöyle diyor: Hız. Mûsâ, Rabbine, öldürmüş olduğu kişi hakkında Firavun ailesinden gelebilecek tehditleri ve dilindeki düğümü şikâyet etmiştir. Onun dilinde bir düğüm vardı ki, çokça konuşmasını engelliyordu. Kendisine yardımcı olmak, diliyle fasih olarak anlatamayacağı birçok şeyi onun yerine konuşmak üzere

¹⁶⁶ Meryem 19/ 53.

¹⁶⁷ Elizabeth Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, E. Sabri Yarmalı (Çev.), İstanbul, Ty. , s. 65.

¹⁶⁸ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 98.

Rabbinden kardeşi Harun’u kendisine yardımcı kılmasını da istemişti. Allah Teâlâ ona istediğini vermiş, dilindeki bağı çözmüştür.¹⁶⁹

*“Firavun’a git, doğrusu o azmıştır.”*¹⁷⁰

Hız. Mûsâ Tuva’da böyle bir emir ile karşılaşınca kendisinin zor, büyük ve önemli bir görevle görevlendirildiğini anlıyor. Zira o Firavun’un nasıl bir diktatör ve zalim olduğunu, İsrailoğulları’na neler yaptığını bizzat görmüştü ve çok iyi biliyordu. Bu zor görevi yapabilmek için iyice emin olarak ne lazımsa onu sormalı ve peygamberlik yolunda takip edeceği yolu kesin olarak bilmeliydi.¹⁷¹

Hız. Mûsâ’nın burada yaptığı iş, çıkması kuvvetle muhtemel olan bir krize meydan vermemek, Firavun’la karşılaştığında doğabilecek problemleri sıfır hata ile çözmek ve belirlenen amaçları istikametinde çalışmalarını sürdürmek için aldığı tedbirlerden ibarettir.

*“Kriz oluşmasının ve derinleşmesinin sebepleri: Karar verme ve uygulamada yavaşlık sık sık yapılan önemli hatalar, ... koordinasyon sorunları, amaçların belirgin olmaması, ...aşırı iş yükü, sinirsel gerilim”*¹⁷² ifadeleri bu konuda bize yol göstermektedir.

Hız. Mûsâ işin manevi ağırlığını kaldırabilmek için önce göğsünün genişletilmesini istiyordu. Böylece zor ve meşakkatli işlerden bunalmayacak ve bu işler kendisine hafif gelecekti. Bir de işinin kolaylaştırılmasını istiyordu. En zor işler Allah’ın kolaylaştırmasıyla basit hale gelebilir. Ayrıca dilinde bir tutukluk vardı, bu tutukluğun da giderilmesini istiyordu ki; meramını muhataplarına anlatırken onun baskısında kalmasın, ifade gücü artsın. Bunun yanında ailesinden kardeşi Hız. Harun’u kendisine yardımcı vermesini de istiyor. Çünkü Harun (as) hem ondan daha fasih konuşuyordu, hem de sınırları sakin ve daha sabırlı birisiydi. Kendisi heyecanlı, çabuk kızan ve keskin tabiatlıydı. Bunun için kendisini destekleyecek birisini yani kardeşini Rabbinden yardımcı olarak istiyordu. Böylece üzerine yüklenen o ağır yükümlülüğü başarabileceğini söylüyordu. Bütün bunlar istenirken bunu sadece bu

¹⁶⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, X, 5208.

¹⁷⁰ Taha 20/ 24.

¹⁷¹ Bkz, Kutup, *Fî Zilâli’l Kur’ân*, X, 35.

¹⁷² Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 5.

ağır görevin yerine getirilmesi için değil, Rabbini daha iyi zikir ve tesbih etmek için de istiyordu.¹⁷³

Kriz yönetim ekibi krizden en az etkilenecek bir yapı oluşturmak için her şeyden önce içinde buldukları durumu belirlemelidir.¹⁷⁴ Hz. Mûsâ da isteklerini sıralamış, ihtiyaçlarını ve zayıflığını açıklamış, Rabbinden yardım, kolaylık ve alaka arzu etmişti.¹⁷⁵

Hz. Mûsâ kendisinin Firavun'a karşı belîğ bir konuşmacı olamayacağını biliyordu. Çünkü Firavun'un kavminden bir kıptîyi öldürmüş ve bu olayın sıkıntısı içindeydi. Ayrıca O'nun sarayında yetişmiş olmanın ve kendi üzerindeki emeklerinin manevi baskısı altındaydı. Firavun ve sarayındaki insanları etkilemek için akıcı bir dile sahip olması gerektiğini de biliyordu. Başlangıçta kendisi çok belîğ bir dile sahip değildi. Firavun onu bu yüzden : *“Yoksa ben şu aşâğılık, meramını bile neredeyse anlatamayan adamdan daha üstün değil miyim?”*¹⁷⁶ diyerek alaya almıştı. Hz. Mûsâ bunun farkına varmış ve şöyle demiştir: *“Kardeşim Harun'un dili benden daha düzgündür. Onu beni destekleyen bir yardımcı olarak benimle gönder.”*¹⁷⁷

Zira sonraları onun dilindeki bu pelteklik geçmiş ve konuşmalarındaki belagat ve fesahati mükemmelleşmiştir.¹⁷⁸ Firavun O'na bu hakareti yaparken risâletten önceki haline istinaden yapmaktaydı.

Kriz yönetimi henüz kriz ortaya çıkmadan başlamalıdır. İyi bir lider ortaya çıkabilecek bir krizi önceden sezinleyebilir. Krizin kendilerine bulaşmaması için zaaf noktalarını giderir. Her şeye rağmen bir kriz ekibi oluşturur.¹⁷⁹ Krizin nedenleri ne olursa olsun veya kriz nereden gelirse gelsin olası bir krizde uygulanacak eylem planlarını hazırlar. Krizin sonucunda da bu gelişmeleri fırsata çevirecek yol haritalarını belirler.¹⁸⁰

¹⁷³ Bkz, Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, X, 36.

¹⁷⁴ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 27.

¹⁷⁵ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, X, 36.

¹⁷⁶ Zuhruf 43/ 52.

¹⁷⁷ Kasas 28/ 34.

¹⁷⁸ Mevdûdi, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 225.

¹⁷⁹ Sosyal, *“Krizlerin En Büyük Faydası Fırsata Çevrilebilmeleridir.”*, s. 8.

¹⁸⁰ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 3.

Krizle yakından ilgili olabilecek kişiler krize karşı hazırlanmalıdırlar. Fiziksel, beyinsel ve psikolojik olarak özel eğitimlerle devamlı zinde tutulmaları gerekir. Olası bir krize karşı sürekli hazır olmak durumundadırlar.¹⁸¹

Buradan şu sonuca ulaşabiliriz: Firavuna gidilmesi büyük bir riskti ve bu riskin oluşturabileceği krizler vardı. Bunun için gerekli tedbirlerin alınması gerekiyordu. Hz. Mûsâ bir peygamber fetânetiyle fiziksel, beyinsel ve psikolojik olarak bu olası krizle başa çıkabilmesi için kendisine lazım olan donanımı Allah'tan isteyerek hazırlanıyordu.

Böylece Hz. Mûsâ, belkide tarihte ilk defa kriz yönetimi ekibini ve kriz eylem planını oluşturmuş, ayrıca lojistik desteğini de sağlamıştır. Firavun'un karakterini kendisi çok iyi bildiği için çıkabilecek muhtemel bir kriz için planını ve hazırlığını yapmış oluyordu.

Burada Hz. Mûsâ'nın yaptığı, proaktif bir kriz yönetimi anlayışıyla krizi önceden fark edip önlem almak ve kriz yönetim ekibini hazırlamaktan ibarettir. Aşağıdaki ayetler bu anlattıklarımıza işaret etmektedir:

*“Sonra da Mûsâ ile kardeşi Harun'u ayetlerimizle ve apaçık delille Firavun ile ileri gelen yardımcılara gönderdik.”*¹⁸²

*“Gidin Firavun'a: 'Biz Rabbülâlemin tarafından sana gönderilen elçileriz. O'ndan sana mesaj getirdik: İsrailoğulları'nı serbest bırakacaksın; bizimle gelecekler!' deyin.”*¹⁸³

*“Bir vakitte Rabbin Mûsâ'ya: 'Haydi! O zulme batmış olan topluma, yani Firavun'un halkına gidip, hakkı inkârdan ve azgınlıktan sakınma zamanı gelmedi mi? De !' diye nida etti.”*¹⁸⁴

*“Gerçekten biz Mûsâ'yı, ayetlerimiz, mucizelerimiz ve apaçık bir yetki ile Firavuna, Hâman'a ve Karun'a gönderdik.”*¹⁸⁵

“Kardeşim Harun'un ifadesi benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle beraber yardımcı olarak görevlendir ki, beni tasdik etsin doğrusu beni yalancı saymalarından endişe ediyorum. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: seni kardeşinle

¹⁸¹ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 69-70.

¹⁸² Mü'minün 23/ 45-46.

¹⁸³ Şuara 26/ 16-17.

¹⁸⁴ Şuara 26/ 10-11.

¹⁸⁵ Mü'min 40/ 23-24.

*destekleyeceğiz, size öyle bir kudret vereceğiz ki ayetlerimiz sayesinde onlar size el uzatamayacaklardır, siz de size tabi olanlar da mutlaka galip geleceksiniz.”*¹⁸⁶

Hz. Mûsâ, Hz. Harun’un kendisine yardımcı olarak gönderilmesini istiyordu. Böylece kendisinin Allah’tan aldığı vahiyleri Firavun’a tebliğ ederken, kendisini doğrulayacak birisinin yanında bulunmasını ve tesir gücünün artırılmasını istiyordu. Ayrıca kendi anlattığı buyrukları anlamazlarsa, onlara açıklayacak birinin de yanında olmasını istiyordu.¹⁸⁷ Hem kendisi öldürülürse görevi Hz. Harun yürütebilirdi.¹⁸⁸ Ayrıca Peygamberliği tasdik eden bir kişinin nasıl olması gerektiğini (model insanı) onlara göstermiş olacaktı.¹⁸⁹

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Ey peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risâlet vazifeni yapmamış olursun. Allah seni zarar vermek isteyenlerin şerrinden koruyacaktır. Allah kâfirleri hidayet etmez, emellerine kavuşturmaz.*”¹⁹⁰

Ayetinin evrenselliği içerisinde Hz. Mûsâ ve Hz. Harun Firavun’a giderken ilâhî bir koruma altında olarak, tam bir emniyet ve güven içerisinde gitmişlerdir. Allah onları öyle bir korumuştur ki, Firavun ve melesi onlara kesinlikle hiçbir zarar verememiştir.

Hz. Mûsâ’nın Allah’tan arzuladığı bu istekleri kendisine verilen görevden kaçmak veya Firavun ve melesinden korktuğundan değil, bilakis tedbirli davranmak ve tam bir donanımla Firavun’un karşısına çıkabilmek içindi.

Hz. Mûsâ’nın, Hz. Harun’la desteklenmesi *Kitab-ı Mukaddes*’in çeşitli bölümlerinde de geçmektedir. Şöyle ki:

*“Ve Mûsâ Rabbe dedi: Aman Ya Rab, ben ne dün, ne evvel ki gün, ne de kuluna söylediğin vakitten beri söz adamı değilim, çünkü ben ağız ağır ve dili ağır adamım.”*¹⁹¹ *“Ve şimdi git, ben senin ağızla beraber olacağım ve söyleyeceğim şeyi sana öğreteceğim.”*¹⁹²

¹⁸⁶ Kasas 28/ 34-35.

¹⁸⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, XI, 6214.

¹⁸⁸ Seyit Kutup, *Fî Zilâli’l Kur’ân*, XI, 257.

¹⁸⁹ Ahmet Bedir, *Kur’ân-ı Kerim Atlası*, İstanbul, 2010, s.417.

¹⁹⁰ Maide 5/ 67.

¹⁹¹ Çıkış 4: 10.

¹⁹² Çıkış 4: 12.

“*Ve Rab Mûsâ’ya karşı öfkelenip dedi: Senin kardeşin Levilili Harun yok mu? Bilirim ki o iyi söyler. Hem de işte, o seni karşılamak için çıkıyor ve seni gördüğü zaman yüreği sevinecektir.*”¹⁹³

“*Ben Rabbim, bütün sana söylediğim şeyleri Mısır Kralı Firavun’a söyle.*”¹⁹⁴; “*Ve Firavun Mûsâ’yı ve Harun’u çağırmakta acele edip dedi: Allah’ınız Rabbe karşı ve size karşı suç ettim.*”¹⁹⁵ Kur’ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes’in aynı konuyu bu şekilde ele almaları olayın gerçekliğini bize ispat eder.

1.4.2. Firavun’a Gidilmesi ve Münazara Edilmesi

Dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından birisi toplumda sembolik bütünleşmeyi sağlamasıdır.¹⁹⁶ Fakat dinin her zaman toplumu uzlaşmacı, bütünleştirici ve özgürlükçü bir anlayışta örgütlediğini ve cemaatleşmeyi sağladığını söylemek mümkün değildir. Özellikle, din ilk ortaya çıktığı dönemde ve hatta sonraki dini ikaz ve uyarının yoğunlaştığı dönemlerde, toplumu inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye ayırması, dinin ‘ayırıcı’ bir işleve de sahip olduğunu göstermektedir.¹⁹⁷

Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Harun ile Firavun arasında geçen mücadelelerde görülmüştür ki, Mısır’da yaşayan topluluklarda, bilhassa İsrailoğulları’nda inanç ve uygulamada ayrışmalar meydana gelmiştir; yani din sosyolojik bir olgu olması hasebiyle değişimi ve ayrışmaları beraberinde getirmiştir. Aşağıda belirtilen olaylarda bu ayrışmalardan teferruatlı bir şekilde bahsedilmektedir.

Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Harun kendilerine senelerce tepeden bakan, İsrailoğulları’na Mısır’ı dar eden ve Yüce Yaraticıya açıkça şirk koşan Firavun’a giderken Cenâb-ı Hak “*Ona tatlı, yumuşak bir tarzda hitap edin. Umulur ki aklını başına alıp düşünür, öğüt dinler yahut hiç değilse biraz çekinir.*”¹⁹⁸ demiş, yumuşak bir üslup kullanmalarını, güzel sözler söylemelerini emretmiştir. Zira muhatap

¹⁹³ Çıkış 4: 14.

¹⁹⁴ Çıkış 6: 29.

¹⁹⁵ Çıkış 10: 16; Ayrıca konuyla alakası olan aşağıdaki ayetlere de bakılabilir, Taha 20/ 29-31, 47; Enbiyâ 21/ 48; Meryem 19/ 51; Şuara 26/ 10-13, 15; Yûnus 10/ 75; Meryem 19/ 53; Furkan 25/ 35; Neml 27/ 13; Mü’min 40/ 23-24; Naziat 79/ 17-18.

¹⁹⁶ Mustafa Keskin, *Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme*, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IV Sayı: 2, (2004), s. 14.

¹⁹⁷ Davut Dursun, *Din Bürokrasisi*, İstanbul, 1992, ss.25- 26.

¹⁹⁸ Tâhâ 20/ 44.

Firavun olsa bile, yumuşak bir tavrın karşındaki insanı yumuşatacağı ve onu bir takım düşüncelere sevk edeceği manasına geliyordu.

Firavun açıktan açığa Allah'a şirk koşan bir müşrikti. Fakat Cenâb-ı Allah, ona dahi yumuşak bir üslup ve tatlı bir dille hitap edilmesini emir buyurmuştur. Bu tutum karşısında Firavun meseleleri araştırmaya mecbur kalıp, etüt etme zeminine çekilmiştir.

Ayrıca, Hz. Mûsâ'nın, bir zamanlar iyilik gördüğü kimselere karşı kavli-leyyinle konuşup yumuşak davranması, kanaatimce onun ne kadar vefalı olduğunun da göstergesidir. Diğer bir açıdan Firavun'un kibirli, gururlu ve zalim bir diktatör olmasından dolayı kendisine yumuşak söz söylenmesi istenerek, gurur ve kibrinin tahrik olmasına meydan verilmemiştir.

Hz. Mûsâ aynı zamanda bir dava adamıydı. Karşısındaki kim olursa olsun hidayete erme ümidini yitirmemeliydi. Yoksa kendi davasını daha ciddi savunamazdı.¹⁹⁹ Zira muhatapta tesir uyarmanın en etkili yolu *“İnsanlara hizmet etmeye ve onları bir anlamda yüceltmeye gönüllü olduğunuz duygusunu aksettirmenizdir.”*²⁰⁰

*“Haydi, kardeşinle birlikte ayetlerimle gidiniz, sakın Beni anmakta gevşeklik göstermeyiniz.”*²⁰¹

Bu anma, hadiseler karşısında mukavemetin kırılmaması ve olaylardan kopulmaması için krizle yakından ilgili olabilecek kişilerin fikren, zihnen ve psikolojik olarak krize hazırlanması anlamına geliyordu. Ayrıca bu anma sonuçta kriz yöneticisinin konuşurken yakalayacağı başarıyla da alakalıdır: *“Her zaman konuşmanızın başarısı, konuyla ne kadar yakından ilgili olduğunuza ve başkalarına anlatmaya ne kadar istekli olduğunuza bağlıdır. Neden söz ettiğinizi biliyor ve bunu diğer insanlara aktarmayı gerçekten istiyorsanız, gerekli sözcükler kendiliğinden aklınıza gelecektir.”*²⁰²

Bu kadar azgın bir diktatöre gidip onun da hakir gördüğü insanlar gibi bir kul olduğunu, bir olan Allah'a ibadet etmesi gerektiğini söylemek hemen oracıkta

¹⁹⁹ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XVI, 42.

²⁰⁰ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 19.

²⁰¹ Bkz, Tâhâ 20/ 42; Mü'minin 23/ 45-46; A'raf 7/ 103; Mümin 40/ 23-24; Yûnus 10/ 75.

²⁰² Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 140.

öldürülmeyi göze almak demektir. Bu büyük bir riskti ve bu riskin krizi de kendisi kadar büyük olacaktı.

Artık korkulacak ve çekinilecek hiçbir durum kalmamıştı. Zaten Hz. Mûsâ'nın başından geçen tehlikeli olaylar onu hiç rahatsız etmemiş ve ona zarar vermemiştir. Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere kardeşini de kendisine yardımcı olarak almış ve bu arada her türlü hazırlığını bitirmiştir. Artık o azan ve bir zulüm ağı kurarak Allah'a karşı gelen Firavun'a gitme zamanı gelmiştir.²⁰³

Hz. Mûsâ ve Harun Firavun'a geldiklerinde içeriye alınmazlar, çok uzun bir süre kapıda beklerler. Sabah gelip akşam dönerler. Kimse Firavun'a cesaret edip de durumu bildiremez.²⁰⁴

*“Haydi, varın da şöyle deyin ona: Rabbin tarafından gönderilen elçileriz biz sana! İsrailoğulları'nı bizimle gönder ve işkence etme onlara. Rabbinden bir belge ile geldik biz sana. Kurtuluş hastır bu doğru yolu tutanlara!”*²⁰⁵

*“İnan ki: ‘Dini yalan sayıp ondan yüz çeviren, mutlaka azaba uğrayacaktır.’ diye vahyedildi bize.”*²⁰⁶

İletişimin en zorlu yönlerinden biri mesajın amacını belirlemektir.²⁰⁷ Ayrıca *“Her konuştuğunda dinleyicilerini büyük bir etki altına alan bir konuşmacının bile en dikkat ettiği şey, bahsettiği konuyu belli bir çerçevede tutmak ve anlattıklarının dozunu iyi ayarlamaktır.”*²⁰⁸

Yalnızca iletmek istediğiniz noktalara odaklanmak konusunda kendinizi disipline edeceksiniz. Konunun ana fikirlerini aklınızdan geçirirken, onları belli bir mantık sırasında açıklayabileceksiniz.²⁰⁹

Konuşmasındaki ahenk, üslup ve sunduğu mesajında çok net ifadeler kullanan Hz. Mûsâ karşısında şaşırılmış bir durumda kalan Firavun, şöyle seslenir:

*“Hele, dedi, Firavun sizin Rabbiniz de kim Mûsâ!”*²¹⁰

²⁰³ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XVI, 42.

²⁰⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, X, 5242.

²⁰⁵ Tâhâ 20/ 47.

²⁰⁶ Tâhâ 20/ 48.

²⁰⁷ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, s. 29.

²⁰⁸ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 24.

²⁰⁹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 95.

²¹⁰ Tâhâ 20/ 49.

Aynı zamanda bir müşrik olan Firavun, Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'un Rablerinin kendi Rabbi olduğunu kabul etmediğinin işareti olarak: Rabbimiz değil, “*Sizin Rabbiniz de kim?*” diye sorar.

“*Rabbimiz, dedi, her şeyi yaratan, sonra da onu yaratılış gayesine uygun yola koyan, Yüce Yaradandır. (buna iyice inan)*”²¹¹

Rabbimiz yaratan, kaderi takdir eden ve iradesi üzere yaratıklara cibilliyet verip onları halk edendir. Böylece Hz. Mûsâ Allah Teâlâ'nın ilmini, her bir şeyi kuşatmış olmakla nitelemiş, Allah'ın hiçbir şeyi unutmayacağını bildirmiştir.²¹²

Bir insanı doğru yola götürmenin iki yolu vardır: İlki onu tartışma ve öğüt ile ikna etmek, diğeri ise onu sapıklığın sonuçları ile uyarmaktır.²¹³

Hz. Mûsâ ve Harun da Firavun'un karşısında ona öğüt olacak olan “*İsrailoğulları'nı bizimle gönder ve işkence etme onlara, kurtuluş hastır bu doğru yolu tutanlara!*” şeklinde Firavun'a ikazda bulunmuşlardır. Ayrıca bir uyarı olarak da inan ki: “*Dini yalan sayıp ondan yüz çeviren, mutlaka azaba uğrayacaktır.*” ifadelerini kullanarak bu iki yolu da denemişlerdir.

Firavun'la yapılan fikri münazarada Firavun, halkın nazarında Hz. Mûsâ'yı itibarsızlaştırmak amacıyla: “*Peki o zaman, önceki nesillerin durum ve akıbeti ne olur?*”²¹⁴ diye çok kurnazca taktik bir soru sorar. Önceki nesillerin akıbetini yani varlığını iddia ettikleri ilahın varlığından habersiz olarak yaşamış insanların durumunun ne olacağını kasteder. Bu tür muahezeler tabi kalındığında takınılacak tavır son derece önemlidir. Verilecek cevaplarda söyledikleriniz hatasız olmalıdır. Dinleyicileriniz gerçekleri saptırdığınız veya işinize geldiği kadarını aktardığınız fikrine kapılırlarsa, söyleyeceğiniz her şeyi kuşkuyla karşılayacaklardır. Sizi dinlemekten derhal vazgeçeceklerdir.²¹⁵ Aksi halde halkta güven kaybına yönelik bir algı oluşacaktır.²¹⁶

Hz. Mûsâ kendisine yöneltilen kurnazca ve son derece stratejik olan bu soruya öyle bir cevap vermeliydi ki; bu cevap hem Firavun'u, hem de etrafındakileri

²¹¹ Tâhâ 20/ 50.

²¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, X, 5242.

²¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, III, 226.

²¹⁴ Tâhâ 20/ 51.

²¹⁵ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 85.

²¹⁶ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 6.

tatmin etmeli, üstelik halkında akıllarında kuşkuya yer bırakmadan kendi prestijini de korumalıydı.

Bununla alakalı olarak Mevdûdî; *“Firavun önceki nesillerin halini sorarken bu soruyu çok kurnazca sormuştu. Bu insanların hepsi hatalı, hepsi azabı hak etti mi? Onların akli yok muydu? Bu soru ve bu soruya verilecek cevap ile Firavun hem sinirlerini yatıştırıyor, hem de saray halkı ve Mısırlıları Hz. Mûsâ’ya karşı kıskırtmak istiyordu.”*²¹⁷ demektedir. Ayrıca Firavun’un *“Geçmiş asırlar halkının durumu nedir?”* diye sormaktan maksadı şu da olabilir: *“Eğer gerçekten senin bir Rabbin var ise ve o her şeye layık olan şeklini verdikten sonra, gitmesi gereken doğru yolunu da göstermiş ise, geçmiş asırlardaki insanlar neden o doğru yolu takip etmemişler de putlara tapmış, neden göstericiyi ve irşadı, dolayısıyla da peygamberliği inkâr etmek istiyordu.”*²¹⁸

Buradaki olay Kureyş’in Peygamberimize atalarının durumunu sormaları ile benzerlik gösteriyor. Bu da zaman ve mekânlar farklı olsa dahi zihniyetlerin hep aynı olduğunun, üslup ve söyleyiş şekillerine rağmen asıl meselenin iman ve küfür mücadelesi olduğunun en bariz göstergesidir.

Hz. Mûsâ konuyu hiç dağıtıp saptırmadan ve polemige girmeden bildik, kısa ve kolay anlaşılır kelimeler kullanarak kriz yönetiminde iletişim dersi verircesine şöyle cevap verir: *“Onların durumu, Rabbinin yanındaki bir kitaptadır. O, ne şaşırır, ne de unuttur.”* dedi.²¹⁹

Bu durumu kriz yönetimi açısından Carter şu şekilde değerlendirmiştir: *“Karşınızdakiler tarafından iyi anlaşılacak istiyorsanız bildik, kısa ve kolay anlaşılır kelimeler kullanmaya gayret etmelisiniz”*²²⁰ ve *“Konuyu saptırmayın ve dağıtmayın!”*²²¹

Eğer Hz. Mûsâ: *“Evet onların hepsi akılsızdı, sapıktı ve cehennemliktir”* gibi cevaplar verseydi, bu cevaplar doğru fakat sert olurdu. Bu durum da Firavun’un amacına uygun düşerdi. Ama Hz. Mûsâ’nın verdiği cevaplar hem doğru olmalı hem de Firavun’un oyununu alt etmeliydi. Bir peygamber fetânetiyle o insanlar şimdi Rabbin huzurundalar, onların işini o bilir, biz şimdi Allah’ın huzuruna çıkmış

²¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 229.

²¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 424.

²¹⁹ Tâhâ 20/ 52.

²²⁰ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 64.

²²¹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 24.

olanlardan ziyade kendi sonumuzun ne olacağıyla ilgilenelim diyerek onun bu oyununu bozmuştur.²²² Aksi halde halkın algılamaları kendisine duyulan güveninin kaybedilmesine sebep olacaktır. Yapılan bu proaktif yaklaşımla tabir caizse krize yakalanmadan teğet geçilmiştir.

Asıl işi Firavunu, melesini ve halkı, hak ve hakikate davet etmek ve peygamberliğinin gereklerini yerine getirmek olan Hz Mûsâ, tebliğ vazifesine tekrar döner. Firavun'un sözlerini boşa çıkartan Hz. Mûsâ gerekli donanımını ve manevra kabiliyetini kullanarak son derece can alıcı bir noktadan, dinleyicilerin ilgilerini kendi konuşmalarına çekecek şu ifadelerle sözüne devam eder:

“O'dur ki yeri size beşik yaptı. Orada sizin için yollar ve geçitler açtı. Gökten de size yağmur indirdi. İşte o su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık.”
*“Hem siz yiyin, hem davarlarınızı otlatın. Elbette bunda akli olanlar için ayetler, Allah'ın kudretine deliller vardır.”*²²³ diyerek, Allah'ın özelliklerini sayar. Üstelik bu özellikler seçilirken yöre halkının en iyi anlayacağı ve temel geçim kaynağı olan verimli araziler, bol sular, ekinler ve hayvanlardan çiftçilik ve hayvancılık gibi akıllarının erdiği işlerden örnekler verir. Yani verdiği örneklerin somut olması iletişimi daha inandırıcı yapacağından, kâinat kitabının açıklanması ile cevap verirken halka da gerekli mesajlarını iletir.

Hz. Mûsâ, bu ifadelerinde o dönemdeki insanların ve zamanın ve yaşam alışkanlıklarına tanıdık ifadeler kullanarak sadece Firavun ile değil etrafındaki diğer insanların da algı ve anlayışlarına uygun ifadeler kullanmıştır. Böylelikle doğru ve etkili iletişim yöntemi uygulamıştır. Bu durumu Tierney şöyle özetlemiştir. *“Bilinen ya da basit sözcükler işe yarayacakken, karmaşık ya da alışılmadık sözcükler kullanmaktan da yine kaçının.”*²²⁴ Ve *“İletişimde kısa (konuşma dilinde kullanılan hatta mümkünse hece sayısı düşük), anlaşılabilir, basit, bilindik ve söylendikleri anda insanların kafasında doğru anlamı çağrıştıran sözcükler kullanın.”*²²⁵ Ayrıca coğrafi bölgeler kendilerine has deyim ve kullanım biçimlerine sahiptirler ve bölge dışındaki insanlar mahalli deyimleri yabancı oldukları için anlamayabilirler,²²⁶ bu durum iletişimin kopmasına sebep olabilir.

²²² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 229.

²²³ Tâhâ 20/ 53-54.

²²⁴ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, s. 56.

²²⁵ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 41.

²²⁶ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, ss. 21-22.

Hz. Mûsâ: “Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitaptadır. O, ne şaşırır, ne de unuttur.” diyerek, Allah’ın özelliklerini sayar. Üstelik bu özellikler seçilirken yöre halkının en iyi anlayacağı ve temel geçim kaynağı olan verimli araziler, bol sular, ekinler ve hayvanlardan yani çiftçilik ve hayvancılıktan örnekler verir. Bunlar Mısır’da çok görülen şeylerdi. Hayatlarının devamını sağlayan bu nimetlerle Firavun’a, Allah’ın insanlara olan rahmeti ve sonsuz kudretini bildiriyor. Böylece Firavun’a ikna edici ayetlerin yani kâinat kitabının açıklanması ile cevap veriyor.²²⁷ Hz. Mûsâ burada yine kriz yönetimi ve etkili iletişim açısından kilit bir rol oynayan “*Daima bilinenleri önce anlatıp yeni şeyleri sona saklayın! Yepyeni bir konudan bahsedeceğiniz zaman, mutlaka, ilk önce, bilinen hususları hatırlatıp, yeni bilgileri bu zeminin üzerine inşa edin.*”²²⁸ kuralını uygulamıştır. İletişimde kullanılacak araçlar basit, anlaşılır ve konuyla ilgili olmalıdır.²²⁹ Somut olma iletişimi daha inandırıcı kılacaktır.²³⁰

Ardından Hz. Mûsâ Yaradan’ın mutlak varlığı ve nihayetinde O’na döneceğimiz gerçeğini o döneme ve insanlarına uygun somut ve ikna edici örneklerle açıklamıştır. Ancak Hz. Mûsâ’nın çabaları olumlu bir sonuç vermemiştir. Bu olaylara istinaden ilâhî mesaj şu şekilde tecelli etmiştir:

“Sizi, ey insanlar, Biz yerden yarattık. Yine oraya göndereceğiz ve oradan tekrar Biz çıkaracağız.”²³¹

“Biz Firavun’a bütün ayetlerimizi, delillerimizi gösterdik fakat o bunları yalan saydı ve gerçeği kabul etmemekte direndi.”²³²

Hz. Mûsâ ve Hz. Harun, Firavun’un huzuruna geldiklerinde önce kendilerinin “Rabbülalemin’in elçileri” olduklarını söylerler. Bundan maksatları ise şudur: O zamana kadar inandıkları sistem, her kavmin bir tanrısı olması şeklindeydi, hatta Firavun’un bile tanrı soyundan geldiğine inanılırdı. Bu sözle Mûsâ ve Harun’un (as) değil, “*Âlemlerin Rabbi’nin elçileriyiz.*” diyerek, bu putperest düşünceyi de reddettiklerini gösterirler.²³³

²²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 226.

²²⁸ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 79.

²²⁹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 33.

²³⁰ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, s. 57.

²³¹ Tâhâ 20/ 55.

²³² Tâhâ 20/ 56.

²³³ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XVI, 44.

Hz. Mûsâ ve Hz. Harun tevhid inancını vurgulamak ve farkındalık oluşturmak maksadıyla Allah'tan başka ilahın olmadığı konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu husus Hz. Mûsâ'nın üzerinde durduğu yegâne mesajdır ve hiçbir şekilde konuyu saptırmadan net bir şekilde ifade etmiştir.

Zira kriz yönetimi açısından da konuyu saptırmamak ve dağıtmamak dikkat edilecek en temel unsurdur! Carter bu husus şöyle tanımlamaktadır. “*Her konuştuğunda dinleyicilerini büyük bir etki altına alan bir konuşmacının bile en dikkat ettiği şey, bahsettiği konuyu belli bir çerçevede tutmak ve anlattıklarının dozunu iyi ayarlamaktır.*”²³⁴

Hz. Mûsâ Firavun'a İsrailoğulları'na azap etmemesini, onları kendileriyle beraber göndermesini söyler ve Allah tarafından kendisine verilen mucizeleri gösterir. Ardından da doğrudan Firavun'u suçlamadan ve O'nun kibir ve gururunu rencide etmeden “Doğru yolda olanlara selam olsun” diyerek, Firavun ve melesinin selamete ulaşmasının kendisine söylenen sözlere uymasında olduğunu, aksi takdirde yalanlayıp sırt çevirenlere azap olunacağını hatırlatır. Böylece Allah onların izleyeceği yol haritalarını çizmiş olur.²³⁵

Bu ayete uygun olarak Allah Rasulü de (sav) Rumların büyüğü Hirakl'e mektup yazdığında bu mektubun başlangıcı da: “... *Doğru yola gidenlere selam olsun. Selamdan sonra; şüphesiz ben seni doğru yola çağırıyorum. İslam davetine çağırıyorum.*”²³⁶ şeklinde olmuştu.

Firavun'un “Rabbülâlemin kim” sorusuna cevaben Hz. Mûsâ'da varlığın yaratılışını ve yaratılış gayesini en güzel ve özlü bir şekilde izah eden “*Rabbimiz, her şeyi yaratan ve sonra da onu yaratılış gayesine uygun yola koyan yüce Yaratan'dır.*” cümlesiyle cevap verir.

Bu cevapla Mûsâ (as), Firavun ve çevresindekilere mesajını iletebilmek için kısa fakat özlü bu cümleyi söylemiştir. Yani Allah'ın neden Rab olduğunu ve Onun dışındakilerin de neden Rab olmayacağını açıklamıştır. Ayrıca Peygamberliğin gerekliliğini de ima etmiştir.²³⁷

²³⁴ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 24.

²³⁵ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XVI, 45.

²³⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, X, 5242.

²³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 229.

Hz. Mûsâ'nın ayetle ifade edilen bu cevabının derinliklerini en güzel şekilde açıklayan Yıldırım'ın ifadeleri şu şekildedir: *“Allah her şeyi yaratıp şekil ve özelliklerini, varlığını sürdürme yollarını gösterendir. Örneğin insanlara yapacakları işlere en uygun olacak el ve ayak vermiştir. Yalnızca insana değil hayvanlara, bitkilere, madenlere, havaya, suya vs. işlevleri için en uygun durumlar ve uzuvları bahşetmiştir. Hatta canlı cansız her şeye, işlevini, gereği gibi yerine getirmesine elverişli imkânlar vermiştir, o yola koymuştur. Kulağa işitmeyi, göze görmeyi, balığa yüzmeyi, kuşlara uçmayı, toprağa bitki çıkarmayı, ağaca çiçek açıp meyve vermeyi bahşeden O'dur. Hz. Mûsâ, Allah'ı tanıtmak için işte öyle kısa, fakat yoğun içeriği olan bir ayet söyledi ki yığınlarla kitap yazılsa yine onun manasını ihata edemez.”*²³⁸

Aynı olay *Kur'ân-ı Kerîm*'de A'raf süresinde ise şöyle anlatılmaktadır:

“Mûsâ, Ey Firavun, dedi, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir resulüm.” “Başta gelen görevim, Allah Teâlâ hakkında, gerçek dışı bir şey söylemememdir. Gerçekten size Rabbinizden çok açık bir belge getirdim. Artık İsrailoğulları'nı benimle beraber gönder.”²³⁹ diyerek konuşmasının asıl odak noktasını söylemiştir.

Hz. Mûsâ ve Hz. Harun tevhid inancını vurgulamak ve farkındalık oluşturmak maksadıyla Allah'tan başka ilahın olmadığı konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu husus Hz. Mûsâ'nın üzerinde durduğu yegâne mesajdır ve konuyu saptırmadan net bir şekilde ifade etmiştir.

Konuyu başka mecralara çekmemek, belli bir çerçeve içinde tutarak, anlattıklarının dozunu iyi ayarlamak kriz yönetimi açısından dikkat edilecek en temel unsurdur.

Hz. Mûsâ'nın Firavun'dan İsrailoğulları'nı serbest bırakıp kendisi ile gönderilmesini istemesindeki amaç Yıldırım'ın eserinde şu şekilde anlatılmaktadır: *“Hz. Yusuf kuyudan çıkarılıp satılınca Mısır'da vezirin sarayında kalmış, daha sonra da Mısır'ın Maliye Bakanı olmuştu. Babası Hz. Yakup'u, davet etmiş, o da ailesi ve İsrailoğulları ile Filistin'den beraberce gelip Mısır'a yerleşmişlerdi. Zamanla, Mısır Firavunları onlara parya, hizmetçi muamelesi yapmış, ağır işlerde çalıştırmaya*

²³⁸ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 313.

²³⁹ A'raf 7/ 104-105.

gitmişlerdi. Onlara zulüm ve işkence uygulamışlardı. Mûsâ onlardan, muvahhit bir ümmet teşkil etmek için Firavunlara esir olmaktan kurtarıp, hür olarak, asıl vatanları Filistin'e yerleştirmek istemişti.”²⁴⁰

Tüm bu diyaloglar esnasında Hz. Mûsâ konuyu dağıtmamış ve etkili iletişimin özüne sadık kalarak işin özünü yani ilâhî muradı net olarak ifade etmiştir. Bu husus Carter'in eserlerinde şu şekilde vurgulanmaktadır: “Konuyu çok fazla dağıtmamaya çalışın. Gereksiz detaylardan kaçınin. Konunun ayrıntılarından değil, özünden bahsedin. Boş yere lafı uzatıp, konuyu dallanıp budaklandırmaktan kaçınin. Detaylara boğulup konunun ana fikrini aktarmayı ihmal etmeyin. Daima asıl konuya bağlı kalın.”²⁴¹

Firavun ile Hz. Mûsâ arasında şu diyalogun geçtiği görülmektedir: “Eğer, dedi Firavun, gerçekten getirdiğin bir belge varsa ve sen doğru söyleyen biri isen, onu ortaya koy da görelim.” “Bunun üzerine Mûsâ, âsâsını yere bırakıverdi, bir de ne görsün: O koskoca bir ejderha kesilmiş! Elini sıyırıp çıkardı, bir de ne görsün: Bakan kimseler için parlak mı parlak, ışık saçan bir el haline gelmiş!”²⁴²

Bunun üzerine Hz. Mûsâ âsâ ve el mucizelerini gösterir. Ancak Firavun'un bu delilleri inkâr ettiği ve şu konuşmaların gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

Firavun'un ileri gelen yetkilileri: “Anlaşıldı, bu usta bir sihirbaz!” dediler.²⁴³

Firavun: “Bu adam, dedi, sizi yerinizden yurdunuzdan etmek peşinde! Görüşünüz nedir bu konuda?”

Yetkililer: “Onu ve kardeşini alıkoy, bütün şehirlere de görevliler yolla, usta sihirbazların hepsini senin huzuruna getirsinler.” dediler.²⁴⁴

Yukarıda ayetler ile açıklanan vakayı Elmalılı eserinin muhtelif yerlerinde şu şekilde yorumlamıştır:

Hz. Mûsâ, Firavun ve yanındakilere önce kendisini tanıtıyor. Allah tarafından bir peygamber olarak görevlendirildiğini ve sadece doğruları iletmekle sorumlu olduğunu söylüyor. Bu sözünün de kuru bir iddia olmadığını, yanında bunu

²⁴⁰ Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 163.

²⁴¹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 63.

²⁴² A'raf 7/ 106-108.

²⁴³ A'raf 7/ 109.

²⁴⁴ A'raf 7/ 110-112.

ispatlayacak delilleri olduğunu da söyleyerek ilk tebliğini yapıyor. İsrailoğulları'nı kendisiyle beraber göndermesini istiyor. Bunun üzerine Firavun makul ölçüler içerisinde “*Eğer söylediğin gibi bir peygambersen ve delillerin varsa onları göster.*” diyerek karşılık veriyor. Bunun üzerine Hz. Mûsâ âsâsını yere bırakır ve kocaman bir yılan olur, sonra esmer olan elini koynuna sokup çıkarınca, eli ışık kaynağı gibi, bakan herkesi şaşkırtan bir şekilde bembeyaz olur. Tekrar koynuna sokup çıkartınca eski halini alır. Firavun’ un danışma meclisi “*bu usta bir sihirbazdır*” derler. Firavun bu adam sizi yerinizden yurdunuzdan etmek istiyor bu konudaki emriniz nedir? der.

Burada meclisine ne emredersiniz derken önemli bir olayın etkisinde kalınca tanrılık davasından geçici olarak vazgeçiyor ve kulları saydığı memurlarına “*emir sizindir*” diyerek sanki tehlikenin kendisiyle ilgili değil de, halkla ilgiliymiş ve bundan dolayı da söz sahibi onlarmış gibi riyakârca bir tutum sergiliyor. Ayrıca halkın siyasi çıkarlarına, vatanseverlik duygularına ve damarlarına basarak, Hz. Mûsâ’yı bütün Mısırlıları vatanlarından sürüp çıkarmak isteyen gizli bir düşmanmış gibi gösteriyor. Böylece Hz. Mûsâ’nın hak davasını sihir, kendi çarpık görüşlerini de gerçekmiş gibi sunmak istemiş ve bu şekilde Şûrasının müzakeresine havale etmiştir. Bunun üzerine Şûra, şehirlere haberciler salıp, usta sihirbazların toplanmasını bu sürede de Hz. Mûsâ ve Hz. Harun’un bir şekilde oyalanmasını istemişlerdir. Bu haberlerle yetmiş kadar usta sihirbaz toplanmıştır.²⁴⁵

Yani Firavun melesine sözde fikir danışarak hem onların olaya müdahil olmalarını sağlıyor, hem de onları söz sahibi gibi göstererek bir nevi gururlarını okşuyor ve dolaylı olarak yandaşlarını kendisine daha bir sadakatle bağlıyor. Ayrıca oradaki insanların milliyetçi duygularına hassas bir dokundurma yapıp “*sizleri vatanınızdan çıkartmak istiyor*” diyerek Hz. Mûsâ’yı ideal yaşam düzenlerini bozmak adına darbeci bir casus olmakla suçluyor. Onları yanlış yönlendirip bir algı operasyonunu başlatmış oluyor.

Hz. Mûsâ, Firavun’a efendim vb. kelimelerle değil, kendi lakabıyla edep ve izzet içerisinde; “*Ey Firavun*” diye sesleniyor. Böylece ona meselenin hakiki durumunu belirtiyor ve mevcudattaki gerçeklerin en büyüğünden bahsediyor: “Ben Âlemlerin Rabbi’nin peygamberiyim.”

²⁴⁵ Bkz, Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VI, ss. 3042-3046.

Hız. Mûsâ bu hitabeti ile kendisinin üstün bir kişilik veya tanrı olmadığını açıklıyor ve kendisinden öte bir yaradan olan Allah'ın (cc) varlığını beyan ediyor. Ayrıca hitabetindeki üslubunda herhangi bir saygısızlık ibaresi bulunmadığından bir peygamber ve bir insan olarak erdemli kişiliğini de sergiliyor.

Gerek Firavun'a, gerekse erkânına Hız. Mûsâ'nın ilan ettiği Allah'ın âlemlerin Rabbi oluşunun büyük bir mana ifade etmesi onların gözünden kaçmamıştı. Bu gerçeğin ilanının altında Hız. Mûsâ Firavun'un mülkünü yıkmayı hedef aldığını ve O'nun idare nizamını değiştirmeyi, meşruiyetini reddetmeyi, zulmünü ve düşmanlığını açığa vurmaya planladığını gözden uzak tutmamıştı. Bunun üzerine Firavun ve erkânının elinde tek bir fırsat kalmıştı. O da Hız. Mûsâ'yı hiçbir delile dayanmadan kendisini Âlemlerin Rabbi'nin peygamberi olduğunu sanan bir yalancı olduğunu açıkça söylemekti. Bunun için Firavun, Hız. Mûsâ'nın bir yalancı olduğunu insanlara gösterirse onun peygamberlik davasının temelden yıkılacağını düşünerek mucizelerini göstermesini ister.

Kutup olayı şöyle özetler; Hız. Mûsâ âsâ ve beyaz el mucizelerini gösterince gerek Firavun gerekse onun erkânı durumun ciddiyetini anlarlar. Bu sefer de Hız. Mûsâ'ya "usta bir sihirbaz" derler. Bundan sonra ortaya çıkacak gerçek, mülklerini ellerinden kaybetmek, hâkimiyetlerini kaçırmak ve idarelerinin meşruiyetini kaybetmek olacaktır. Yeni bir tedbir olarak Mısır'ın etrafındaki mabetlerde rahiplik yapan ve büyücülükle uğraşan sihirbazlara haberler göndererek çağırmak, Hız. Mûsâ'yı da bu meydana getirmek ve sihrine karşı sihirle karşılık vermek şeklinde karar aldılar.²⁴⁶

Hız. Mûsâ ve Hız. Harun'un Firavun ile yapmış olduğu görüşmenin farklı bir noktası Şuara sûresinde de şu şekilde anlatılmaktadır:

*"Gidin Firavun'a "Biz Rabbülâlemin tarafından sana gönderilen elçileriz. Ondan sana mesaj getirdik: İsrailoğulları'nı serbest bırakacaksın, bizimle gelecekler!" deyin."*²⁴⁷

Hız. Mûsâ ve Hız. Harun'un mesajları iki yönlüydü. Birincisi, Firavun'u Allah'a ibadet ve itaate çağırmak; ikincisi ise, İsrailoğulları'nı Firavun'un esaretinden kurtarmak.²⁴⁸

²⁴⁶ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, VI, ss. 199-205.

²⁴⁷ Şuara 26/ 16-17.

“Firavun halkına duyuru yapıp dedi ki: ”Ey benim halkım! Mısır’ın yönetimi benim elimde değil mi? Görmüyor musunuz? Yoksa ben, şu aşağılık meramını bile anlatamayan adamdan daha üstün değil miyim? Eğer o dediği gibi ise üstüne gökten altın bilezikler atılmalı yahut beraberinde melaikeler gelmeli değil miydi?”²⁴⁹

O dönemde bir elçi gönderen hükümdar, önce onu üzerinde ve çevresinde bütün ihtişam ve zenginliğini ispatlayacak eşyalarla donatırdı. Firavun Hz. Mûsâ’da bundan bir eser göremeyince onun sadeliğini elçi olmayışının delili saymak istemiştir.²⁵⁰

O devirde mesaj ilan etme yöntemi burada bildirildiği üzere tellal çağırtmaktı. Bu tellallar şehir, köy ve kasabalarda konuyu halka duyururlardı.

Hz. Mûsâ’da peygamberlikten sonra kekemelik yoktu. Firavun’un böyle demesi ilâhî mesajı anlamama konusundaki inadından ileri geliyordu. Kasten önemsemiyor veya önemsemez görünüyordu. Ayrıca halkına hitap ederken “ey benim halkım” ifadesini kullanması halka aidiyet duygusu vererek en başta kendilerini sahiplenmiş hissetmelerini ve kendi üstünlüğünü dolaylı olarak yerleştirmesini sağlıyordu.

Hz. Mûsâ Firavun’a gönderilmek üzere görevlendirilince, kendisinde eksiklik olarak hissettiği durumları Allah’a şu şekilde arz eder: “*Rabbim onların beni yalanlamalarından korkarım. Göğsüm daralıyor, dilim açılmıyor. Bunun için Harun’a da elçilik ver. Hem onların bana isnat ettikleri bir suç var, korkarım ki beni öldürürler.*” Hz. Mûsâ’nın kendisinde hissettiği bu eksiklikler Tâhâ sûresinde geçtiği üzere giderilmiştir.²⁵¹

Kıpti’yi öldürme hususunda Allah (cc): “*Hayır, (bu konuda hiçbir şeyden korkma) senin gücünü kardeşinle artıracğız. İkinize de öyle bir güç (bürhan) vereceğiz ki onlar size erişemeyecekler.*”²⁵²

Hz. Mûsâ’ya, Allah ayrıca “*Korkmayın ben sizinle beraberim, hem görür hem işitirim.*”²⁵³ Ve “*Biz de sizinle beraberiz, olup bitenleri işitiriz.*”²⁵⁴ buyururken

²⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, IV, 17.

²⁴⁹ Zuhruf 43/ 51-53.

²⁵⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 492.

²⁵¹ Tâhâ 20/ 25-36.

²⁵² Kasas, 28/ 35.

²⁵³ Tâhâ 20/ 46.

kendisinin himaye ve korunma altında olduğunun teminatını veriyor ve dolayısıyla yanlışlıkla kıymış olduğu candan dolayı idam suçuyla aranması meselesini de halletmiş oluyordu. Yani kendisinin bu suçla muaheze edilmeyeceğini ifade etmiştir. Nitekim bu suçtan aranan ve hakkında idam kararı olan Hz. Mûsâ'ya herhangi bir müeyyide uygulanmamıştır.

Hz. Mûsâ yaşanacak krizi öngörmüş ve buna istinaden manen ve maddeten ön hazırlık yapmıştır. Zira kriz yönetiminde de krizle yakından ilgili olabilecek kişiler krize karşı hazırlanmalıdırlar. Fiziksel, beyinsel ve psikolojik olarak özel eğitimlerle devamlı zinde tutulmaları gerekir. Olası bir krize karşı sürekli hazır olmak durumundadırlar.²⁵⁵

“A! dedi. Sen şu bebekken alıp yanımızda büyüttüğümüz çocuk değil misin? Sonra da bizim sarayımızda senelerce kalmış ömrünün bir kısmını bizimle geçirmiştin? Sonunda da bildiğin o işi yapmıştın. Sen doğrusu nankörün tekisin!”²⁵⁶

Hz. Mûsâ ve Hz. Harun, Firavun'a davetlerini yapınca Firavun büsbütün yüz çevirdi, horlama ve istihfaf gözüyle bakarak: “Çocukken seni yanımıza alıp büyütmedik mi? Ve sen hayatının büyük bir bölümünü bizim yanımızda geçirdin.” dedi. “İçimizde, evimizde ve yatağımızda yetiştirip büyüttüğümüz seneler boyu nimetlere boğduğumuz sen değil misin? Bütün bunlardan sonra sen bu iyiliklerimize öyle bir şeyle mukabelede bulundun ki, bizden bir adamı öldürdün ve sana olan nimetlerimizi inkâr ettin.” Hz. Mûsâ: “Ben o işi şaşkınlıkla (bilgisizce) yaptım, Allah bana risâlet görevi vermeden önceydi, bu yüzden sizden korktum ve kaçtım. Şimdi Allah bana peygamberlik görevi verdi.”²⁵⁷ Yani önceki Mûsâ gitti, yeni Mûsâ geldi: Allah beni sana peygamber olarak gönderdi. Şayet Allah'a itaat edersen kurtulur, O'na muhalefet edersen de helak olursun. Hem benim başıma kaktığın iyilikler İsrailoğulları'nı köle ettiğin içindir. Bu kadar insana bunca eziyeti ederken içlerinden bir tanesine iyilik etmişsin bunu mu söylüyorsun, bu iyilik onların yanında hiçbir değer ifade etmez.²⁵⁸

Hz. Mûsâ'nın Firavun'a karşı risâlet davası ve İsrailoğulları'na hürriyet verilmesi isteği ve üstelik kendisinin yakın bir adamını da öldürmüş olarak karşısına

²⁵⁴ Şuara 26/ 15.

²⁵⁵ Tüz, *Kriz Yönetimi*, ss. 69-70.

²⁵⁶ Şuara 26/ 18-19.

²⁵⁷ Bkz, İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, XI, ss. 6057-6058; Mevdûdi, *Tefhîmü'l Kur'an*, III, 17.

²⁵⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, XI, 6058.

çıkması Firavun’u şaşkırtır. Alaylı ve küçümsemeli bir edayla çocukluğunu ve kendisine yaptığı iyilikleri başına kakar. Başka bir ilaha davetle fitne çıkardığını iddia ederek, üstü kapalı kıptinin ölümüyle onu tehdit eder. Bunun üzerine Hz. Mûsâ: “İsrailoğulları’na o zulümleri yapmasan ben nehre bırakılmam, sen de bana bakmazdın, bu mu başıma kaktığın şey!” der. Böylece Firavun bu meseleyi kapatır.²⁵⁹

Firavun’un saray erkânının arasında geçen bu diyalogda Hz. Mûsâ’nın kendi çatısının altında büyüdüğü halde şimdi ona karşı geldiği hatta birisini öldürerek kendisine ihanet ettiğini yüzüne vuruyor. Bu cümleleri ile Hz. Mûsâ’yı itibarsızlaştırma, küçük düşürme çabası içerisine giriyor ve hatta bütün bunlara rağmen karşısına geçip konuşabildiği ve muhatap alındığı için kendisinin ona lütuf sergilediğini ve sözde ne kadar büyük bir lider olduğunu göstermeye çalışıyor.

Firavun bilinçli olarak krizi geliştirerek ortaya kendi lehinde fırsat çıkarmaktadır. Kriz yönetimi açısından bu durum Tüz tarafından “*Bazı durumlarda fırsatları değerlendirme amacıyla kriz bilinçli olarak geliştirilebilir*”²⁶⁰ olarak ifade ediliyor.

Zaten Hz. Mûsâ’nın kazara kıptiyi öldürmesi onların kendi düşüncelerine ve inanmak istedikleri şekle göredir. Yoksa kisası gerektirecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Bu konudan bir sonuç alamayacağını anlayınca:

“*Firavun: Sahi şu bahsettiğin Rabbül âlemin de ne? dedi.*

“*Eğer işin gerçeğini bilmek isterseniz söyleyeyim: O göklerin, yerin ve ikisi arasında olan her şeyin Rabbidir.*”²⁶¹

Firavun adam öldürme noktasında mağlup olunca bu sefer Hz. Mûsâ’ya elçilik görevi üzerinden yüklenir. Firavun Rab olarak kendisini tanıdığından²⁶² Hz. Mûsâ’ya Rabbülâlemin’in mahiyetini sorar yani onun türü ve cinsi nedir? gibi. Hz. Mûsâ burada Allah’ın türü ve cinsi olmadığı için Rab kelimesini değil, âlemin kelimesini nazara vererek: “O’nun göklerin ve yerin, her ikisi arasındakilerin Rabbi” olduğunu söyler. Firavun akli sıra onu küçümseyerek sanki cevap veriyormuş gibi yanındakilere: “Bu adamın dediklerini işittiniz değil mi?” diye seslenir. Burada

²⁵⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, XI, 30-31.

²⁶⁰ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 12.

²⁶¹ Şuara 26/ 23-24.

²⁶² Kasas 28/ 38-39; Naziat 79/ 23-24; Yûnus 10/ 83.

söyleyecek söz bulamadığından algı yönetimi uygulamak ister böylece zihinleri bulandırıp gerçek mesajın anlaşılmasını sağlamak ister ve söz kalabalığı içerisinde gerçekleri kamufle etmeye çalışır. Fakat Hz. Mûsâ ona önem vermeden bu sataşmayı duymamış gibi sözlerine devam eder: “O sizin de, sizden öncekilerin de Rabbidir.” der. Firavun sataşmaya devam ederek: “Dikkat edin bu kesinlikle bir deli” der. Fakat Hz. Mûsâ ona aldırmadan sözlerine devam eder: “O doğunun da batının da her ikisi arasındakilerin de Rabbidir.” der.

“Firavun alaycı bir şekilde çevresindekilere: Bu adamın dediklerini işittiniz değil mi? (Akli sıra cevap veriyor)”

“Mûsâ onu hiç duymamış gibi sözüne devam ederek: O sizin de sizden önceki babalarınızın da Rabbidir. Firavun: Dikkat edin size gönderilen bu elçi kesinlikle bir deli! Mûsâ: O doğunun da, batının da, doğu ile batı arasında ki her şeyin de Rabbi'dir. Aklınız varsa bunu anlarsınız.”²⁶³

Hz. Mûsâ sizin Rabbiniz demekle, kendi ihtiyaçlarını göstermiş oluyor. Evvelki atalarınızın demekle de, insanlığın faniliğini anlatarak gururlarını kırmış oluyor. Bununla beraber onları akıl sahipleri tarafından göstermekle kendilerine bir şeref de vermiş oluyordu.²⁶⁴

Her konuştuğunda dinleyicilerini büyük bir etki altına alan bir konuşmacının bile en dikkat ettiği şey, bahsettiği konuyu belli bir çerçeve içinde tutmak ve anlattıklarının dozunu iyi ayarlamaktır.²⁶⁵

Fakat Firavun inadında ısrar edip, “deli”²⁶⁶ diye alaylı cevap verince; başlangıçta yumuşaklıkla, hikmet sahibi olarak söz söyleyen Hz. Mûsâ yine önceki sözünü tefsir edip açıklayarak: “Aklınız varsa bunu anlarsınız”²⁶⁷ şeklinde aynıyla karşılık verir. Yani Firavun’un asıl kendisinin akıl zafiyeti içerisinde olduğunu belirtir.

Firavun kendisini rab olarak tanımlıyordu. Kendisine göre O bir rab idi. Çünkü: Yine kendisine göre tanrının yapabildiği birçok şeyi kendisi de yapabiliyordu. Dilediğine servet veriyor, dilediğini fakir bırakabiliyordu. Dilediğinin

²⁶³ Şuara 26/ 25-28.

²⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 97.

²⁶⁵ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 24.

²⁶⁶ Şuara 26/ 27; Naziat 79/ 23-24.

²⁶⁷ Şuara 26/ 29.

refah seviyesini yükseltiyor, dilediğini de hakir ve zelil ediyordu. Hatta dilediğini yaşatıyor, dilediğini öldürüyordu. Bütün bu özellikler Rabbin özellikleriydi. Kendisini bu şekilde rab olarak tahayyül eden Firavun aldığı cevaplar karşısında söyleyecek sözü kalmayınca (mağlup olunca) sözün bittiği yer olarak makamını, gücünü ve hükümranlığını kullanarak²⁶⁸ Hz. Mûsâ'yı tehdit eder, hiddetle: *“Eğer benden başka tanrı kabul edersen mutlaka seni zindanlık ederim! dedi.”*²⁶⁹

Hz. Mûsâ: *“Ben dün yokken, bugün var olan, ya da bugün var iken yarın yok olan sahte ilahlara inanmıyorum. Sizin Rabbiniz olarak kulluk ettiğiniz bu Firavun dün yoktu. Ve atalarınızın kulluk ettikleri Firavunlar da bu gün yok. Oysa ben bugün, sizin ve Firavun'un Rabbi olduğu gibi, dün de atalarınızın Rabbi olan gerçek Rabbin hâkimiyetine ve otoritesine inanıyorum.”*²⁷⁰ der.

Hz. İbrahim'in Rabbinin arayıp bulunduğu kıssada önce yıldızla sonra aya ve daha sonrada güneşe rab deyip onların kaybolmalarını görünce; gerçek Rabbin bunlar olamayacağını, bütün bunları sevk ve idare eden üstün bir kudretin olduğunu anlaması olayındaki²⁷¹ yaklaşımıyla, Hz. Mûsâ'nın söylediklerinin örtüşmesi, peygamberlerin aynı ilâhî kaynaktan beslendiklerini ve olaylara bakışlarının aynı merkezli olduğunun da bir delilidir.

Hz. Mûsâ Firavun'dan sadece Allah'a ibadet etmesini isteseydi kendisini fazla tahrik olmuş ve saldırıya uğramış hissetmeyecekti. Onu bu derece tahrik eden, Hz. Mûsâ'nın kendini âlemlerin Rabbi'nin temsilcisi olarak sunması ve ona, kendisinin ikinci derecede bir hükümdar olup üstün otorite adına buyruğa itaat istediğini hissettirmesiydi. Sonra, Hz. Mûsâ tekrar tekrar Âlemlerin Rabbi'nden ne kastettiğini açıklayınca Firavun, Mısır ülkesinde kendisinden başka bir hâkim tanıdığı takdirde zindana atacağını söyleyerek Hz. Mûsâ'yı tehdit etmiştir.²⁷²

Krizi rutin durumlardan ayıran en önemli özelliğin acil cevap verme ve çabuk hareket etme zorunluluğu²⁷³ olduğunu bilen Hz Mûsâ bu kriz karşısında derhal bir peygamber fetânetiyle davasının doğruluğuna delil getirebileceğini söyleyerek cesaret ve kararlılığını ortaya koyar:

²⁶⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, XI, ss. 6060-6061.

²⁶⁹ Şuara 26/ 29.

²⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, IV, 19.

²⁷¹ En'am 6/ 76-78.

²⁷² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, IV, 19.

²⁷³ Tamer Koçel, *“İşletmede Kriz Durumlarında Yönetim Durumları”*, Zaman Yönetimi Ve Kriz Yönetimi Semineri, Gebze, tüsside, 26-28 Mayıs 1993, s.1.

“ Ya dedi, sana doğruluğumu ispatlayan aşikâr bir delil getirsem de mi?”²⁷⁴ diyerek önce tehlikeyi savuşturur ve Onu tekrar diyalog zeminine çeker.

“Haydi, dedi, doğru söylüyorsan göster o belgeni de görelim.”²⁷⁵

Bu hususta Hz. Mûsâ'nın dönemin inanılması için gerekliliği olan mucizeleri göstermesi bir nevi somut göstergelerdir. Zira “iletişimin başarısı açısından daha yaygın kelimelerin kullanılması önemlidir. Sözcüklerin duyulması ve görülmesinin yanı sıra daha somut bir takım araçlar da dinleyicilerinizin sizi daha net anlamasına yardımcı olabilir.”²⁷⁶

Firavun'un artık sözle ikna olmayacağını anlayan Hz. Mûsâ Onun anlayacağı dilden konuşur: “Eğer sana apaçık bir delil ile gelmişsem de mi?” diyerek son kozunu ileri sürer. “Firavun eğer doğru söylüyorsan haydi getir onu.” der. Hz. Mûsâ âsa ve beyaz el mucizesini onlara gösterir.²⁷⁷

“Bunun üzerine Mûsâ âsâsını yere attı. Bir de ne görsünler: Değnek her haliyle tam bir ejderha oluvermiş! Bir de elini koynundan çıkardı ki bakanların gözlerini kamaştıracak kadar parlak mı parlak.”²⁷⁸

Hz. Mûsâ koltuk altından elini çıkarır çıkarmaz, her taraf güneşle aydınlanmış gibi parladı.²⁷⁹

“Firavun etrafındakilere: Bu adam, deli galiba usta bir sihirbaz! Büyü gücü ile sizi yerinizden yurduvuzdan çıkarmak istiyor, ne buyurursunuz, görüşünüzü bildirin.”²⁸⁰

Bu esnada Firavun'un melesine danışması ve destek umması şöyle yorumlanabilir: Bir kriz meydana geldiğinde kurbanlar otokontrol duygularını kaybeder ve kendilerini zayıf ve yardıma muhtaç hissederler. Bu nedenle sosyal, terapik, duygusal ve diğer destek formları bireyin bir tehlikeye yönelik güven duygusunu artırmak amacıyla kullanılabilir.²⁸¹ Ayrıca “Krizler kritik ve tehdit

²⁷⁴ Şuara 26/ 30.

²⁷⁵ Şuara 26/ 31.

²⁷⁶ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 45.

²⁷⁷ Şuara 26/ 31-33.

²⁷⁸ Şuara 26/ 32-33.

²⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü 'l Kur 'ân*, IV, 21.

²⁸⁰ Şuara 26/ 34-35.

²⁸¹ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 14.

edicidirler. Toplumsal ortamı hedefleyebilirler. Baskı, güvenlikten yoksunluk, belirsizlik, endişe ve panik gibi pek çok faktörü bir anda barındırabilirler.”²⁸²

Burada Firavun’da otoritesini kaybetme riskine karşı kendi krizine bir çeşit müdahale çaresi aramıştır. Melesi ona:

*“Bunu ve kardeşini biraz burada beklet, bütün şehirlere haber gönder, sonra ne kadar usta sihirbaz varsa alıp gelsinler! dediler.”*²⁸³

Firavun isyankâr tavrıyla inatlaşma ve yalanlamaya giderek, “Şüphesiz bu, belletilmiş bir büyücüdür.” der. Böylece çevresindekileri etkileyerek Hz. Mûsâ’nın gösterdiklerinin mucize değil sihir olduğuna işaret eder. Bu yolla onların Hz. Mûsâ’ya muhalefetlerini artırmak ve onu inkâra teşvik için: “Sizi büyüleriyle memleketinizden çıkartmak istiyor. Ne dersiniz?” diye sorar. ²⁸⁴

Firavun’un erkânı: “Onu ve kardeşini burada alıkoy, bütün şehirlere haber sal, bütün usta sihirbazlar gelsinler, böylece onlar Hz. Mûsâ’nın getirdiğinin bir mislini yapsınlar böylece ona galip gelmiş olursun.”²⁸⁵ dediler. Firavun da onların bu sözlerine icabet etti.²⁸⁶

Böylece Firavun karşısında son derece başarılı bir iletişim ve kriz yönetimi sergileyen Hz. Mûsâ müsabakanın ilk bölümünü kazanmıştır. Sözlü münazara da fikren, gösterilen deliller karşısında ise fiilen aciz kalan Firavun ise kendi açısından bir krizle baş başa kalmıştır

Firavun bu münazaradaki mağlubiyeti sonucu kendi aleyhine gelişen krizi “Kriz mutlak bir felaket değildir. Fırsatlar grubuna dönüşebilir.”²⁸⁷ ilkesi gereği bu sihir müsabakasını kabul etmek zorunda kalır. Zira sihirbazların galip gelmesi durumunda münazaradaki mağlubiyeti unutturup kendisinin haklılığını ilan etmiş olacaktır.

Firavun bu delil getirme teklifini çaresiz kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü onları izleyen bir topluluk vardı. Hz. Mûsâ’ya isnat ettiği “deli” ifadesi o topluluk nezdinde aksi takdirde havada kalacaktı. Bu yüzden ondan delilleri getirmesini istedi. Bu hususta Hz. Mûsâ’nın döneminde yaygın olan ve inanılması

²⁸² Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 12.

²⁸³ Şuara 26/ 36-37.

²⁸⁴ Şuara 26/ 34-35.

²⁸⁵ Şuara 26/ 36-37.

²⁸⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, XI, 6011.

²⁸⁷ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 12.

için gerekliliği olan sihire benzeyen mucizeleri göstermesi bir nevi somut göstergelerdir. Zira iletişimin başarısı açısından daha yaygın kelime ve görsellerin kullanılması önemlidir. Sözcüklerin duyulması ve görülmesinin yanı sıra daha somut bir takım araçlar da olayları dinleyicilerin daha net anlamasına yardımcı olabilir. İlkelerinden hareketle Hz. Mûsâ maddi mucizelerinden âsa ve beyaz el mucizesini gösterir. İşin ciddiyetini anlayan Firavun, hemen ona karşı müdafaa yolları aramaya başladı. Etrafındakilerin çözüleceği endişesiyle bu mucizelerin tesirini yok etmek istiyordu. Yanındakilere, mucizeleri kabul etmiş ancak bunlara sihir, Hz. Mûsâ'ya da bilgili sihirbaz diyerek Hz. Mûsâ'nın onları vatanlarından çıkarmak istediğini söyleyerek tekrar algı yönetimine yönelir; bu yolla onların milliyetçi duygularını harekete geçirmeyi amaçlayarak ne yapılması gerektiğini sorar. Firavun'un yanındakiler de bir sihir müsabakası yapılmasını bunun için de her taraftan mahir sihirbazların toplanıp getirilmesini isterler. Böylece Hz. Mûsâ'nın mucizelerinin tesirinin kırılacağına inanırlar.

Kriz durumunda grup yönetimini gerilime sokan en önemli konu belirsizliktir. Değişme ve gelişmelere uyum sağlama aciliyeti vardır. Kriz durumu, toplumun krizi tespit etmede veya değişikliklere hızlı ve uygun cevap vermede yetersiz kalması durumunda ortaya çıkmaktadır.²⁸⁸Yukarıda bahsi geçen tüm olaylar netlik, çabuk hareket etme, değişime ve gerilime uyum sağlama gibi kriz yönetiminin tüm inceliklerine örnek teşkil etmektedir.²⁸⁹

1.5. Hz. Mûsâ, Firavun ve Sihirbazlar

Aslında, güç ve kuvvet olarak Firavun'un pes etmesini gerektirecek bir durum söz konusu değildi. O emir verse, sadece saray muhafızlarıyla bütün İsrailoğulları'nı kılıçtan geçirebilecek kadar kuvvetli bir orduya sahipti. Fakat Hz. Mûsâ Allah'tan aldığı o güçle karşısında sağlam bir irade ile durup, yumuşak ve saygılı bir üslup kullanınca, Firavun ilâhî rahmetin genişliğini görmüş; başkaldırdığı ve "Tanrı benim"²⁹⁰ dediği halde Allah'ın onu da hidayete çağırması karşısında ne yapacağını şaşırmişti.

²⁸⁸ Tamer Koçel, "İşletmede Kriz Durumlarında Yönetim Durumları", s.1.

²⁸⁹ Ayrıca bu konuyla ilgili şu ayetlere de bakılabilir, Mü'min 40/ 23-27; Zariyat51/ 38-40; Naziat79/ 18-26; Mü'minün 23/ 45-49; Neml27/ 12-14; Kasas 28/ 36-43; Bakara2/ 49-50; Çıkış 4: 1-71; Yûnus 10/ 75-78.

²⁹⁰ Şuara 26/ 27; Naziat79/ 23-24.

Hz. Mûsâ'nın hitabetindeki tavır ve eda iletişim bağlamında “*Düşünceler düzenlendikten ve dinleyiciler incelendikten sonra durum için doğru sözcükleri, hareketleri ve imgeleri seçmek önemlidir*”²⁹¹ diyen Tierney'in sözleri ile örtüşmektedir.

Hz. Mûsâ, Firavun ile diyalogu sürecinde onun inkârını, küfrünü yüzüne vurmamıştır. Bunun yerine O'nun en nihayetinde insan olduğunu ve içinde potansiyel olarak bulunan faziletlere kaynaklık yapacak çekirdeklerin bulunduğunu düşünerek buna yönelik bir üslup kullanmıştır. Bunun neticesinde Hz. Mûsâ'nın zeminine çekilen Firavun insafa gelerek müzakere etme yoluna gitmiştir. Nihayetinde Firavun, son bir çare olarak, Hz. Mûsâ'yı kendi sihirbazlarıyla müsabakaya davet etmiştir.

Firavun Hz. Mûsâ ile yaptığı bu münazarada kendi açısından oluşan krizlere karşı reaktif bir kriz yönetimi izlemiştir. Kıpti'nin öldürülmesi olayında susarak konuyu değiştirmiş, önceki nesiller konusunda Hz. Mûsâ'nın kontra proaktif yaklaşımıyla çaresiz kalmıştır. Rab konusunda ise yine Hz. Mûsâ'nın fetânetiyle konuyu saptırmadan asıl mesele olan Rab olma konumunu değil, Rubûbiyetin gerekleriyle cevap vermesi Firavun'u büsbütün mağlup edip, tartışma mevzuunu şûrasına havale etme yoluyla sıyrılmaya zorlamıştır. Bu şartlar altında çaresiz bir konumda kalan Firavun, sihir müsabakasına razı olmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla artık bütün kozlar ve üstünlük tamamen Hz. Mûsâ ve Harun'un eline geçmiştir.

Hz. Mûsâ'nın i'caz yüklü bu konuşmasını ve nihayetinde başarısını Carter'ın iletişim açısından şu yorumuyla örtüşmektedir: “*Konuşmayı bir sanat haline getirirseniz güçlü olursunuz. Çünkü kişinin gücü dilinde gizlidir ve konuşma bütün dövüşlerden daha etkilidir.*”²⁹²

Artık sihir müsabakası yapmak için taraflar arasında mutabakat sağlanmış; geriye yer ve zaman ayarlama işi kalmıştır. Durum ilgili ayette şöyle belirtilmiştir:

²⁹¹ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, s. 58.

²⁹² Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 12.

“*Sen, dedi, sihirdeki maharetinle bizi yerimizden yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin ey Mûsâ! Şimdi sen, bizim de senin de caymayacağımız uygun bir buluşma vakti tayin et, düz, geniş bir alanda karşılaşalım.*”²⁹³

Cevaben Hz. Mûsâ ise: “*Karşılaşma zamanı, bayram günü olsun, halk sabahleyin toplansın*” dedi.²⁹⁴

Münazarada üstünlüğü ele geçiren ve stratejiyi belirleyen, müzakerenin yönünü tayin eden Hz. Mûsâ olmuştu. Hz. Mûsâ’nın bu cevabı kısa ama içerik olarak oldukça detaylı planlanmıştır. Planlanan müsabaka zamanının bayram günü olmasını tercih etmiştir. Çünkü bayram günleri insanların çalışma zorunluluğunun olmadığı zamanlardır. Ayrıca eylemin kuşluk vakti olmasının avantajı ise insanların sabahları zihinlerinin açık ve net olabilmesi böylelikle muhakeme yeteneklerinin daha sağlıklı işleyebilmesidir. Olayın açık ve görülebilir bir zeminde gerçekleşmesi ise olabilecek kadar çok sayıda insanın olaya şahit olması ve Firavun’un mutlak hâkimiyet ve sarsılmaz otoritesine karşı oluşmuş algıyı kırmaktır.

Bu ince söz sanatını Kutup şöyle yorumlamıştır; toplantı günü olarak onların bayram günlerini tercih eder. Çünkü o gün Mısırlılar ziynetlerini takınarak meydanlara toplanıyor, yan yana geliyorlardı. Zira bayram günü insanların işinin gücünün olmadığı tatil zamanlardır. İnsanların kuşluk vakti açık bir meydanda olmasını ister. Dolayısıyla insanların sabah zihinleri açık ve net olacak böylelikle muhakeme yetenekleri daha sağlıklı işleyecektir. Toplantı, erken saatlerde insanların evlerini henüz terk etmediği, öğleden sonra sıcağın bunalarak dağılacakları zaman veya karanlıkta her şeyin tam görülemeyeceği gece vakti de olmazdı; kuşluk vaktinde olmalıydı.²⁹⁵

İbn-i Kesir ise vakayı Hz. Mûsâ’nın o günü seçmesinin sebebi; özellikle bütün insanların Allah’ın dileğine güç yetirici olduğunu, peygamberlerin mucizelerini ve büyü ile peygamberlerin harikulade hallerinin karşılaştırılmasının batıl olduğunu müşahede edip görmeleri içindir. Düz bir yerde buluşma ise, bütün insanlar her şeyi açıkça görsünler, birbirlerini göremeyecekleri tepe ve benzeri şeyler olmasın, düz bir yer olsun ki olacaklar görülsün.²⁹⁶ şeklinde yorumlamaktadır.

²⁹³ Tâhâ 20/ 57-58.

²⁹⁴ Tâhâ 20/ 59.

²⁹⁵ Kutup, *Fî Zilâli’l Kur’ân*, III, ss. 50-52.

²⁹⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, X, 5247.

Sihir müsabakası tertip etmede Firavun'un amacı da şuydu: Planlanmış yer, mekân ve zamanda sihirbazlar baston ve sopalarını yılanı çevirmeyi başarırlarsa, Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizenin tüm etkisi insanların zihninden silinecekti. Böylece Hz. Mûsâ'yı kolaylıkla itibarsızlaştıracak ve kendi üstünlüğünü bir kez daha ispat ederek otoritesini sağlamlaştıracaktır. Aslında burada sıradan bir gün ve yer belirlenmemesi Hz. Mûsâ'nın avantajıydı. Bayram günü yakındı. O gün imparatorluğun her yanından akın akın insanlar gelecekti. Bu nedenle buluşma herkesin şahitlik edebilmesi için meydanlık bir yerde olmalı ve herkesin açıkça görebilmesi için gündüz zamanı seçilmeliydi.²⁹⁷

Görülüyor ki her iki tarafta bu müsabakadan bir hayli beklentiye girmişlerdi. Sonuçta müsabakada kaybeden her şeyini kaybetmiş, kazanan ise mutlak üstünlüğünü sağlamış olacaktı.

Günümüz etkili iletişim ve uygun toplantı gereksinimleri göz önüne alındığında toplantı yerinin fiziksel koşulları da toplantının amacına ulaşabilmesi açısından büyük önem taşır. Havalandırma tertibatı olan, havanın devamlı temiz tutulduğu, sıcaklığın ideal olduğu ortamda yer alan bir toplantı daha sağlıklı ve verimli geçer. Ortamın bütün katılımcıların, kendilerine sunulanları net bir şekilde görmesini sağlayacak ışıklandırması olması da önemlidir. Toplantı gündemi önceden herkese bildirilmelidir. Görsel yardım araçları, herkesin zorlanmadan eğilmeye, uzanmaya gerek durmadan görebilecekleri bir yere yerleştirilmelidir.²⁹⁸

Firavun ve adamları bu buluşma gününü kendi gelecekleri açısından kesin bir dönüm noktası olarak kabul ediyorlardı. Bu nedenle bugüne çok önem veriyorlardı. Saraydan ülkenin her yanına büyücüleri getirtmek için adamlar gönderildi. İnsanlar Hz. Mûsâ'nın âsâsının saldıdığı korkudan kurtulsunlar diye, büyük gruplar halinde sihirbazları seyretmeye teşvik ediliyorlardı. Açıkça dinlerinin geleceğinin sihirbazların becerisine bağlı olduğu söyleniyordu.²⁹⁹

Firavun, kendi otoritesini korumak adına, Hz Mûsâ ile arasında geçen bu meseleyi sanki dinlerinin geleceği bu karşılaşmaya bağlıymış gibi göstererek, insanlar üzerinde bir algı operasyonu başlatıyordu. İnsanlarda dinlerinin geleceğinin sihirbazların becerisine bağlı olduğu düşüncesini öne çıkartıyordu. Dolayısıyla bu

²⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 231.

²⁹⁸ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, ss. 123-124.

²⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 231.

müsabaka Hz. Mûsâ ile sihirbazların bir güç gösterisi değil, Firavun'un ulûhiyet iddiasında bulunma düşüncesiyle, kendisini tevhide çağırın Allah'ın elçisinin aracılığıyla hak ve batılın mücadelesi halini almıştır.

Burada saray hanedanı ve Mısır'ın ileri gelen yöneticileriyle halkın dininin, birbirinden çok farklı olduğunu unutmamak gerekir. Her bir grubun ayrı tanrıları, ayrı mabetleri ve ahiret hakkında ayrı düşünceleri vardı. İsrailoğulları ile tevhide inanan başka insanlar, takriben nüfusun %10 unu oluşturuyordu. Bu şartlar altında Firavun, Mûsâ'nın sebep olabileceği dini inkılâptan çok endişeleniyor ve halk nezdinde onu gözden düşürmeye çalışıyordu. Ama hilesi, tamamen tersine dönüp kendisinin aleyhine geçti.³⁰⁰

Firavun her türlü hile ve desiselere başvurarak en usta sihirbazlarını toplayıp işlerini ayarlamaya girişerek buluşma yerine geldi. Firavun o gün işlerini güzel yapmaları için sihirbazları teşvik ediyordu. Onlar da kendisinden temennide bulunuyorlardı. Firavun'da kendilerine vaatlerde bulunup onlara ümit veriyordu. Sihirbazlar: *“galip gelenler biz olursak, muhakkak bize bir ücret vardır değil mi?”* derken o da *‘evet’ dedi. O takdirde siz muhakkak gözdelerdensiniz.*”³⁰¹

Firavun sihirbazlarının başarılı olabilmeleri için kendilerine ödül-ceza yöntemi uygulamıştır. Müsabakada üstün geldikleri takdirde kendilerine verilecek kazançları dile getiriyor, onlara teşvik amacıyla vaatlerde bulunup ümit veriyordu. Bu durum etkin iletişim açısından şöyle özetlenebilir; İnsanların nasıl büyük bir kazanç sağlayacağı veya kayıplar yaşayacağına dair çarpıcı bir örnekle söze başladığınız takdirde, karşınızdakilerin sizi pür dikkat dinlemeye başladığını göreceksiniz.³⁰²

Müsabaka vakti gelip, halk meydanda toplanınca ve taraflar yerlerini aldığıında, Hz. Mûsâ yönetilemeyen bir kriz diğer krizleri tetikleyeceği bilinciyle ve Proaktif kriz yönetimi yaklaşımlarının temel esprisi olan, kriz yönetimi henüz kriz ortaya çıkmadan başlamalıdır³⁰³ düşüncesine sahiptir. Bu nedenle yarışmaya başlamadan önce olası bir krize karşı tedbir almak amacıyla sihirbazlara son bir çağrıda bulunarak yaptıkları işin kötülüğünü ve sonlarının ahirette iyi olmayacağını

³⁰⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 314.

³⁰¹ Şuara 26/ 41-42.

³⁰² Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 44.

³⁰³ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss.20-44.

hatırlatır ve onlara son ikazını yapar. O'nun bu tutumu kriz yönetimi açısından, krize yakalanmadan önce krize karşı tedbir almak amacını gütmektedir.

*“Mûsâ onlara: ‘Yazık size!’ dedi, ‘Allah hakkında yalan uydurmayın. Yoksa O size öyle bir azap gönderir ki kökünüzü keser. İftira eden, muhakkak perişan olur’. Bunun üzerine onlar aralarında tartışmaya ve fısıldaşmaya, kulislere başladılar.”*³⁰⁴

Onun bu sözleri sihirbazlara tesir etmiş ve onların bir kısmı yarışmadan vazgeçmişlerdir. Ancak diğer yarısı kulis faaliyetleri ile vazgeçen gurubu bu fikirlerinden döndürmeye çalışmışlardır. Onları Hz. Mûsâ ve Harun'dan korktuklarını ileri sürerek tahrik etmişlerdir. Birbirlerini teşvik ve tahrik ederek güç birliği yapmaya gitmişlerdir.

Sihirbazlar aralarında gizlice konuşup müşavere ettiler. Dediler ki: “Bu ikisi sihirbazdırlar. Bu adam ve kardeşi büyücüdürler, sihirbazlık sanatını çok iyi bilmektedirler. Bu gün size ve kavminize üstün gelmeyi ve insanlara hâkim olmayı istiyorlar. Böylece avam onlara tabi olacak ve sizi ülkenizden çıkaracaklar.”³⁰⁵

“Sonunda: Her halde, dediler, bunlar, sizi sihirleri ile yurdunuzdan çıkarmak isteyen ve en ideal yaşam düzeninizi ortadan kaldırmak isteyen iki büyücü! O halde bütün hünerlerinizi toplayıp sıra sıra, merasim düzeninde meydana çıkın. Bugün ölüm kalım günüdür. Kim bugün üstün gelirse, iflah olacak odur. Onlar: ‘Mûsâ! İstersen hünerini önce sen ortaya koy, istersen biz ortaya koyalım?’ dediler.”

306

Yukarıdaki ayette geçen düzeni ortadan kaldırmak, yurtlarından çıkarmak gibi ifadeler ile bir algı yönetimi yapılmaktadır. Zira Firavun sihirbazların hassasiyetlerini daha amiyane bir ifadeyle zaaflarını bilmektedir ve planını bu zaafların üzerine yapmaktadır. Bu durum Tierney'in “*Dinleyiciler hakkında bilgi sahibi olmak, mesajın istenildiği gibi algılanma şansını artırır.*”³⁰⁷ ifadesiyle netlik kazanmaktadır.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, sihirbazların karakterlerini çok iyi bilen Firavun mesajının istenildiği gibi algılanması için onların zaafları üzerine bina ederek insanlara karşı ileri sürdüğü “düzeni ortadan kaldırmak”, “yurtlarından

³⁰⁴ Tâhâ 20/ 61-62.

³⁰⁵ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, X, 5249.

³⁰⁶ Tâhâ 20/ 63-65.

³⁰⁷ Tierney, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, s. 35.

çıkarmak” gibi ifadelerle yürüttüğü algı yönetimi operasyonundan ve “gözdelerden olacaksınız” vaatlerinden sonuç aldığı anlaşılmaktadır.

Sihirbazlarla konuşup onları ikna etme yoluyla krize proaktif yaklaşan Hz. Mûsâ bu görüşmeden sonuç almayınca, derhal yeni bir taktik anlayışıyla hem oluşacağı kesinleşen krize anında reaktif olarak müdahale edebilmek hem de son yapılan faaliyetin halkın aklında daha fazla kalacağından ve tesir gücünün daha fazla olacağından ilk önce sihirbazların hünerlerini göstermelerini ister. Zira son sözü kendisi söylemeli ve tesir gücünü arttırmalıydı. Sihirbazlar değnek ve iplerini atarken: “*Firavun hakkı için elbette biz galip gelenleriz.*” derler.³⁰⁸

*“Hayır, siz ortaya koyun dedi. Bir de ne görsün: Onların sihirleri sayesinde, ipleri ve sopaları kendisine gerçekten hareket ediyormuş gibi geldi. Mûsâ birden, içinde bir endişe duydu.”*³⁰⁹

Sihirbazlar büyük bir topluluk ve kalabalık halindeydiler. Onlardan her biri bir değnek ve ip atınca müsabaka meydanı birbiri üzerine binmiş yılanlarla dolu gibi bir hale geldi.

Bunu gören Hz. Mûsâ elindeki âsâsını bir an evvel atmazsa insanlar onların sihirlerine kapılır ve aldanır diye içinde bir korku hissetti ve heyecanlandı.

Sihirbazlar âsâlarını atınca insanların gözlerini büyülediler ve onları dehşete düşürdüler. Burada sihirden dehşete düşen sadece halkın değil, Hz. Mûsâ’nın da etkilendiği ifade edilmektedir. Ayrıca bu durumdan korkup dehşete düşmüştür.³¹⁰

Hz. Mûsâ siz atın deyince hemen sihirbazlar âsâlarını ve iplerini atmıştır, bu olay bütün meydanın sanki yüzlerce yılan ve ejderha ile dolmuş hissini orada bulunan herkeste uyandırmıştır. Bunun üzerine Hz. Mûsâ bu olanlardan sonra elinde olmadan korkmuştur. Çünkü bu sihirlerin insanları fazlasıyla etkileyeceğinden ve kendi mucizelerinin tesirinin azalacağından endişe etmiştir. Bu endişe ve korku bir insanın peygamber dahi olsa çevresinde cereyan eden olaylardan etkileneceğinin bir göstergesidir. Ancak beşer olarak peygamberleri etkileyen bu tür olaylar vahye tesir etmediğinden dolayı peygamberlerin ismetinde herhangi bir kusur sayılamaz.

³⁰⁸ Şuara 26/ 44.

³⁰⁹ Tâhâ 20/ 66-67.

³¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 233.

Kriz yönetimi açısından, krizi yönetme sırasındaki onun bu hali oldukça sakıncalı bir durum arz ediyordu. Zira “*çabucak sonuca ulaşma isteğinizin gözünüzü kör etmesine izin vermeyin.*”³¹¹ prensibince yanlış bir tavır ve davranış, o zamana kadar ki kazanımları yok edebilirdi. Hâlbuki: “*Bırakın bilinçaltınız ihtiyacınız olan cevapları bulup çıkartsın. Söylenebilecek her şeyi kafanızdan bir bir geçirin. İşin sırrı, bunu yaparken sakın kalabilmek ve acele etmemekte gizlidir.*”³¹²

Sihirbazlar, hünerlerini icra ederken, halkın korku duygusuna yönelmişler, onları korkularıyla vurmak istemişlerdir. Nitekim Hz. Mûsâ da bir an ürpermiş ve korkmuştur. Aslında bu, bir rüya gibi gerçek olmayan bir sahneydi. Hz. Mûsâ’nın mucizesiyle insanlar rüyadan uyandı ve hakikatle karşı karşıya geldiler. (Hak hakikattir)³¹³

“*Endişe etme! Dedik, zira sen galip geleceksin. Elindeki âsâyı at ortaya, onların yaptıklarını yutacaktır. Çünkü onların yaptığı sihirbaz oyunudur. Büyücü ise, nereye varırsa varsın, hiçbir yerde iflah olmaz.*”³¹⁴

Hz. Mûsâ’nın korkularına rağmen ilâhî destek ve güvenle beraber sergilemiş olduğu metanet, kriz yönetimi açısından şöyle değerlendirilebilir:

“*Etkin kriz yönetimi sabır, karar verme becerisi, fiziksel, zihinsel ve ruhsal dayanıklılık, öngörü, duyarlılık ve herkes kaçmaya çalışırken durup gerçeklerle yüz yüze gelebilme cesaretini gerektirir.*”³¹⁵

“*Krizler toplumların yaşamında karşılaşılabilecek kaotik durumlardır ve karmaşa yaratırlar. Kriz ihtimalini bütünüyle yok edebilecek bir yöntem de yoktur. Yapılması gereken krize ve onun oluşturacağı sonuçlara önceden hazır olmak, gerekli önlemleri almak ve krizin yarattığı kaotik durumu başarıyla yönetmek, krizi en az hasarla atlattır.*”³¹⁶

Bu mücadelede Hz. Mûsâ’nın mucizesi iki şekilde anlaşılabilir: Birincisi mucize sonucu bir canavar şekline dönüşen âsâ, yılan gibi görünen tüm sopa ve bastonları gerçekten yutmuştur. İkincisi ise canavara dönüşen âsâ sihirbazların

³¹¹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 25.

³¹² Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 25.

³¹³ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an Tefsiri*, VI, 207.

³¹⁴ Tâhâ 20/ 68-69.

³¹⁵ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 70.

³¹⁶ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 51.

yılanlarını gerçekte yutmamış, fakat onların üzerindeki sihrin etkisini yok etmiş ve onlar tekrar eski hallerine dönüp ip ve sopa olmuşlardır.³¹⁷

Her halükarda sihirbazların büyülerinin tesiri kırılmıştır. Halkın üzerinde oluşturdukları korku kaynaklı etkileri son bulmuş, o zamana kadar yapılan bütün algı operasyonları çökmüş, insanlar hakikate uyanmışlardır. En önemlisi de sihirbazlar bunun bir sihir işi olmadığını ve işin gerçek mahiyetini kavramışlardır.

*“Derken bütün büyücüler secdeye kapandılar. Harun ile Mûsâ’nın Rabbine iman ettik dediler.”*³¹⁸

Hâsılı, bir tatil gününde, kuşluk vaktinde ve bütün halkın hazır bulunduğu bir buluşma zemininde Hz. Mûsâ’nın eliyle zuhur eden harikaların sihir olmadığını anlayan sihirbazlar, Firavun’un bütün tehditlerine³¹⁹ rağmen iman etmişlerdi.

Toplum nazarında saygın bir meslek olarak kabul edilen, söz ve davranışları ile topluma yön veren sihirbazların iman etmesiyle, halkın çoğunluğu da bu olay karşısında iman etmiştir. Böylece halkın her biri birer dogma olarak kabul edilen ve atalarından o güne kadar hiç sorgulanmadan gelen batıl inançlarında birer soru işareti meydana gelmiş ve acaba yanlış mı inanıyoruz soruları zihinlerde uyanmıştır.

Sihirbazlar Hz. Mûsâ’nın âsâsının gücünü görünce ister istemez sanki biri onları buna zorluyormuş gibi hemen secdeye kapandılar.³²⁰ Çünkü gördüklerinin bir sihir olmadığını bilakis Allah’ın gücünün büyük bir mucize şeklinde tezahür ettiğini anlamışlardı. Onların secdeye kapanarak Âlemlerin Rabbi’ne teslim olmaları, karşılaşmanın amacından tamamen haberdar olduklarını gösterir. Çünkü sihirbazlar bu karşılaşmanın Hz. Mûsâ’nın sihir becerileriyle kendilerinin marifetlerinin denendiği bir karşılaşma olmadığını çok iyi biliyorlardı. Bilakis bu müsabakaya Hz. Mûsâ’nın Allah’ın elçisi olup olmadığını sonucunu belirleyecek bir karşılaşma olarak bakıyorlardı. Böylece Hz. Mûsâ’nın yalancı bir sihirbaz olduğu iddiasını ispatlamak amacıyla Firavun’un düzenlemiş olduğu bu çirkin oyun sonuçta kendi aleyhine dönmüştür.

İlan ettiği kendi ulûhiyetini ve kurmuş olduğu nizamına karşı tehdit olarak gördüğü Hz. Mûsâ’nın peygamberliğini ve Allah’ın varlığını inkâr amacıyla yola

³¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, III, 235.

³¹⁸ Tâhâ 20/ 70.

³¹⁹ Tâhâ 20/ 71.

³²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, III, 235.

çıkan ve bu yolda çeşitli uğraşlara giren Firavun için bu krizler istenilmeden de olsa başka krizleri doğurmuş³²¹ ve Onun sisteminin tümünü yok edecek boyutlara ulaşmıştır. Artık durum Firavun açısından yeni bir kriz halini almıştır. Yeni oluşan bu konjonktürel duruma çok öfkelenen Firavun bunun halkı buradan çıkarmak amacı ile şehirde planlanan bir tuzak olduğunu iddia eder. Hatta iddiasını bununla da bırakmayarak Hz. Mûsâ'nın onların lideri olduğunu da söyler. Karşılaşmadan önce Hz. Mûsâ ile sihirbazların peygamberliği ispat için yenilmek üzere aralarında anlaşmalarını ifade eder. Böylece yeni bir algı operasyonu başlatır.

Durum hem Firavun hem de Hz. Mûsâ açısından artık yeni bir kriz halini almıştır. Dolayısıyla her iki taraf içinde mevcut krizin çözümü olarak düşünülen bu aktiviteler istenilmeden de olsa başka bir kriz doğurmuş ve her iki tarafında stratejilerini tahmin edilemeyecek boyutlarda etkilemiştir.³²²

“Ya! Dedi Firavun, benden izin çıkmadan ona inandınız ha! Anlaşıldı, size sihri öğreten ustanız oymuş! Ellerinizi ve ayaklarınızı değişimli şekilde keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım! İşte o zaman anlayacaksınız kimin azabı daha şiddetli, daha devamlı!”³²³

Bu, Firavun' un kaybettiği oyunu kazanmak için ortaya koyduğu son tuzaktı. Hz Mûsâ'nın, önceden sihirbazları uyarmak ve proaktif bir anlayışla olası krizlere karşı tedbir almak amacıyla yaptığı tebliğ konuşmasını ileri sürerek, sihirbazların kendi krallığına karşı, Hz. Mûsâ ile anlaşarak bir oyun oynadıklarını, bunun halkı ülkeden çıkarmak amacı ile planlanan bir tuzak olduğunu iddia eder. Hatta iddiasını bununla da bırakmayarak Hz. Mûsâ'nın onların lideri olduğunu da söyler. Eğer bu durumu açıklamazlarsa kendilerine çok acı işkenceler yapmakla onları tehdit eder. Ancak sihirbazların kararlılık ve sebatları bu tuzağı da Firavun'un aleyhine çevirir. Fakat sihirbazların en ağır işkencelere bile katlanmaya hazır olmaları, herkese onların Hz. Mûsâ'nın peygamberliğine samimiyetle inandıklarını ve aralarındaki gizli iş birliği iddiasının onları saptırmak için öne sürülen bir hile olduğunu göstermiştir.³²⁴

Firavunun buradaki amacı, sihirbazların Hz. Mûsâ ile gizli bir iş birliğine girdikleri düşüncesini haklı çıkarmak için, sihirbazların, iş birliği itirafında bulunup

³²¹ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 38.

³²² Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 38.

³²³ Tâhâ 20/ 71.

³²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 235.

Firavunun önünde secdeye kapanmaları ve böylece binlerce izleyicinin önünde Hz. Mûsâ'ya inanmalarının doğurduğu etkinin silinmesi ve onun iddialarının asılsız olduğu düşüncesini yerleştirmektir. Böylece kendi hükümranlığı aleyhine gelişen bu tebliğ hareketini önce itibarsızlaştıracak, sonra da yok edecekti. Ancak gerçek iman elde eden sihirbazlar:

“Mümkün değil dediler, bize gelen bunca delillere ve bizi yaratana karşı seni tercih edemeyiz. İstedığın hükmü ver. Senin hükmün nihayet, bu dünyada geçer.”
325

Zararı yok, biz her hâlükârda Rabbimize döneceğiz. Bizi şimdi öldürürsen hemen bugün, Onun huzuruna varmış oluruz dediler. Ülkenin her tarafından toplanmış olan binlerce kişi, Âlemlerin Rabbi'ne inanır inanmaz sihirbazlarda meydana gelen bu manevi değişikliğe bizzat şahit olmuştu. Daha bir dakika önce Firavunun önünde eğilen, Firavun'un izzeti adına ip ve sopalarını atan sihirbazlar, şimdi öylesine cesaretlenmiş ve ruhi bir asalet kazanmışlardı ki, Firavunun gücüne ve tehdidinde hiç aldırılmıyor ve imanları uğruna ölümü ve en ağır işkenceleri dahi göze alabiliyorlardı. Böylece psikolojik açıdan, Mısırlıların şirk dininin ne olduğunu kendi gözleriyle görmeleri ve Hz. Mûsâ'nın dininin nasıl gerçek din olduğunu zihinlere nakşolması için bundan daha iyi bir fırsat olamazdı.³²⁶

*“Biz Rabbimize iman ettik. Onun günahlarımızı, özellikle bizi yapmaya zorladığın sihir günahını affedeceğini umuyoruz. Allah elbette daha hayırlı ve O'nun mükâfatı daha devamlıdır.”*³²⁷

Meselenin sihir meselesi olmadığını anlayan sihirbazlar secdeye kapanarak iman etmişlerdir. İmanlarında da hakiki imanı yakalamışlardır. Hakiki iman insanı insan etmesini belki de sultan etmesini kavramış, “geçici dünya sultanlığının”³²⁸ yanında hakiki kul olma hakkındaki insanlığı ve gerçek sultanlığı yakalamışlardır.

Hakiki iman elde eden insan bütün kâinata meydan okur ölçüsüyle Firavun'un tehditlerine aldırılmamış, sabır ve metanetle imanlarında sadık kalmışlardır. Çünkü içlerinde oluşan iman çekirdeğinin filizlenmesiyle gerçek Rabbin gücüne bir köprü kurmuşlar, oradan destek almışlardır.

³²⁵ Tâhâ 20/ 72.

³²⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü 'l Kur 'ân*, IV, 25.

³²⁷ Tâhâ 20/ 72-73.

³²⁸ Şuara 26/ 41-42.

Burada, dinin toplumsal yapılandırma ve düzenleme bağlamında üzerinde durmamız gereken önemli bir husus da, dinin toplumsal yapıyı değiştirici özelliğidir. Zira dinin en önemli fonksiyonlarından birisi de bizzat sosyal değişimin aracı olmasıdır.³²⁹ Sihirbazların toplu olarak imana gelmesi olayında da dinin radikal değişimleri sağlama özelliğini gözlemlemiş bulunmaktayız.

Ayrıca daha önce fikren mağlup olan Firavun sihirbazların iman etmesiyle büsbütün mağlup olmuştur. İşte o zaman iftira ve yalana başvurmuş, bu iddialarını da sihirbazları işkenceyle ölüm şeklinde tehdit ederek, onları Hz. Mûsâ'nın adamları olarak lanse etmiştir. Böylece yenilginin üzerini dezenformasyon ve yeni bir algı operasyonu ile örtüp kendisini haklı, Hz. Mûsâ'yı yalancı ve büyücü olarak halkın nazarına vermek istemiştir. Bu son saldırı da sihirbazlara Allah'ın inayeti ve sekînesinin gelmesiyle şehit olma pahasına hakta sebat etmeleriyle aşılmıştır.

Firavun bu olaydaki tepkisinde krizi aşmak ve kendi lehine çevirmek için önce saldırgan sonra da tasfiyeci bir tutum sergilemiştir. Zira Aytuğ'a göre belirgin hale gelen krizlerin ortadan kaldırılması ve etkilerinin en aza indirgenmesine yönelik olarak yapılan planlamaya “tepkici planlama” denir. Tepkici planlama, “saldırgan planlama” ve “tasfiyeci planlama” olmak üzere ikiye ayrılır. Krizin kontrol edilebilir olduğu durumlarda saldırgan planlama; kontrol edilemez olduğu durumlarda ise tasfiyeci planlama uygulanır.³³⁰

Firavun söylediği tehditleri ve cezaları sihirbazlar üzerinde aynen tatbik etmiştir. Bu yüzden onlara: “*Sabahleyin sihirbaz iken akşam şehitler oldular,*”³³¹ denmiştir. Onların iman etmesiyle, İsrailoğulları'nın da pek çoğu iman ettiler.³³²

Yönetilemeyen krizlerde; kişilerin etkilenmesi “ani ve kalıcı” olabilir. Üstelik yönetilemeyen bir kriz diğer krizleri tetikler.³³³ esprisiyle Firavun'un maruz kaldığı krizler birbirlerini tetiklemiş, o ise ancak reaktif bir halkla ilişkiler ve kriz yönetim şekliyle sadece krizlerin sonuçlarına müdahale ederek çözüm yolları arasa da bunda başarılı olamamış ve Hz. Mûsâ'nın temsil ettiği hak dava karşısında tam bir hezimete uğramıştır

³²⁹ Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul, 1998, s. 335.

³³⁰ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 67.

³³¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, X, 5254.

³³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 96.

³³³ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.20.

Bir işi en iyi bilen o işi yapan kimsedir ölçüsüyle düşünürsek, sihri de en iyi sihirbazlar bilebilir. Sihir noktasında onların sözleri bir kenara atılamaz. Onların sözleri bu konuda delil sayılır. Bu sebeptendir ki, sihirbazların bilfiil yaptıkları müsabaka ile bunun (âsâ mucizesinin) bir sihir olmadığını doğrulamalarıyla artık Hz. Mûsâ'nın bir sihirbaz olduğunu iddia etmek Firavun ve avânesi için imkânsız hale gelmiştir.

Sihirbazlar secdeye kapanınca, cenneti, cehennemi ve her ikisinin sevabını görmeden de başlarını kaldırmadılar.³³⁴ İlmelyakîn olan imanları bu durumda hakkalyakîn mertebesine çıkmıştır ki, Firavun'un zulmüne de oradan aldıkları güçle katlanmış olabilirler.

Firavunun tahtı onun maddi kuvvetinin yanında ayrıca sihirbazların insanları aldatmaktan ibaret olan sözleriyle de manen desteklenerek ayakta duruyordu. Sihirbazların tereddütsüz bir imanla Müslüman olmalarından sonra Firavun tahtını ayakta tutan manevi gücünü kaybetmiş, sadece maddi kuvveti kalmıştı. Dezenformasyon ve algı yönetimi uygulayarak, kafaları karıştırmaya, hile ve tehditlerle sihirbazları korkutarak sözde manevi gücünü tekrar elde etmek istese de, sihirbazların kararlılığıyla bu işte de muvaffak olamaz.

Konuyu kıssalardan ibret almak hadisesine bağlayacak olursak Allah-u Teâlâ bu ibretli hadise ile Mekke'de her türlü eza, cefa ve sıkıntı ile karşı karşıya bulunan Müslümanları ve kıyamete kadar aynı konumda olan mü'minleri terbiye etmekte ve onları olgunlaştırmaktadır. Gerçek güç ve kuvvetin Hak'ta olduğunu, algılarla ayakta tutunmaya çalışan batılın bir gün mutlaka mağlup olacağını bütün insanlara açıkça göstermektedir.³³⁵

1.6. Mısır'dan Çıkış ve Firavun'un Sonu

Allah (cc): Mûsâ'ya ve kardeşine: *“Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın, evlerinizi namazgâh yapın, namazı hakkıyla ifa edin ve ey Mûsâ mü'minleri müjdele! diye vahyettik.”*³³⁶ buyurmuştur.

³³⁴ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, VI, 3049.

³³⁵ Ayrıca konuyla alakalı olarak bkz, Araf 7/ 113-126; Şuara 26/ 38-51; Yûnus 10/ 79-86; Çıkış 7: 1-25.

³³⁶ Yûnus 10/ 87.

Bu ayetten anladığımızı göre sihirbazlarla yapılan mücadeleden sonra İsrailoğulları bir süre daha Mısır'da kalmışlardır. Bununla elde edilmek istenen gayeyi şu şekilde açıklayabiliriz: Çok uzun süre yaşamlarını köle olarak sürdüren İsrailoğulları'nın karakterleri oldukça zayıflamıştı. Onlara tekrar öz benliklerini kazandırmak ve onları mü'min olarak yetiştirmek amacı güdülmüştür. Bizlere Asr-ı saadette peygamberimizin açtığı "Erkam'ın evini" hatırlatan Hz. Mûsâ'nın Mısır'ın belli bölgelerinde açtığı bu evler vesilesi ile İsrailoğulları'na ibadetlerin yanı sıra dini ve ahlâkî eğitim verme maksadı da güdülmüştür. Bu tutumun bir gayesi de o zamana kadar vahiy kültüründen uzak kalmış, dini inanç ve ibadetleri uygun olmayan ve köleliğin bir sonucu olarak karakterleri oldukça zayıf olan bu toplumu yetiştirmektir.

Ayrıca, bu yetiştirme çalışmaları, ilerleyen zamanlarda çıkması olası krizlere karşı proaktif bir yönetim tarzı oluşturmaya yönelik hazırlık safhası olarak görülebilir. Burada krize uğramadan kurtulmak veya içerisine düşülmüş krizden çıkmak için planlı bir değişim süreci izlenmiştir. Zira kriz aşamasında toplum için en önemli kaynak, insan kaynağı olacaktır. İnsan faktörü etkili bir şekilde seçilip kullanılabilirdiği ölçüde, kriz süreci başarıyla atlatılabilecektir. Aksi takdirde toplumun çöküşü hazırlanacaktır. Bu nedenle kadro yapısı son derece önemlidir. Kadro oluştururken örgütün stratejisiyle ve stratejik ihtiyaçlarıyla tam olarak bütünleşen bir yapı hazırlamaya özen gösterilmelidir.³³⁷

"Değişme, bir sistemin bir süreç veya ortamın belli bir durumdan başka bir duruma geçirilmesi" olarak tanımlanabilir.³³⁸

Devlette herhangi bir konuda bir düzensizlik söz konusu ise, devletten önce aile yapımızı, evimizi, ailemizi, düzene koymalıyız. Aile yapımızı düzene koymada başarılı olamıyorsak, ailemizi düzene koymadan önce kendi kişilik yapımızı düzene koymalıyız.³³⁹ Böylece sağlıklı bireylerden sağlıklı aileler, sağlıklı ailelerden sağlıklı toplumlar oluşur.

Mısır'da geçirilen süre içerisinde defaatle Firavun ile İsrailoğulları arasında süregelen zalim-mazlum ilişkisi nihayetinde, Hz. Mûsâ Rabbine niyaz makamında şu şekilde:

³³⁷ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 62.

³³⁸ Mehmet Sağlam, *Örgütsel Değişme*, Ankara, 1971, s. 9.

³³⁹ Osman Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.25.

“Mûsâ: ‘Ey bizim Rabbimiz!’ dedi. ‘Sen Firavun ile onun ileri gelen adamlarına dünya hayatında muazzam ziynet, haşmet ve servet verdin.

Ey bizim Rabbimiz! İnsanları neticede Senin yolundan saptırsınlar diye mi onlara bu imkânı verdin?

Ey bizim büyük Rabbimiz, mahvet, sil süpür onların servetlerini ve kalplerini şiddetle sık; belli ki o acı azaba girmedikçe onlar imana gelmeyecekler.”³⁴⁰ diye dua etmiştir.

Allah-ü Teâlâ da (cc) çok sevdiği ve Kelîmullah diye adlandırdığı bu peygamberinin seslenişine müspet cevap verir.

“Allah buyurdu ki: ‘Dualarınız kabul edildi. Dürüst olmaya devam edin, müstakim olun ve sakın hakikati bilmeyenlerin yoluna tâbi olmayın.’”³⁴¹

Gelişen olayların seyrinden Hz. Mûsâ’nın duasının kabul edildiğini anlıyoruz. Firavun’un helakine ve İsrailoğulları’nın kurtuluşuna vesile olan bu duanın sonucunda olaylar şu şekilde cereyan eder:

Böylece tüm hazırlıklar tamamlandı Mısır’dan Kutsal Belde’ye hicret etme vakti gelince: Mûsâ’ya da: “Mü’min kullarımı geceden yola çıkar; zira siz mutlaka takip edileceksiniz!” diye vahyettik³⁴²

Hz. Mûsâ kendisine gelen vahiy vesilesi ile çıkabilecek olan krizi, yani Firavun tarafından yok edilme riskini minimuma indirmek için harekete geçer.

“Kriz, mevcut durumu ve geleceği etkileyebilen, beklenmeyen ya da dikkate alınmayan ve önlem almakta geç kalınan olumsuz bir durumun ortaya çıkmasıdır. Kriz yönetimi, kriz nedeni olabilecek unsurların önceden saptanarak önlenmesi ya da negatif etkilerinin en aza indirgenmesi olarak tanımlanabilir.”³⁴³

Hz. Mûsâ halkı ile beraber gece vakti yola çıkar. Allah’ın isteği olan bu emir onlar için bir tedbirdi. Zira İsrailoğulları Firavun’un gücünü biliyorlardı ama gece yola çıkmaları onların içindeki kurtulma ümidini canlı tutuyor, ayrıca Firavun’un bu gücünü gözleriyle de görüp Ondan korkmamalarına sebep oluyordu.

³⁴⁰ Yûnus 10/ 88.

³⁴¹ Yûnus 10/ 89.

³⁴² Şuara, 26: 52.

³⁴³ Osman Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.55.

Ayrıca gece yola koyulmanın bir hikmetini de Kutup şöyle yorumlamıştır: Hz. Mûsâ ve Firavun'un güçleri birbirine denk değildi. Firavun ve askerleri her türlü kuvveti ellerinde bulunduruyordu. Hz. Mûsâ ve kavmi ise çok zayıf ve güçsüzdü. Bunun için asla maddi bir savaşa katılma imkânları yoktu.³⁴⁴

Gece vakti yola çıkılmasındaki diğer bir amaç ise, Firavun'un ordusuyla peşlerine düşmeden, kendilerine yetişilemeyecek kadar bir uzaklığa varma düşüncesidir.

İsrailoğulları Mısır'ın farklı bölgelerinde yerleşmiş oldukları gerçeğinden hareketle, Hz. Mûsâ'nın önceden bir iletişim ağı kurduğunu İsrailoğulları'nın oturdukları yerlere talimatlar gönderip, halka hicret için hazırlıklar yapmasını söyleyerek çıkış için belli bir gece tayin ettiği³⁴⁵ anlaşılıyor.

Firavun ise, onları takip etmek için, bütün şehirlere asker toplamak amacıyla görevliler çıkardı.³⁴⁶ Sabah olunca da ordusunu toplayan Firavun, tam donanımlı askerleriyle beraber İsrailoğulları'nın peşlerine düştü.

Allah-ü Teâlâ, Hz. Mûsâ'ya Firavun tarafından takip edileceklerini, son derece tedbirli bir şekilde İsrailoğulları'nı gece vakti yola çıkarması gerektiğini bildirir. Hz. Mûsâ'nın hareketini öğrenen Firavun ise umumi bir seferberlik ilan eder. Şehirlerden asker toplamak amacıyla adamlar gönderir. Onun bu davranışı karşısında askerleri psikolojik olarak Hz. Mûsâ'nın askerî kuvvetinden ve tehlikenin büyüklüğünden korkmaya başlarlar. Bu endişeyi gidermek için Firavun, bunların korkulacak bir halinin olmadığını, "döküntü" olduklarını, fakat yaptıkları işlerle kendisini öfkeliendirdiklerini söyleyerek, tedbir amaçlı seferberlik ilan ettiğini açıklar. Böylece içlerinde korku oluşan askerlerini motive etmeye çalışır.

Firavun, yaptığı hazırlığın büyük olmasına rağmen askerlerine: "*Esasen bunlar çok küçük sefil bir gruptur. Fakat bize karşı kızgın olup dış bilemektedirler. Biz de elbette uyanık ve tedbirli bir topluluğuz.*"³⁴⁷ gibi telkinlerde bulunuyor ve ekip lideri olarak ekibin psikolojisini sağlam tutma çabası içerisine giriyordu.

Durumu Mevdûdî eserinde şöyle açıklamıştır: Firavun gerçekten dehşet içindeydi. Korkusunu, korkusuzluk altında gizlemeye çalışıyordu. Bir yandan

³⁴⁴ Seyit Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, X, 61.

³⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, IV, 25.

³⁴⁶ Şuara 26/ 53.

³⁴⁷ Şuara 26/ 54-56.

durumu kurtarmak için çeşitli güçleri harekete geçirirken, öte yandan da yılgınlık ve ürküntü içerisinde olmadığını göstermek istiyordu. İsrailoğulları'nı sebep oldukları tahrik nedeniyle cezalandırmak gerektiğine halkı inandırmaya çalışıyordu. Seferberliği ise, sadece gelecekte ortaya çıkabilecek olayları önlemeye yönelik bir tedbirden ibaret olarak gösteriyordu. Bu seferberlikte Firavun'un bütün erkânı, ileri gelen adamları ve prensleri orduya katılmış, neticede hepsi boğulmuştur.³⁴⁸

Yüce Allah buyurdu: “Mü'min kullarımla geceleyin çıkıp git. Muhakkak ki sizi takip edeceklerdir. Denizi yarıp maiyetini geçirdikten sonra, onu olduğu gibi açık bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.”³⁴⁹

“Güneş doğup ortalığı aydınlatırken Firavun'un ordusu onları takibe koyuldu. İki topluluk birbirini görece kadar yaklaşıncâ Mûsâ'nın arkadaşları: ‘Eyvah! Bize yetiştiler!’ dediler. ‘Hayır, asla!’ Dedi, ‘Rabbim benimledir ve o muhakkak ki bana kurtuluş yolunu gösterecektir!’³⁵⁰

Ekip yönetimi söz konusu olduğunda ekip liderinin rolü tartışılmaz önem taşımaktadır. Zira lider, nihai başarıya ulaşmak ve en az kayıpla başarıyı elde etmek için ekip arkadaşlarının moral ve motivasyonunu yüksek tutmakla yükümlüdür.

“Bu hususta güvenilebilirliğinizi arttırmanın bir yolu, tanınmış bir uzmandan alıntı yapmaktır. Böylelikle dinleyicileriniz elinizdeki bilgileri nereden elde ettiğinizi bilecektir. Ancak, ulusal ve uluslararası anlamda, alanında ün kazanmış birinden alıntı yaparken bile, o kişiyi şöyle bir tanıtmakta fayda vardır.”³⁵¹

Bu bağlamda Hz. Mûsâ da en güvenilir kaynak olarak Yüce Yaratan Allah'a (cc) atıfta bulunmuştur.

“Biz Mûsâ'ya: “Âsânı denize vur!” diye vahyettik. Vurur vurmaz deniz yarıldı, öyle ki birer koridor gibi açılan yolun iki yanında sular büyük dağlar gibi yükseldi. Ötekileri (Firavun ve ordusunu da) oraya yaklaştırdık. Mûsâ'yı ve beraberinde olan herkesi kurtardık. Öbürlerini ise suda boğduk.”³⁵²

“Derken, İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Hemen Firavun, askerleriyle beraber zülüm ederek ve saldırarak peşlerine düştü. Nihayet boğulmak üzere iken

³⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, IV, 25.

³⁴⁹ Duhân 44/ 23-24.

³⁵⁰ Şuara 26/ 60-62.

³⁵¹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 26.

³⁵² Şuara 26/ 63-66.

‘İman ettim. İsrailoğulları’nın inandığı ilahtan başka tanrı yokmuş. Ben de Müslümanlardanım.’ dedi. Şimdi mi? Hâlbuki bundan önce isyan etmiştin, bozgunculardan olmuştun! Biz de bugün senin bedenini denizden kurtarıp karada bir yere çıkaracağız ki senden sonra gelecek nesillere ibret olasın. Doğrusu insanların birçoğu bizim ayetlerimizden, ibret alınacak delillerimizden gafildirler.’³⁵³

Firavun, boğulmak üzere olduğu işte o anda çaresizlik içinde “İman ettim. İsrailoğulları’nın inandığı ilahtan başka tanrı yokmuş. Ben de Müslümanlardanım!” demiştir.³⁵⁴

“Böylece, İsrailoğulları’nı gerçekten zelil eden, aşağılayan o işkenceden, Firavun’un işkencesinden kurtardık. Doğrusu, bu adam, haddini aşan, büyüklük taslayan zorbanın tekiydi.”³⁵⁵

Firavun’un boğulması ve cesedinin geriye bırakılması hususunda Ahmet Bedir *Kur’ân-ı Kerîm Atlası* adlı eserinde kendisinden sonra gelen Neo-Firavunlara ibret olsun diye saklandığını, mucize olarak cesedinin denizin kıyısına atıldığını ve kendisinden sonra gelen Firavun tarafından mumyalanarak “krallar vadisine” götürülmüş olduğunu söylemektedir.³⁵⁶

Denize geldiklerinde, Hz. Mûsâ’nın ve İsrailoğulları’nın önlerinde deniz, arkalarında da deniz gibi bir ordu vardır. Karşıya geçecek herhangi bir vasıtaları da yoktur. Hz. Mûsâ’nın adamlarının içerisine yakalanmak ve öldürülmek korkusu düşer. Sıkıntı son noktaya gelmiş, katliam kaçınılmaz bir hal almıştır. Hz. Mûsâ ise insanların endişesine rağmen, gayet emin ve metindi. Kurtulacaklarına kesin gözü ile bakıyordu. İnsanları sükûnete davet etmiş, kendisini de derin bir sekine hali kaplamış olarak, Hz Yunus’un balığın karnındaki durumundan farksız, aynen O’nun gibi: “*Rabbim benimle beraber! Elbette bir yol gösterecek.*”³⁵⁷ diyordu. Böylece hem Firavun ve ordusuna, hem de denize gücü yetecek birine, Rabbine sığınıyordu. Sihirli dua kapısının tokmağına dokunmuş, sanki içeriden kendisine: “*Âsânı denize vur!*”³⁵⁸ diye cevap gelmişti. Böylece mucize meydana gelmiş, sular iki yana dağ gibi yükselerek çekilmiştir. Oluşan koridordan İsrailoğulları geçerek kurtuluşa ermişlerdir. Hz. Mûsâ ve kavmi bu yoldan yürüyüp karşıya geçerken, Firavun ve

³⁵³ Yûnus 10/ 90-92.

³⁵⁴ Yûnus 10/ 90.

³⁵⁵ Duhân 44/ 30-31.

³⁵⁶ Bedir, *Kur’ân-ı Kerim Atlası*, s.165, 422.

³⁵⁷ Şuara 26/ 62.

³⁵⁸ Şuara 26/ 63.

ordusu şaşkınlık içerisinde kalır. Firavun ilerleme emrini vermede çok tereddüt etmiştir.³⁵⁹ Nihayet Firavun, ordusuna İsrailoğulları'nı takip etme emrini verir. Muhtemel Onun bu şaşkınlığından istifade eden Hz. Mûsâ ve kavmi karşı kıyıya geçer. Allah geride kalan orduyu da denize yaklaştırır. İsrailoğulları karşıya geçmeyi tamamlayınca sular kapanır ve kendilerini takip eden Firavun, melesi ve ordusunun tamamı orada boğulurlar.³⁶⁰

Firavun boğulacağı anda, kurtuluşun kalmadığını anlayınca iman ettiğini ilan eder. Fakat onun kurtuluşu artık mümkün olamaz, sadece cesedi kendisinden sonra gelecek nesillerce ibret alınması için geriye kalır.

Öncesinde Allah'a hep karşı gelmiş, isyan etmiş ve bozgunculuk yapmış olan Firavun, hiçbir kaçış ve kurtuluş ihtimalinin kalmadığı o vaziyette "*iman ettim*" deyince ona "*Şimdi mi? Hâlbuki bundan önce isyan etmiştin, bozgunculardan olmuşsun!*"³⁶¹ denilmiştir. Firavun'un imanı kabul edilmemiştir. Zira o, iman iddiasında bulunduğu esnada ümitsizlik içinde kıvrınmaktadır.

Ayrıca imanın kabul edilmesinin şartlarından biri olan Peygamberlere iman konusunda da eksik davranmıştır; Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'u imanında anmamıştır. Dahası ikrarında madem onlar iman ederek denizi geçtiler ve ölümden kurtuldular, ben de söyleyeyim ve ölümden kurtulayım düşüncesi ile hareket etmiştir. Ancak bu taklit içindeki tutumu tasdik görmemiştir.

Konuyu olay örgüsü ve detaylar açısından değerlendirecek olursak; İsrailoğulları'nın gece vakti yürüyüşü, Firavun ve erkânı tarafından görülmemeleri gayesine bağlıdır. Bu arada Hak Teâlâ Mûsâ'ya kavmi ile birlikte sakin iken denizi geçmesini emrediyordu. Böylece Firavun ve erkânı denizin sükûnetine aldanarak takibe devam etmiş ve böylece Allah'ın "*Doğrusu onlar suda boğulacak bir ordudur*"³⁶² fermanı tahakkuk etmiştir. Böylece zahiri sebeplerin ardından Allah'ın takdiri yerini bulmuştur.

Allah'ın Hz. Mûsâ'ya "*...denize vurup onlar için kuru bir yol aç.*"³⁶³ diye emrettiği anlatılmaktadır. Bu da gösteriyor ki; denize vurma, yalnızca suların ikiye ayrılıp büyük dağlar gibi iki yana yığılması sonucunu doğurmakla kalmamış,

³⁵⁹ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, XI, 47.

³⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, IV, 27.

³⁶¹ Yûnus 10/ 91.

³⁶² Duhân 44/ 24.

³⁶³ Tâhâ 20/ 77.

insanların rahatça geçebilecekleri çamursuz kuru bir yol açılmasını da sağlamıştır. Böylece Hz Mûsâ ve İsrailoğulları karşı kıyıya geçebilmişlerdir.³⁶⁴

Burada dönemin Mekkeli müşriklerine, günümüze kadar gelen küfür temsilcilerine ve günümüzden sonra gelecek batıl düşüncelilere şöyle bir mesaj verilmektedir: Mısır'da güç ve kuvvetle beraber küfrü de temsil eden, ihtişamlı hükümdarı Firavun'u bir hamlede yok eden Allah, sizi de perişan edebilir. Bununla beraber küfrün karşısında mücadele veren Müslümanlar için de:

*“Mûsâ'ya bağlı olanları da, durumlarını bilerek, o devirdeki bütün insanlara üstün kıldık. Onlara, açık ve zahir nimetleri ortaya koyan nice mucizevî haller verdik.”*³⁶⁵ buyrulurken verilen mücadele sonucunda ulaşacakları nimetler nazara verilmektedir.³⁶⁶

³⁶⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, IV, 27.

³⁶⁵ Duhân 44/ 32-33.

³⁶⁶ Ayrıca bu bölümle ilgili aşağıdaki ayetlere de bkz, Bakara 2/ 50; A'raf 7/ 127-140; Mü'minûn 23/ 45-46; Kasas 28/ 39-40; Zuhruf 43/ 54-56; Zâriat 51/ 38-40; Naziat 79/ 25; Çıkış 14: 1-31; Tesniye 11: 4; Mezmurlar 106: 8-11.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. MÛSÂ VE İSRAİLOĞULLARI

Her din, bir toplum içinde ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bilinen bütün toplumlarda bir dine rastlandığı³⁶⁷ gibi, dinin sosyal bir olgu olması nedeniyle sorunların, olayların ve çatışmaların olmadığı bir din de mevcut değildir. Çünkü dinin objektifleşip, sosyalleştirici araç olması, bir topluma mal olması, birtakım mezhep, tarikat ve cemaatleri ortaya çıkarması, dini olayların belli ölçülerde ve karşılıklı olarak öteki sosyal, kurumsal ve kavramsal yapılara, coğrafi faktörlere ve çeşitli değişkenlere bağlı bulunduğunu göstermektedir. Bu da bizi, din ve toplum ilişkilerini incelemeye götürmektedir.³⁶⁸

Dinin en temel fonksiyonlarının başında, toplumlara belli bir “zihniyet kazandırma” veya “yeni bir dünya kurma vizyonu” sağlaması gelmektedir. Her dinin, özellikle de evrensel dinlerin, dinin özü ile ilgili hususlar dışında, hayatın hemen hemen bütün meseleleri hakkında hükümlerle, tüm ehemmiyetli dünyevî hadiselerle karşı takınılan tavırların toplamından ibaret olan, oldukça zengin bir fikir muhtevası vardır. Bu anlamda her din, belli bir “ruh” ya da “zihniyeti” de beraberinde getirmektedir.³⁶⁹

Dinin toplumsal yapıyı değiştirici özelliği ile toplumsal yapılandırma ve düzenleme bağlamında önemli fonksiyonları da vardır.

³⁶⁷ İsra 17/ 15; Nahl 16/ 36; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz, Tümer Günay ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 13.

³⁶⁸ Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, s. 211.

³⁶⁹ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, T. Kalpsüz (Çev.), Ankara 1964, s.70.

Nitekim dinin en önemli fonksiyonlarından birisi de bizzat sosyal değişim aracı olmasıdır. Esasen din, kutsal metinlere, geleneğe, sembollere bağlılıkla, eşyanın mevcut düzenini muhafazaya götürmektedir. Bununla beraber yeni değerlerin yaratıcısı olmaktan ziyade, eski değerlerin koruyucusu olarak algılanmakla birlikte, bizzat geleneksel bir toplumda ortaya çıkışı bir toplumsal değişim olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷⁰

Bu bağlamda her din, kendine özgü yeni kurumlar, örgütler, zihniyet ve dünya görüşüyle, doğduğu sosyal çevrede hazır bulduğu toplumsal yapı, kurum ve grupları yapısal ve fonksiyonel özellikleri ile bir takım değişikliklere uğratmakta ve yeni bir toplumsal yapının oluşmasını temin etmektedir.

Aslında dinin toplumsal yapıyı değiştirici özelliği ile toplumsal yapıyı oluşturucu veya düzenleyici fonksiyonu birbiriyle bütünleşmektedir. Zira din, bir taraftan mevcut toplumsal yapıyı değiştirirken, diğer taraftan, bir kaos veya düzensizliğe meydan vermemek için, toplumu yeniden dinî formlarla kurarak yeni bir toplumsal yapı kurmaktadır. Bu noktada ise din, kurmuş olduğu yeni toplumsal yapıyı koruyucu ve sürdürücü (muhafazakâr) kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.³⁷¹

Ancak, dinlerin bu fonksiyonları, daha çok ilk teşkilatlanma dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Hz. Mûsâ'nın da İsrailoğulları için bu teşkilatlanmayı sağlamak maksadıyla yaptığı uygulamalardan bu bölümde örnekler verilecektir. Ayrıca Hz. Mûsâ'nın İsrailoğulları'na tebliğ edeceği yeni din ve bu dinin beraberinde getirdiği muhtevalar ile bu içeriğe uymada insanların göstermiş olduğu tepkiler sonucu ortaya çıkan krizlere yaklaşım tarzları ele alınacaktır.

2.1. Yapay Tanrı Yapma İsteği (Buzağı Olayı)

Her toplumun kendine has ve süregelen bir takım alışkanlıkları ve kültürel sembolleri bulunmaktadır. Bu alışkanlıklar ve semboller o toplumun bireylerinin tutumuna, yaşam tarzına hatta inanç sistemine ciddi şekilde etki eder. Süregelen alışkanlıkları içselleştiren bireylerin ise yeni alışkanlıklar kazanması ve bu alışkanlıkları hayatlarına adapte etmesi için ciddi çaba ve isteklendirme gerekmektedir. Bu çaba ve motivasyonlar kültürden kültüre farklılık gösterdiği gibi değişim için o kültüre yönelik çözüm yöntemleri de geliştirilmelidir.

³⁷⁰ Günay Ünver, *Din Sosyolojisi*, ss. 335-337.

³⁷¹ Davut Dursun, *Din Bürokrasisi*, ss. 29-31.

Hız. Mûsâ'nın tüm bu olayları yaşadığı dönemde, içinde bulunduğu toplumun her safhasında "sığır cinsi" son derece önem arz etmektedir. Zira o dönemde sığır, insanların hem temel geçim kaynağı hem de hayatlarını idame ettirmek için en kilit gereksinimlerini sağlayan kaynaktır.

*"Buzağıya (veya boğaya) tapınma eski dünyada geniş bir alana yayılmıştı. Hindistan'da İndra, Mısır'da Amon, Sümerler ve Filistin'de Ba'al, Babil'in ay tanrısı Sin 'güçlü buzağısı', Ur'un ay tanrısı Nannar ise 'göğün güçlü genç boğası Enlil'in en üstün oğlu', diye nitelendirdi. Yunanistan'da Zeus da boğa şeklinde temsil edilmiştir. Kısaca, Tanrıyı boğa şeklinde temsil etmek Hindistan, , Sümer, Babil, Filistin, Fenike, Mısır'da ve dünyanın birçok yerinde görülür. Ayrıca İsrailoğulları'nın zaman zaman tekrar eski inanışları olan buzağıya tapınmaya döndükleri görülmüştür. Sâmiriye bölgesinde (M.Ö. 874-853) devrine ait bir kitabe üzerinde, tanrı adıyla teşkil olunan çok manidar bir isim bulunmuştur: Yehova bir boğadır."*³⁷²

İsrailoğulları, Mısır'dan mucizevî bir şekilde kölelikten hürriyete, zilletten izzete kaçmışlar ve Kızıldeniz'i sağ salım geçerken, Allah'ın yüce kudreti sayesinde Firavun'un ordusunun ve avânesinin nasıl boğulduklarını kendi gözleriyle görmüşler; yiyecek, içecek, barınma, gölgelenme gibi temel insanî gereksinimlerini mucizevî bir kudretle aşmış olmalarına rağmen, geçmiş alışkanlıklarına sürekli bir dönüş özlemi duymaktadırlar. İçlerinde gittikçe artan bu özlem ile yollarına devam ederken, yolları putperest bir toplum ile kesişir. Bu karşılaşma ile beraber İsrailoğulları, gözle görülüp elle tutulur bir tanrı isteklerini dile getirmek suretiyle Rablerini de unutarak, Hız. Mûsâ'dan son derece anlamsızca ve nankörce³⁷³ şöyle bir istekte bulunurlar:

*"İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Derken yolları, kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir topluluğa uğradı. Mûsâ! Dediler, bunların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yapiver! O ise: Siz dedi, gerçekten cahil bir milletsiniz! Çünkü şu imrendiğiniz kimselerin dini yıkılmıştır ve yaptıkları bütün ameller de boşunadır. Hem Allah size bunca lütufta bulunup öteki insanlara üstün kılmış olduğu halde, hiç ben sizin için O'ndan başka bir tanrı arar mıyım?"*³⁷⁴

³⁷² Suat Yıldırım, *Kur'an'da Ulûhiyet*, Yy. , 1987, ss. 363-364.

³⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, II, 87.

³⁷⁴ Araf 7/ 138-140.

Yaşadıkları bütün bu olaylar üzerinden üç ay bile geçmeden İsrailoğulları, peygamberlerinden kendileri için yapay bir tanrı yapmasını istemiş, istekleri reddedilince de Hz. Mûsâ'nın Sina'ya çıkışını fırsat bilip, hemen kendilerine sahte bir tanrı (buzağı heykeli) uydurmuşlardır. Esaretten henüz yeni kurtulmalarına ve Kızıldeniz'i sağ salim geçerken, Allah'ın yüce kudreti sayesinde Firavun ve ordusunun nasıl boğulduklarını bilmelerine rağmen, utanmadan Rablerini unuttular.³⁷⁵

Elmalılı ise eserinde olayı şöyle yorumlamıştır;

Hangi kavim veya hangi put olursa olsun, genel olarak ve mutlak anlamda putperestliğin batıl, temelsiz ve yok olmaya mahkûm bir şey olmakla beraber yine de bazı cahilleri çeken ve aldatan yanlarının bulunduğu kesindir. İşte böyle bazı fenalıkların sırf görenek yoluyla avama bulaşmasında, İsrailoğulları'ndaki altın buzağı fitnesine başlangıç olan ilk kültür meylinin böyle bir görenek yüzünden meydana gelmiş bulunmasındadır.³⁷⁶

Hz. Mûsâ İsrailoğulları'nın benliklerine görenek ve kültür yoluyla sinen ve geçmişten getirdikleri bu put yapma isteklerini ayette belirtildiği gibi azarlama yöntemi ve kendilerine sunulan lütufları hatırlatarak reddeder.³⁷⁷ Hz. Mûsâ'nın burada yaptığı uygulamanın özünde “krizden kaçma” vardır. Zira Kriz yönetiminde uygulanacak ilk yöntem krizi önleme aşamasıdır. Krizi kontrol altına alma ve çözümenin en ucuz ve en kolay yöntemidir.³⁷⁸ Onların bu istekleri baskılandıktan sonra Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya İlahi mükellefiyetleri alması için Tûr Dağı'nın üzerinde bir vakit tayin etti. Kırk günlük bir hazırlıktan (inziva devresi) sonra ‘manevi arınma sonucu’³⁷⁹ kendisiyle buluşacağını belirtmişti. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, yerine Hz. Harun'u vekil tayin ederek kavmini dağın dibinde bıraktı ve Tûr'a çıktı.³⁸⁰

Böylece doğabilecek muhtemel krizlere karşı “önleyici planlama” uygulamasını yapar. Zira önleyici planlama; kriz başladıktan sonra yapılacakları

³⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, II, 87.

³⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 126.

³⁷⁷ Araf 7/ 138-140.

³⁷⁸ Osman Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 44.

³⁷⁹ Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, s. 426.

³⁸⁰ Araf 7/ 142; Tâhâ 20/ 93.

planlamak değildir. Kriz durumuna gelmeden önce hazırlık yapmaktır. Tedbir almaya yönelik hareket tarzlarını kapsamına alır.³⁸¹

*“Otuz geceyi ibadetle geçirmesi ve Tevrat’ı almaya hazırlanması için, Mûsâ ile sözleşip huzurumuza kabul ettik. Sonra on gece daha ilave ettik. Böylece Rabbinin belirlediği müddet tam kırk gece oldu.”*³⁸²

Hiz. Mûsâ’nın Tevrat’ı almak için inzivaya çekilmesini, İsrailoğulları’nın putperest düşünceler sarmalında gel-gitler yaşayan bir toplumdan muvahhit bir topluma dönüştürmek ve halkının dinsel zihniyeti yenilemek için bir ön hazırlık olarak da değerlendirebiliriz. Ayrıca bu inzivada Rabbiyle buluşacak, ünsiyet kesbedecek ve oradan aldığı ilhamlarla halkının karşısına kendisini yenilemiş olarak çıkacaktı. Zira bir lider temsil ettiği misyona duygusal anlamda ne kadar bağlı ya da ne derece yakından ilgiliyse, kafasındaki imaj da o denli netleşecek, aktarımı da bir o kadar akıcı ve etkili hale gelecektir. Dolayısıyla motivasyonunu artıracaktır.³⁸³

Mevdûdî Hiz. Mûsâ’nın Sina Dağı’na çağırılmasındaki gayeyi, Mısır’dan ayrıldıktan sonra hür ve bağımsız bir millet olan İsrailoğulları’nın uyacağı şeriatın kendisine tebliğ edilmesi olarak görüyor ve Hiz. Mûsâ bu tebliği almadan önce kırk gün oruç, züht, ibadet ve dua ile arınma ve tefekkür içinde bu süreyi dolduruyordu.³⁸⁴ diye yorumlar.

Aynı olayı Yıldırım ise İsrailoğulları hürriyetine kavuşunca muvahhit topluluğun uyacakları şeriatı bildirmek üzere Cenâb-ı Allah, Hiz. Mûsâ’yı kırk günlüğüne Sina’ya çağırdı. Sina dağının tepesinde bugün, Hiz. Mûsâ’nın kırk gün kaldığı mağara bulunur. Kutsal bir ziyaret yeri olan bu mağara yakınında bir cami, bir kilise, bir de Justinyen zamanında yapılmış bir manastır vardır.³⁸⁵ şeklinde açıklar.

Hiz. Mûsâ’nın Sina Dağı’na çıkmasının ardından, İsrailoğulları eski alışkanlıklarına dönmeye başladılar ve kendilerine tapınmak için bir put yaptılar.

Mûsâ Tevrat’ı almak için ayrıldıktan sonra ümmeti, ziynet takımlarından, böğürür gibi ses çıkaran bir buzağı edindiler ve zalimlerden oldular. Mısırdan çıkışın

³⁸¹ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 9.

³⁸² Araf 7/ 138-140.

³⁸³ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 13.

³⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, II, 82.

³⁸⁵ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s.166; Bedir, *Kur’ân-ı Kerim Atlası*, s. 426.

üzerinden daha üç ay geçmeden, buzağıya tapma şirki İsrailoğulları arasında başlamış oluyordu.³⁸⁶

“Onlar görmüyorlar mıydı ki o heykel, kendilerine mukabele edecek bir çift laf söyleyemiyor. Kendilerinden ne bir zararı önleyebiliyor, ne de bir fayda sağlayabiliyordu. Doğrusu, Harun onlara, bundan önce: ‘Ey milletim! Dedi, siz bu heykel ile imtihana tabi tutulduunuz. Şu kesindir ki sizin Rabbiniz Rahmandır (çok şefkatli ve merhametlidir.) O halde beni izleyin ve emrime itaat edin!”³⁸⁷ diye mücadele ederken İsrailoğulları Firavun’un baskı ve zulmünden kurtulduktan sonra, Hz. Mûsâ kavminin manevi gelişimini sağlayacak ilâhî kanunları Allah’tan almak için Tur’a çıktığında kavminin Sâmiri’nin önderliğinde yapmış olduğu buzağı ile sınıandığını ve İsrailoğulları’nın bu imtihandan da kaybederek çıktıklarını Allah’tan öğrenir.

Hz. Mûsâ, bunun üzerine kavmine kızgın olarak geri dönmüş, onları uyarılmış ve kardeşini de azarlamıştır.

“Hz. Mûsâ, ümmetinden 70 kişi seçerek, Tevrat’ı almak üzere onlarla Tur’a gidiyordu. Kendisi Rabbine olan şevkinden ötürü ilerleyip o yetmiş nakibi geride bırakmıştı.”³⁸⁸

“Hem seni halkından çabucak ayrılıp gelmeye sevk eden sebep ne ey Mûsâ? ‘Onlar’, dedi, ‘beni izliyorlar. Benden daha çok razı olman için sana kavuşmakta acele davrandım. Ya Rabbi!”³⁸⁹

“Allah buyurdu: Sen öyle biliyorsun ama onlar senin izinde değiller, zira Biz senin ayrılmandan sonra halkını sınadık ve Sâmiri onları yoldan çıkardı.”

“Mûsâ derhal son derece kızgın ve üzgün olarak halkına döndü: Ey milletim, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmadı mı? Verilen sözün üzerinden çok uzun süre mi geçti, yoksa Rabbinizin gazabının tepenize inmesini mi istiyorsunuz ki bana olan vaadinizden caydınız?”³⁹⁰

Hz. Mûsâ’nın kavmini sorgulamasını Mevdûdî şöyle yorumlar: Allah size nimetlerini göstermek üzere verdiği sözü tutmadı mı? Mesela sizi Mısır’dan sağ

³⁸⁶ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s.167; Bedir, *Kur’ân-ı Kerim Atlası*, s. 427.

³⁸⁷ Tâhâ 20/ 90.

³⁸⁸ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s.316.

³⁸⁹ Tâhâ 20/ 83-84.

³⁹⁰ Tâhâ 20/ 85-86.

salim çıkardı ve sizi sadece esaretten kurtarmakla kalmadı, aynı zamanda düşmanlarınızı tamamen yok etti. Size çölde ve dağlık bölgelerde rızık verdi. Size hidayet ve şeriat vermeyi vadetti. Bu sizin iyiliğiniz ve hayrınız için güzel bir ahit değil miydi? Size bu büyük nimetlerin verilmesinin üzerinden çok uzun bir zaman mı geçti ki onları unuttunuz? Düşmanınızın size işkenceler yapmasının üzerinden uzun yıllar mı geçti ki böyle bir şirke yöneldiniz? Allah'ın hidayet vaadinin yerine gelmesi için çok uzun süre mi beklemeniz gerekiyor ki bu denli sabırsızlandınız?³⁹¹

Hz. Mûsâ kavminin yanına döndüğü zaman, onların altından yapılmış böğüren bir buzağının etrafında tapındıklarını görünce önce onlara; “ Ey kavmim, Rabbim size güzel bir vaatte bulunmadı mı?” diyerek, Allah'ın kendilerine mukaddes topraklara tevhit sancağı altında gireceklerini, zelil bir yaşamdan sonra izzetli bir hayatı vaat ettiğini hatırlatır. Sonra aradan bu vaadi unutmaya vesile olabilecek uzun bir zamanın da geçmediğini söyleyerek: “Rabbimizin gazabına uğramak istediniz de mi bana verdiğiniz sözden caydınız?” diyerek yaptıkları nankörlüğün azabı netice verecek bir davranış olduğunu söyler. Önce onları uyarır, sonra da “hâlbuki ben sizinle anlaşmıştım, dönünceye kadar inançlarınızdan vazgeçmeyecektiniz” diyerek sorgular.

Hz. Mûsâ, İsrailoğulları'nı bu şekilde muahezeye tabi tutunca, kavmi ondan utanıp sıkıldılar ve kendilerine şöyle çok anlamsız bir mazeret beyan ederek Sâmiri ve arkadaşlarının kendilerini aldattıklarını söylediler: “*Biz, dediler, kendi güç ve irademizle sana olan vaadimizden dönmedik. Fakat biz Mısırlıların ziynet eşyalarından birtakım ağırlıklar yüklenmiştik. Onları ateşe attık. Sâmiri de kendi mücevheratını atıverdi. Derken o, ahali için böğürme marifeti olan bir buzağı heykeli döküp çıkardı. Sâmiri ve arkadaşları: 'İşte bu, sizin de, Mûsâ'nın da tanrısıdır, ama Mûsâ bunu unuttu.'*”³⁹²

Ayrıca biz ziynetlerimizi bir buzağı yapmak niyetiyle atmadık, onları taşımaktan yorgun düştüğümüz için attık, onlardan ne yapılacağını da bilmiyorduk. Daha sonra Sâmiri de ziynetleri eritti ve ona sığır gibi böğüren bir buzağı şekli verdi. “Bu sizin tanrınız, kendi kendine meydana geldi. Çünkü ben sadece altınları ateşe

³⁹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, III, ss. 242-243.

³⁹² Tâhâ 20/ 87-88.

attım” dedi. Buzağıyı önümüze getirdiğinde ister istemez şirke bulaştık, Sâmiri bizi kandırdı derler.³⁹³

Ne vakit ki yaptıkları büyük hatanın farkına vardılar ve son derece pişman oldular: “*Yemin olsun ki, dediler, eğer Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi affetmezse, muhakkak her şeyimizi kaybedenlerden oluruz.*”³⁹⁴

Hiz. Mûsâ İsrailoğulları’nın aldatıldıkları yönündeki mazeretini dinledikten sonra kızgın olarak kardeşine döner, sakalından tutup kendisine doğru çekerek: “*Harun! Onların saptığını gördüğünde, benim izimce gelmene ne mani oldu, yoksa emrime karşı mı geldin?*”³⁹⁵ diyerek onu hırpalır.

Hâlbuki Hiz. Harun onları uyarılmış, yaptıkları işin yanlışlığını: “*Ey milletim! Siz bu heykelle imtihana tabi tutulduunuz. Şu kesindir ki sizin Rabbiniz Rahmandır. O halde beni izleyin ve emrime itaat edin*”³⁹⁶ diyerek, hiç değilse Hiz. Mûsâ’nın Rabbiyle buluşmasından dönene kadar bu işten vazgeçmelerini istemişti. O’nun burada yaptığı iş “*krizi dondurmaktı, krizin derinleşmesine neden olan dedikodu ve spekülasyonun önüne geçmek, fısıltı haberlerini önlemek, iletişim kanallarını açık tutmak*”³⁹⁷ la Hiz. Mûsâ dönünceye kadar zaman kazanmak istiyordu. Fakat “*Onlar ise, Mûsâ yanımıza dönünceye kadar ona tapmaya devam edeceğiz, diye karşılık vermişlerdi.*”³⁹⁸

Hiz. Harun halkı buzağıya tapmaktan elinden geldiğince alıkoymaya çalıştı. Fakat onlar Hiz. Harun’a karşı geldiler ve neredeyse onu öldüreceklerdi. Hiz. Harun onların aralarında bir ayrılık olmasından korkarak, Hiz. Mûsâ’nın döndüğünde kendisinin durumu daha da kötüleştirmekle ve onun yokluğunda kontrolü sağlamamakla suçlamaması için o gelene kadar sessiz kaldı. Ayrıca iki kardeşin bu topluluğun içerisinde çok sayıda düşmanı da vardı.³⁹⁹ Burada Harun (as) krizi dondurma yolunu seçmekle aynı zamanda bu krizin kamplaşma, kutuplaşma ve iç savaş gibi başka krizleri tetiklemesine de engel olmuştur.

Hiz. Mûsâ döndüğünde bu durumu bilmediğinden: “*Harun! dedi, ‘onların saptığını gördüğünde benim izimce gelmene ne mani oldu, yoksa emrime karşı mı*

³⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, III, 243.

³⁹⁴ Araf 7/ 148-149.

³⁹⁵ Tâhâ 20/ 92.

³⁹⁶ Tâhâ 20/ 90.

³⁹⁷ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss. 44-48.

³⁹⁸ Tâhâ 20/ 91.

³⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, III, 245.

*geldin?’ deyip onu sakalından tutarak çekmeye başladı. ‘Ey anamın oğlu!’ dedi Harun. ‘Lütfen sakalımdan, saçımdan beni çekiştirip durma. Ben, senin İsrailoğulları’nın içine ayrılık soktun, sözümü dinlemedin demenden endişe ettim.’*⁴⁰⁰

Hz. Harun böylece onun kardeşlik duygularını harekete geçirerek, Mûsâ’nın (as) şefkatine sığınıyordu. Eğer şiddete başvurmuş olsaydı onların arasında buzağıya tapanlar ve buzağıya tapmayanlar diye gruplaşmaya gidilebileceğini belirterek, kendisinin onlar içerisinde “*ihtilaf çıkartma*”⁴⁰¹ emrine uyduğunu hatırlatır.

Ayrıca Hz. Mûsâ sinirlenip kızgınlıkla Harun’u (as) tutup kendine çektiğinde, Hz. Harun’un “Ey anamın oğlu” demesi, ananın sevgi ve şefkate misal olması ve ana hakkının özellikle Hz. Mûsâ üzerinde daha büyük ve önemli bir yeri olmasından dolayı kardeşinin şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirmek içindir. Yani “Ey benim ana gibi şefkatli ve merhametli olması gereken kardeşim.” demek istemiştir.⁴⁰² Bu şirk karşısında son derece öfkelenen Hz. Mûsâ’yı bir nebze olsun sakinleştirmiştir.

Nihayet Hz. Mûsâ fitnenin başı olan Sâmiri’ye döner: “*Sâmiri! Peki, senin derdin nedir?*” diye sorar.⁴⁰³

“O Resul’ün izinden bir avuç toprak alıp onu potanın içine attım. Nefsim böyle yapmayı bana hoş gösterdi.” Sâmiri bu sözü ile şunu demek istemişti: “Ben onların göremediklerini, yani Hayat bineği üzerinde sana gelen Cebrail’i (as) gördüm. Kalbime bu duygu geldi, onun üzerinden bir avuç toprak aldım, onun bereketinden yararlanmak istedim.”⁴⁰⁴ diyerek bir mazeret uydurur. Bunun üzerine “Defol!” dedi Mûsâ, artık ömür boyunca sen: “Bana dokunmayın, benden uzak durun!” diyeceksin, yalnız yaşamaya mahkûm olacaksın. Ayrıca senin asla kurtulamayacağın bir ceza günü var. Şimdi tapınıp durduğun tanrıya bak! Biz onu yakacağız, sonra da ufalayıp denize savuracağız.”⁴⁰⁵ -böylece yapay tanrıların hiçbir fonksiyonun olmadığını onlara göstermiştir.-

⁴⁰⁰ Tâhâ 20/ 92-94.

⁴⁰¹ Araf 7/ 142; Tâhâ 20/ 94.

⁴⁰² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IV, 138.

⁴⁰³ Tâhâ 20/ 95.

⁴⁰⁴ Tâhâ 20/ 95-96; Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s.317.

⁴⁰⁵ Tâhâ 20/ 95-97.

Defol git! Hiç kimse sana iyilik veya kötülükle dokunmaz. Sen de kimseye dokunamazsın, diyerek Sâmiri'yi kovar. O zaman Hz. Mûsâ'nın dinindeki cezalardan birisi buydu. Yani cemiyetten uzaklaştırmak, tecrit etmektir.⁴⁰⁶

Sâmiri bundan sonra ağır bir bulaşıcı hastalığa tutularak yalnızlığa mahkûm olmuştur.⁴⁰⁷

Bedir, buzağı yapımında kullanılan altınların elde edilmesini, Firavun suda boğulunca Mûsâ'nın (as) Mısır'a ganimetleri toplamak üzere gönderdiği "iki yiğit adamının" getirmiş olduğu altınlar olarak yorumlar.⁴⁰⁸

İsrailoğulları Mısır'dan çıkmadan önce, Mısırlılardan bir miktar altın ve ziyet eşyaları ödünç almışlardı. Hz. Mûsâ'nın dönüşü gecikince⁴⁰⁹ Sâmiri: "Onun engellenmesinin sebebi, sizdeki bu emanetlerdir." dedi. Bunun üzerine, altınları getirip onun önünde topladılar. Sâmiri de eritip buzağı şekline koydu. Sonra Cebrail'in (as) bineğinin izinden avuçladığı bir avuç bereketli toprağı sürünce, buzağı ses çıkardı. Razi'ye göre bunun sebebi ona hayat girmesi değil, heykele konulmuş olan bazı deliklere hava girmesi sonucunda, buzağı heykeli ses çıkarmıştır. Son cümlede, Hz. Mûsâ'nın unuttuğunu iddia ettikleri söz ile şu iki şey kastedilmiş olabilir: Sâmiri ve taraftarları: "Bu buzağı tanrıdır, fakat Mûsâ bunu unutup gitti." Yahut "Mûsâ, onun tanrı olduğunu unuttu" demek istemişlerdi. Burada bu halkın maddeciliğine de ayrıca işaret edilmiş olabilir: Som altın buzağı heykeli karşısında akılları başlarından gitti. "Bu dururken insan başka şeyin ardına düşer mi?" demek istediler.⁴¹⁰

Yıldırım'ın bu yaklaşımına karşılık Mevdûdî "ayak izinden toprak alınan elçi" den maksadın Hz. Mûsâ olduğunu söyler. Olayı *Tefhîmü'l Kur'ân* adlı eserinde şöyle yorumlar:

Sâmiri maharetli bir sanatkâr olduğu için yaptığı altın buzağının inek gibi böğürmesini sağlamış ve cahil insanları kandırmayı başarmıştır. Bununla da kalmamış, diğer insanların görmediklerini gördüğünü söylemiş ve Elçi'nin ayak izlerinden bir avuç toprak alıp buzağının üzerine atarak, onun canlı bir buzağı gibi ses çıkarmasını sağladığı masalını uydurmuştur. Burada Elçi olarak Hz. Mûsâ'yı

⁴⁰⁶ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, X, ss. 62-71.

⁴⁰⁷ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 317.

⁴⁰⁸ Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, s. 423.

⁴⁰⁹ Araf 7/ 142.

⁴¹⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, ss.316-317.

kastetmiş ve ayak izlerinin mucizevî olduğunu söyleyerek ona yaltaklanmıştır. Böylece Hz. Mûsâ'nın bundan gururlanmasını sağlayacak ve bu sayede de kendi düşüncesinin propagandasını yapmış olacaktır. Sâmiri'nin bu hileli tuzağına karşı, Hz. Mûsâ onu lanetleyerek, hayattan sürgün etmiştir.⁴¹¹

“Mûsâ pek öfkeli ve üzgün olarak halkına dönünce ‘benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbimizin emrini çarçabuk terk mi ettiniz!’ dedi ve levhaları yere bırakıverdi. Kardeşini başından tuttu, kendisine doğru çekiyordu. Harun ise ona: ‘Anamın oğlu,’ dedi: ‘İnan ki bu millet beni fena halde hırpaladı, nerdeyse beni linç edip öldüreceklerdi. Ne olur, düşmanlarımı üstüme güldürme beni bu zalim milletle bir tutma!’ Mûsâ, ‘Ya Rabbi, beni ve kardeşimi affet. Rahmetine bizi de dâhil et; çünkü merhamet edenlerin en merhametlisi Sensin Sen!’”⁴¹²

“Buzağıya tanrı diye tapanlar var ya, işte onlara Rableri tarafından dünya hayatında bir gazap ve bir zillet gelecektir. İşte iftiracıları böyle cezalandırırız Biz! Günahları işledikten sonra, arkasında tövbe edip iman edenler için ise Rabbin elbette gafur ve rahimdir. (affi ve merhameti boldur)”⁴¹³

Bu olayda Hz. Mûsâ krize anında müdahale etmiş ve sonuçlarını net bir şekilde ifade etmiştir. Tüz'ün yorumuna göre kriz ciddi bir hastalıktır ve o ölçüde bir müdahale gerektirir.⁴¹⁴

Hz. Mûsâ'nın Sina Dağı'na çağırılmasındaki temel sebep, Allah'ın tevhid dinine ait esasları İsrailoğulları'na aktarmak, yani elçilik görevini yerine getirmektir. Bir diğer hedef ise, aynı zamanda halkın yani hedef kitlenin geçmişten beri zihinlerine işlenen put yapma ve puta tapma alışkanlıklarından sıyrılmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla Allah'a şirk koşma olayını tamamen ortadan kaldırmaktır. Bu olaydaki kriz ise, dinin temel taşı olan tevhid inancını tehdit edebilecek şirk anlayışını tekrar ortaya çıkartabilecek olan put yapma ve puta tapınma meselesidir. Krize gerektiği gibi müdahale edilmezse, ciddi sonuçlar doğuracağından Hz. Mûsâ bu krize kesin ve net bir tavırla müdahale etmiştir. Burada Hz. Mûsâ'nın liderlik ve kriz yönetmedeki kabiliyeti bir kere daha kendini göstermektedir.

“Mûsâ kavmine dedi ki: Ey kavmim! Sizler danaya tutulmakla kendinize çok yazık ettiniz. Derhal Yaradan'ınıza tövbe edin. Nefsinizin kötü arzularını kesin.

⁴¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, III, 247.

⁴¹² Araf 7/ 150-151.

⁴¹³ Araf 7/ 152-153.

⁴¹⁴ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 12.

Allah yolunda kendinizi öldürün. Böyle yapmanız sizi yaratan nezdinde daha hayırlıdır. Böylece Allah da sizin tövbelerinizi kabul etsin. Çünkü o tövbeleri çok kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur.”⁴¹⁵

Ayetteki “nefislerinizi öldürün” mefhum olarak üç manaya gelebilir. 1- Hakiki manası ki herkesin kendi kendini öldürmesi, yani intihar etmesidir. Lakin böyle olsaydı muhatap olacak kavim kalmaz veya ancak asiler kalırdı. Şu halde kastedilen mana bu değildir. 2- Esasen kardeş olan bir kavmin fertlerine, haydi bakalım şimdi birbirinizi öldürünüz demektir. Tefsirciler çoğunlukla bu manayı gözetmişlerdir. Tur’a giden Hz. Mûsâ’nın arkasından Sâmiri, altından buzağı heykeli yapmış, önce bağırtmış ve Apis öküzüne tapan Mısırlılar ve diğer puta tapıcılar gibi İsrailoğulları’nın bir kısmını, “İşte Mûsâ bunu aramaya gitti.” diyerek ona taptırmıştır. Çok yakın bir zamanda bizzat şahit oldukları nimetlere karşı nankörlük edip bozgunculuk ve karışıklık çıkarmıştır. Kavmin diğer bir kısmı Hz. Harun ile beraber bu gidişi önleyememişlerdi. Mûsâ’nın (as) dönüşüne kadar bu şirk iyice yayılmıştı. O dönünce Furkan’ın hükmüyle, hem buzağıya tapanlara, hem de onları önlemeyip bekleyenlere hemen tövbe etmelerini ve tövbe edenlerin, etmeyenleri derhal öldürmelerini emretmiştir. 3- Sırf mecazî manası ile “nefsani isteklerinizi öldürünüz.” demektir. Bu gerçek tefsir olmayıp iş’arî bir manadır. “Yani günahlarınıza pişman olarak gam ve kederden canınızı çıkarın yahut şehvetlerden menetmekle riyazet ediniz.”⁴¹⁶

İsrailoğulları uzun müddet Firavun’un putperest nizamı altında, işkence ve baskı altında kaldılar. Bu baskı devresi içerisinde her zaman bir zillet, küçüklük ve devamlı takip edilme duygusuyla yaşadılar. Bu yüzden ruhları bozuldu, tabiatları değişti, fitratları karıştı, düşünceleri sapıklaştı. İsrailoğulları bu sürünerek devam ettirdikleri zelil hayatı normal ve alelade bir hayat tarzı olarak kabul etmiş ve bundan başka yaşama şeklinin olmayacağını sanmışlardı. Hz. Mûsâ ise, onları Firavun’un baskıcı, otoriter zulmünden kurtarıp, ruhlarındaki zillet duygusunu ve aşağılık kompleksini temizleme işine başlayacaktı. Ancak onlar daha denizi geçer geçmez, bir putperest topluluğa rastlıyorlar ve Hz. Mûsâ’dan kendilerine de bir put yapmasını ve yeniden o puta tapmak istiyorlar. Hz. Mûsâ bu tuhaf isteğe karşı: “Siz ne kadar da

⁴¹⁵ Bakara 2/ 54.

⁴¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1, ss. 299-300.

cahil bir kavimsiniz”⁴¹⁷ diye cevap veriyor. Ardından da puta tapan milletlerin yaptıkları işlerin boşuna gittiğini söyleyerek, kendilerine bunca ihlanda bulunan Allah’ı bırakıp, başka tanrı aramanın yanlışlığını hatırlatıyor.

Bu kıssada Allah’ın, kullarına ve Allah davasını yüklenenlere rahmetinin ve inayetinin açık olduğu göze çarpıyor. Kullarını imtihan edip tekrar tövbe ettiklerinde, Allah (cc) kullarından mağfiretini esirgememiştir.⁴¹⁸

“Mûsâ’nın öfkesi yatışınca, levhaları yerden aldı. Onlardaki yazıda, Rablerinden çekinenler için hidayet ve rahmet vardı.”⁴¹⁹

Hz. Mûsâ krizin temel sebebini, yani puta tapma isteklerini tam ve kesin olarak kavminin benliğinden soyutlanmadığı sürece bu hususta yeni krizlerin kendilerini beklediğini biliyordu. Bu hususu Aytuğ şöyle ifade etmiştir: “Krizle karşı başarı ancak “nedenleri ortadan kaldırmadıkça krizin üstesinden gelemeyiz” anlayışıyla sağlanabilir. Olayların nedenlerinden daha çok etkileri ve sadece kriz sonrasında ne yapmak gerektiğine yoğunlaşmak ciddi bir yanıştır.”⁴²⁰

Hz. Harun ve Mûsâ burada halkla ilişkiler içerisinde çok önemli bir kriz yönetimi sergilemişlerdir. İsrailoğulları’nın kalplerinden atamadıkları sığır cinsi hayvanlara karşı sevgilerini gidermek ve onları tevhid sancağı altında toplamak için bugün “modern çağ” diye adlandırdığımız, günümüzde ulaştığımız her türlü yöntemleri uygulamışlardır. Önce İsrailoğulları’nın yapay tanrı yapma isteklerini proaktif bir anlayışla reddetmişlerdir. Mîkatta geçecek sürede yokluğunda muhtemel oluşabilecek krizleri engellemek amacıyla yerine kardeşini vekil bırakmıştır. İnzivaya çekildiği esnadaki yokluğunda İsrailoğulları’nın bu istekleri tekrar depremiş, altın bir buzağı heykeli yaparak ona tapınmaya başlamışlardır. Böylece proaktif olan kriz, bünyesinde barındırdığı reaktif krize dönüşmüştür. Hz. Harun, bu krizi tek başına yönetemeyeceğini ve bu krizin yeni krizleri tetikleyeceğini görünce, Hz. Mûsâ’nın dönmesine kadar geçen sürede çeşitli nasihatlerle bulunarak⁴²¹ hiç arzu edilmeyecek bazı sonuçların ortaya çıkmaması için krizi dondurma yoluna gitmiştir.

⁴¹⁷ Araf7/ 138.

⁴¹⁸ Bakara 2/ 54.

⁴¹⁹ Araf 7/ 154.

⁴²⁰ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.28.

⁴²¹ Tâhâ 20/ 86.

İsrailoğulları içerisinde baş gösteren bu kargaşa ortamını Rabbinden öğrenen⁴²² Hz. Mûsâ, inzivadan döner dönmez derhal tevhid inancını kökünden sarsacak olan bu şirk krizine kararlı bir şekilde, proaktif anlayış içerisinde kalarak, reaktif bir kriz yönetim şekliyle müdahalede bulunmuştur. Önce te'dip amaçlı sonra ta'zir edici konuşmaların ardından fiziki cihad etmiş,⁴²³ elebaşları Sâmiri'yi de "hayattan sürgün" etmiştir.⁴²⁴ Altın buzağı heykelini de parçalayarak denize atmıştır⁴²⁵ Böylece yapay tanrıların hiçbir fonksiyonun olmadığını onlara göstermiştir.

Bu uygulamalarla Mûsâ ve Harun'un (as) liderlik özellikleri ve kriz yönetmedeki kabiliyetleri bir kere daha kendisini göstermiştir.

Proaktif kriz yönetim anlayışı çerçevesinde içine düşülen bu tür krizlerden çıkmak ve planlı bir değişim hamlesi yapabilmek için "*krize neden olan etkenleri ortaya çıkaran faktörlerle ilgili, gerçekçi ve tam bilgileri elde ederek, krizin saptanması*"⁴²⁶ ve "*sonrasını fırsat olarak değerlendirerek, yeni hamlelerinin başlangıcı kabul edilecek çalışma planları hayata geçirilmesi.*"⁴²⁷ zorunlu bir hal almıştır.

Hz. Mûsâ krizin temel sebebini yani, puta tapma isteklerini tam ve kesin olarak kavminin benliğinden soyutlanmadığı sürece bu hususta yeni krizlerin kendilerini beklediğini anlamıştı. Olayların nedenlerinden çok etkileri ve sadece kriz sonrasında ne yapmak gerektiğine yoğunlaşmak ciddi bir yanlışlık olacağından bu krizin üzerine nedenleri ortadan kaldırmadıkça krizin üstesinden gelemeyiz anlayışıyla gitmiştir.

Hz Mûsâ ile geçen bunca zamana ve kendilerine verilen ilâhî nimetlere rağmen, İsrailoğulları kalplerinden atamadıkları Mısır Tanrılarına karşı olan sevgilerinin sembolü haline gelen inek sevgisi, altın buzağı heykeli ile zirve yaparak tecessüm etmiştir. Bu olayların akabinde İsrailoğulları'nın içine yerleşmiş olan sığır cinsi hayvanları kutsal görme hissini nihai olarak ortadan kaldırılması gerekiyordu. Nitekim bir "*krizin çözümünde, sorunu çözenin temel kuralı, problemin nedenlerini tespit etmekle başlar. Kriz dönemleri olağan olmayan dönemlerdir. Ve olağan*

⁴²² Tâhâ 20/ 85.

⁴²³ Bakara 2/ 54; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, ss.299-300.

⁴²⁴ Tâhâ 20/ 97; Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, X, ss. 62-71.

⁴²⁵ Tâhâ 20/ 97.

⁴²⁶ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss. 44-48.

⁴²⁷ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 5.

*olmayan uygulamalar başarılı olabilir”di.*⁴²⁸ Bunun için Allah, Hz. Mûsâ’nın kavminin bir sığır cinsini kesmesini emretmiştir. Şöyle ki; “*Bir vakitte de Mûsâ kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demiş, onlar da: Ay! Sen bizimle alay mı ediyorsun? diye cevap vermişlerdi. Mûsâ’da, öyle cahillere katılmaktan Allah’a sığınırım!” demişti.*⁴²⁹

*“Bunun üzerine Mûsâ’ya: Peki öyleyse Rabbine yalvar da onun ne olduğunu bize açıklasın! dediler. Mûsâ, Rabbim şöyle buyuruyor: O sığır ne pek geçkin, ne de körpe olmayıp, orta yaşta dinç bir inek olacaktır. Haydi, size emredilen işi yapın bakalım, dedi.”*⁴³⁰

*“Bu sefer: Rabbine yalvar da Onun rengini bize bildirsin, dediler. O da Allah, O, bakanların içini açan parlak sarı bir inek olacaktır buyuruyor, dedi.”*⁴³¹

*“Onlar yine dediler ki: Bizim adımıza Rabbine yalvar da onun nasıl olacağını bize iyice bildirsin. Zira nasıl bir sığır istendiği konusunda tereddütte kaldık ama inşallah matlup olanı bulabiliriz.”*⁴³²

*“Mûsâ: Rabbim şöyle diyor: O inek ne toprağı sürmek için çifte koşulmuş, ne de ekin sulamada çalıştırılmış olmayan, salma ve her kusurdan uzak, hiç alacası bulunmayan bir inek olacaktır. Onlar, işte şimdi gerçeği tam anlayacağımız tarzda bildirdin! diyerek nihayet sığırı kestiler ki neredeyse yapmayacaklardı.”*⁴³³

İsrailoğulları’na etraflarındaki putperest milletlerden etkilenerik edindikleri, ineğe tapma ve ineğin kutsiyeti inançlarını kırmak için çok radikal bir kararla bir inek kurban etmeleri emredilmişti. Bu onların imanlarının sınanmasıydı. Eğer gerçekten Allah’ın birliğine inanıyor ve ibadette başka bir şeyi O’na ortak koşmuyorlarsa, daha önceden taptıkları putu kendi elleriyle kırmalıydılar. Fakat bu onlar için çok zor bir sınav oldu. İnek kurban etmekten kaçınmaya çalıştılar. Çünkü: Tevhit inançları henüz tam sağlanmamıştı. Bu görevden kurtulmak için ayrıntı üstüne ayrıntı sordular. Fakat çok soru sordukça Allah (cc) ineğin özelliklerini artırdı ve iyice köşeye sıkıştılar. O kadar ki sonunda onlara açıkça, o dönemde özellikle tapmak için seçilen “altın renkli ineği” kurban etmeleri istendi. Bu şekilde onların

⁴²⁸ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss.44-48.

⁴²⁹ Bakara 2/ 67.

⁴³⁰ Bakara 2/ 68.

⁴³¹ Bakara 2/ 69.

⁴³² Bakara 2/ 70.

⁴³³ Bakara 2/ 71.

taptığı nesnenin ne kadar güçsüz olduğu ve öldürülmesinin hiçbir zarar vermediği gözler önüne serilmiş olacaktır.⁴³⁴

İsrailoğulları, Allah'ın ineği kesme emrine bir sebep bulamadılar, bunu akıllarına sığdıramadılar. O zamana kadar ineği mukaddes bir hayvan olarak görüyor ve öyle kabul ediyorlardı. Henüz sığır kesilmesini içlerine sindiremiyor, bundan memnun olmuyorlardı ve emri kolaylıkla anlayacak bir durumda değillerdi.⁴³⁵

Mısır'ın bereketli toprakları, Nil Nehri'nin sularıyla çok verimli bir yer olmuştur. Bu yüzden Mısır halkı çiftçilik ve ziraatta çok ileri gitmiştir. O zamanın şartlarında ziraat, inek ve öküz cinsi hayvanların gücüyle yapıldığı için, bu hayvanlara çok rağbet edilmiş ve bu hayvanlar çok sevilmiştir. Bu sevgi o kadar ileri gitmiş ki, bu tür hayvanlara ibadet etme noktasında onlara bir kutsiyet atfedilmiştir. İsrailoğulları da Mısır'daki bu kültürden etkilenmiş, Sâmiri altından buzağı heykelini yapmış ve halk Hz. Mûsâ'nın getirdiği tevhit akidesini benliğinden çabucak sıyrıp, buzağıya tapınmaya başlamıştır. İşte tam bu noktada Hz. Mûsâ içinde bulunduğu toplumun hassasiyetlerini, güçlü ve zayıf noktalarını bilerek bu hassasiyetlere yönelik eylemlerde bulunmuştur. Dolayısıyla var olan veya olası krizlere yaklaşımı da bu yönde şekillenmiştir. Yani Hz. Mûsâ krize sosyo-politik olarak yaklaşmıştır. *“Krizlere sosyo-politik bakmak; kültürel sembollerin ve yaşayan ideolojilerin gündeme gelmesidir.”*⁴³⁶

Allah-ü Teâlâ (cc) Hz. Mûsâ'nın peygamberliğinde, o milletin karakterlerine işlemiş olan bu inek sevgisini, bir ineğin kesilmesi ile etkisizleştirmiştir.

*“İlahî vahiylerin veya dinlerin amacı, geldikleri toplumu belirli alanlarda dönüşüme uğratmak ve bu toplumların doğru yolu bulmalarını sağlamaktır. Ancak burada en kritik ve önemli soru(n); dinlerin, toplumun değişim ve dönüşümü gerçekleştirirken, kendi benliklerinden bir şey kaybedip etmedikleri veya ne ölçüde kaybettikleridir.”*⁴³⁷

Hz. Mûsâ gönderildiği bu toplumu her yönüyle değiştirmek misyonuyla görevlendirilmiştir. Ancak değişim kolay olmayan ve süreç isteyen bir olgudur. Hz.

⁴³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü 'l Kur 'ân*, 1, 75.

⁴³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur 'ân Dili*, 1, 320.

⁴³⁶ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 15.

⁴³⁷ Demir, *Mitoloji Kur 'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 41.

Mûsâ değişimin tanısını doğru koymuş ve değişim için gerekli keskin adımları sırasıyla atmıştır. Bunlardan en önemlisi ise halkının tutumuna göre Allah'ın (cc) kendilerine vereceği ceza ve ödülü (merhamet, bağışlayıcılık, ilâhî azap) açıkça beyan etmesidir.

Krizler doğası gereği olumsuz bir muhteviyat ve hissiyat içerse de kendi içerisinde olumlu yönleri de vardır. Çünkü “Krizler, iyi yönetildiğinde fırsattır”⁴³⁸ ve o topluluğun zayıf noktalarının tespit edilmesini sağlar. Bu tespitle beraber, ileriki zamanlar için bünyedeki zafiyetlere göre stratejik adımlar atılabilir. İneğin kesilmesine bu stratejik adımların atılması şirk düşüncesinin silinerek, tevhid akidesinin yerleşmesi açısından bakıldığında krizden bir fırsatla çıkıldığını görürüz. Dolayısıyla Allah-ü Teâlâ (cc) Hz. Mûsâ'nın peygamberliğinde, o milletin karakterlerine işlemiş olan bu inek sevgisini, bir ineğin kesilmesi ile gidermiştir.

*“Krizden yarar sağlamak: Yöneticilerin etkisi ve yeteneğinin ölçülebildiği ender alanlardan biri krizdir. Başarılı atlatılmış kriz, yönetimin verdiği en büyük sınavdır.”*⁴³⁹

2.2. Tek Tip Yiyecek Problemi

Yaklaşık iki milyon İsrailoğlunun yaşadığı çölde⁴⁴⁰ yiyecek, içecek, izdiham benzeri yaşanabilecek diğer sıkıntılar gibi olumsuz hayat şartlarının bulunması kaçınılmazdır. Ancak onlar, bu temel ihtiyaçları ilâhî kudret tarafından karşılanarak, refah içerisinde ve ciddi zorluklara uğramadan hayatlarına devam ediyorlardı. Allah'ın İsrailoğulları'na vermiş olduğu bunca nimetlerden sonra onlar Hz. Mûsâ'ya gelerek, önceden Mısır'da yemiş oldukları soğan, mercimek, sarımsak, acur ve benzeri sebze meyve gibi yiyeceklerden istediklerini ve bu bol etten – bıldırcın eti- usandıklarını söylerler.

“Bir vakit şöyle dediniz: ‘Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe imkânı yok katlanamayacağız. O halde bizim için Rabbine yalvar da yerin bitirdiği sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın. ‘Mûsâ da: ‘ne o! dedi. Siz, daha üstün olanı vererek daha düşük olanı mı almak istiyorsunuz? Pekâlâ, şehre inin, işte istediklerinizi orada bulursunuz.’ Üzerlerine horluk ve yoksulluk

⁴³⁸ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.17.

⁴³⁹ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, ss. 44-48; Ayrıca konuyla ilgili olarak şu ayetlere bkz. Bakara 2/ 92-93; Nisa 4/ 153; Çıkış 32: 1-35; Tesniye 9: 12, 16, 21; Tesniye 22: 3-6; Sayılar 19: 1-3.

⁴⁴⁰ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 170.

damgası basıldı ve neticede Allah'tan bir gazaba uğradılar. Evet öyle! Çünkü Allah'ın ayetlerini inkâr ediyor ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Öyle oldu; çünkü onlar inkâr ediyor ve sınırı aşıyorlardı.”⁴⁴¹

Kutup'un yorumuna göre: “İsrailoğulları çölde kalıyorlardı, ancak Allah çölde onlara yağmur veriyor, onları bulutlarla gölgelendiriyordu. Kavurucu sıcaktan herhangi bir rahatsızlık duymuyorlar, çölün olumsuz şartlarından etkilenmiyorlardı. Üstelik çok hoş bir yaşam tarzı da oluşmuştu. Bunların yanında kudret helvası ve bıldırcın etiyle besleniyorlar, herhangi bir gıda ihtiyacı da hissetmiyorlardı.”⁴⁴²

Ayrıca, kendisinden su isteyen İsrailoğulları'na Hz. Mûsâ Allah'ın yönlendirmesiyle muayyen bir taşa vurarak, İsrailoğulları'nın sülaleleri adedince bu taştan on iki adet göz su fişkırmış, her bir sülale o pınarlardan su ihtiyaçlarını karşılamıştır.”⁴⁴³

Burada dikkatten kaçırılmaması gereken bir ayrıntı, proaktif bir anlayış içerisinde, su temininde gerçekleştirilen mükemmel organizasyondur. Şöyle ki, her İsrail boyu için ayrı bir pınar oluşması, her boyun suyu kendilerine tahsis edilen bu kaynaklardan alması ve dolayısıyla izdihama dayalı oluşacak kargaşa yoluyla bir kriz çıkmasına fırsat verilmeyişidir.

Hâlbuki onların Mısır'dan çıkmalarındaki Allah'ın (cc) muradı, peygamberi vasıtasıyla onları Mısır'dan çıkartıp, kölelikten kurtulmuş, onurlu ve izzet sahibi bir toplum olarak kutsal beldeye yerleştirmektir.⁴⁴⁴ Firavun'un esaretinden kurtulmaları sonucu hürriyetlerini kazanmaları sayesinde elde ettikleri onur ve şerefleri, onların daha yüce duygularla mücehhez düşüncelere sahip olmalarını gerektirirken; onlar, eski köle oldukları zamanların düşünceleriyle Hz. Mûsâ'dan böyle bir istekte bulundular.

Hz. Mûsâ, onların bu tarz isteklerini hafife alıp, bu basit istekleri karşısında onları alayla karşılayarak: “Siz bayağı olan şeyle, hayırlı olan şeyi değiştirmek mi istiyorsunuz?”⁴⁴⁵ der, öyleyse Mısır'a (herhangi bir şehre) girin orada isteklerinizi bolca bulabilirsiniz. Sizin bu istekleriniz Allah'ın sizin için istediği yücelikler yanında çok basit şeylerdir, istemeye değmez demektedir. Allah'ın sizin için istediği

⁴⁴¹ Bakara 2/ 61.

⁴⁴² Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, 1, 151.

⁴⁴³ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, 1, 153.

⁴⁴⁴ Maide 5/ 21; Kasas 28/ 5-6; A'raf 7/ 137; Tesniye 7: 13; 8: 1; Çıkış 3: 8.

⁴⁴⁵ Bakara 2/ 61.

yüce vazifeleri bırakın, ona layık değilsiniz. Eski köle hayatınıza zilletle dönün demek isteyerek, onları takdir etmiştir.⁴⁴⁶

Hz. Mûsâ daha önce İsrailoğulları'na verilen nimetleri sıralayarak geçmiş ve geçmişte kendilerine sunulan lütufları zihinlerinde canlandırmalarını sağlar. Bu vesile ile “*iletişim kuran kişiler için başarı, görüntü alıp gönderme becerisi ile ölçülür*”⁴⁴⁷ olgusuna iyi bir örnek teşkil eder.

Hz. Mûsâ: “Siz bayağı olan şeyle, hayırlı olan şeyi değiştirmek mi istiyorsunuz?” ifadesi ile konuşmasının odak noktasını belirlemiştir ve iletmek istediği mesajı açıkça beyan etmiştir. O, böylece iyi bir lider ve kriz yöneticisi olduğunu göstermiştir. “*En baştan itibaren konuşmanın çerçevesini çizip, belli bir noktaya odaklanacağınızı aklınızdan çıkartmazsanız, tek bir mesaj veya resim iletmek hiç de zor olmayacaktır.*”⁴⁴⁸

Hz. Mûsâ'nın söylediği bu söz ile İsrailoğulları'nın Mısır'da zillet içerisinde yaşamaları, kurtulduktan sonra da o zillet diyarında alıştıkları yemekleri aradıkları hatırlatılır.⁴⁴⁹ İsrailoğulları ayetin ifadesiyle Hz. Mûsâ'ya şöyle yakarır: “*Bir vakit şöyle dediniz: ‘Mûsâ! Biz bir çeşit yemeğe imkânı yok katlanamayacağız. O halde bizim için Rabbine yalvar da yerin bitirdiği sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın.*”⁴⁵⁰

Onların bu tarz yaklaşımları Hz Mûsâ'yı hayli üzmüş ve öfkelenmiştir. Bunun üzerine: “*Bir vakit Mûsâ, kavmine: ‘Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın; çünkü O sizi, size en kötü bir işkence uygulayan, doğan erkek çocuklarınızı öldürüp, kızlarınızı perişan bir hayata zorlayan Firavun'un hâkimiyetinden kurtarmıştı. Gerçekten bunda, Rabbinizden size büyük bir imtihan vardı.*”⁴⁵¹ ilâhî beyanında olduğu gibi Allah'ın önceden ve hâlihazırda kendileri üzerine lütfedilen nimetlerini hatırlatır.

Tek düzeliğin insan arzuları üzerinde sıkıcı bir tesiri vardır. Çeşitlilik isteğinin mahzuru yoktur. Ancak bu isteklerde bulunurken, eldeki nimetin yokluğundaki acıları unutmamak, temiz bir kalp ve ruh halinde olmak gerekir, bunlar

⁴⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1, 309-310.

⁴⁴⁷ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s.9.

⁴⁴⁸ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 30.

⁴⁴⁹ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, 1, 154-155.

⁴⁵⁰ Bakara 2/ 61.

⁴⁵¹ İbrahim 14/ 7.

ise bedeninin istek ve ihtiyaçlarına kapılıp, edep ve terbiye sınırlarını aşarak “Rabbimize dua et” yerine “Rabbine dua et” diyerek imansızlık eseri göstermişlerdir.⁴⁵² Şirk ifade eden terbiyesiz bir üslup kullanmaları, kendilerine bilâ ücret ve masraf verilen bu nimetlere karşı nankörlük olarak kabul edilebilir. Onların bu tavırları: “*Ve düşünün ki: Rabbiniz şöyle ilan buyurdu: “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım, ama nankörlük ederseniz haberiniz olsun ki azabım pek şiddetlidir!”*”⁴⁵³ ayetinde yerini bulan ifadelere örtüşmektedir.

Hiz. Mûsâ: “*Pekâlâ, şehre inin, (Mısır’a) işte istediklerinizi orada bulursunuz*”⁴⁵⁴ ayetindeki sözleri söyler. O bu sözlerle şunları kastetmiş olabilir:

a) Eski Yurtları (Mısır’a) Dönün: Bu isteğin altında şüphesiz göçebelikten kurtulup, şehir hayatına geçme arzusu vardı. Bu arzunun altında yatan maksat şehir hayatında elde edilecek olan eğitim, ibadet gibi hedeflerin olması değil, bıldırcın ve kudret helvası yerine; soğan ve sarımsak yemek arzusu olunca, basit bir maksat oluyor. Bunda da vaktiyle Mısır’da yaşadıkları sefil hayata (kölelik) istek ve adeta hasret duyma gibi bir maksat anlaşılıyordu ki, bu da hürriyetin kadrini takdir edemeyip, köleliğe talip olmak demektir. Bundan dolaydır ki İsrailoğulları’na Mısır’ı ve Mısır’daki durumlarını hatırlatmakta, isterseniz Mısır’a dönün, isteklerinizi hem gerçekleştirirsiniz hem de belanızı bulursunuz” manasında onları bir güzel azarlıyor.⁴⁵⁵

b) Herhangi Bir Şehre Girin: Hiz. Mûsâ onlara: “Siz üstün ve hayırlı bir nimeti daha aşağı bir şeyle değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse haydi Mısır’a (herhangi bir şehre) ininiz. O vakit size istediğiniz vardır.” diye cevap verir. Böylece bir taraftan isteklerinin çabuklaştırılmasına sağlayacak yol gösterilmekte, diğer taraftan da yaptıkları tercihin kötülüğü gösterilmektedir.⁴⁵⁶

İbn Abbas ise bir şehre inin ayetinin şehirlerden her hangi bir şehre demek olduğunu söyler.⁴⁵⁷

⁴⁵² Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1, 309.

⁴⁵³ İbrahim 14/ 6.

⁴⁵⁴ Bakara 2/ 61.

⁴⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1, 309.

⁴⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1, 309.

⁴⁵⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an Tefsiri*, II, 360.

Mısır'dan maksatla, Hz. Mûsâ burada, herhangi bir şehir ve kasabadan birini kastediyorsa da yine bir azarlama vardır. Mısır'daki zillet ve fakirlikleri hatırlatarak “Öyleyse bir kasabaya veya şehre girin.” diyor.⁴⁵⁸

c) Kutsal Topraklara Girin: Mısır; hem özel isim olarak bu isimle bilinen bir ülke, hem de cins ismi olarak “şehir” anlamına gelebilir. Fakat İsrailoğulları, Mısır'dan çıkışlarından sonra, oraya tekrar dönmediklerinden, tefsircilerimiz bunun cins isim olarak, Kudüs diyarındaki kasabalardan herhangi birinin olabileceğini söylemişlerdir. M. Hamidullah ayetin tefsirinde şöyle der: “Yahudiler, Kudüs diyarını çevreleyen şehirlere hücum etmekten korkuyorlardı. Hz. Mûsâ, onlara: “Canınız o sebzeleri istiyorsa onlar o şehirde. Sıkı ise gidin oradan temin edin!” demek istemişti.⁴⁵⁹ Böylece onların bu normal karşılanabilecek olan, fakat terbiyesiz bir eda ile dile getirdikleri bu istekleri son bulmuştur.

Hz. Mûsâ konuşmasının sonuç bölümünde: Pekâlâ, şehre inin, işte istediklerinizi orada bulursunuz⁴⁶⁰ ayetinde ifadesini bulan konuşmasının özetini, vermek istediği mesajı net olarak belirtmiştir. Kısacası, öncesinde kurduğu cümleleri özetleyerek, vermek istediği mesajın altını çizmiştir. Zira “*Konuşmada sonuç bölümü, konuşma sırasında dile getirdiğimiz hususların bir özetinden ibarettir.*”⁴⁶¹

2.3. Kutsal Ülke

İsrailoğulları'nın yerin bitirdiği yiyeceklerden yeme isteği neticesinde, Allah'ın onlar için muradı olan “Kutsal Ülke” ye yerleşmek gündeme gelmiştir. Yani var olan bir kriz türü başka bir kriz türünün sebebi veya sonucu olabileceğinden⁴⁶² ortaya çıkan bu kriz başka bir alana sıçramıştır. Bir imtihan vesilesi olan kutsal topraklara cihad ederek girmelerinin istenmesine mukabil, onların bu isteğe karşı başkaldırıları görülmüştür.

Hz. Mûsâ İsrailoğulları'nın mukaddes topraklara girmelerini ve oraları fethetmelerini ister. “Bir vakit de Mûsâ kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'ın size lütfettiği nimetlerini bir düşünün; zira o içinizden peygamberler çıkarttı, sizi hür insanlar yaptı ve devrinizde hiç kimseye vermediğini size verdi. Ey kavmim!

⁴⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1, 310.

⁴⁵⁹ Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 8.

⁴⁶⁰ Bakara 2/ 61.

⁴⁶¹ Carter, *Etkin İletişim Kurun*, s. 51.

⁴⁶² Osman Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s. 38.

Haydi, Allah'ın size nasip ettiği kutsal ülkeye girin, sakın geri dönüp kaçmayın. Yoksa hüsrana düşerek perişan olursunuz.”⁴⁶³

“Kutsal ülke”, İbrahim, İshak, Yakup'un (as) vatanı olan Filistin'dir. Mısır'dan ayrıldıklarında Allah onları oraya yöneltmişti. Bu ayetler Hz. Mûsâ'ya tâbi olan o zamanki İsrailoğulları'ndan bahsetmektedir. Dolayısıyla onların âlemlere üstün kılınmaları, o kutsal ülkeye girmeleri o döneme aittir ve Allah yolunda olma, Ona lââyık davranışlarda bulunma ile şartlıdır. ⁴⁶⁴

Allah'ın (cc) girilmesini farz kıldığı arazi, ⁴⁶⁵ orada mesken edinilmesini emrettiği arazi demektir.

1) Bu arazi Yüce Allah'ın onlara bir hibesi idi. Sonra onların bedbahtlığından, temerrüt ve isyanlarından dolayı Allah onu onlara haram kıldı.

2) Bu lafız her ne kadar genel ise de ondan kastedilen özeldir. Sanki bu arazi onların bazılarına helal yazılmış, bazılarına da haram. Çünkü Nun oğlu Yûşa (as), Yufanna oğlu Kâlip, o araziye girdiler ve bunlar bu hitaba mazhar olanların bazılarıydı.

3) Oraya girmek itaat etmeye bağlı idi. İtaat bulunmadığı için giriş de olmadı. Yani şart bulunmadığı için meşrut da tahakkuk etmedi. ⁴⁶⁶

Bilahare Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ'nın İsrailoğulları'nı cihada teşvik edip, ataları Hz. Yakup zamanında ellerinde bulunan mukaddes topraklara girmelerini emir buyuruyor.

Hız. Yusuf zamanında, Hz. Yakup ve oğulları aileleriyle birlikte Mısır'a gitmişler ve Hz. Mûsâ ile beraber Mısır'dan çıkıncaya kadar burada kalmışlardı. Kudüs'te azgın Âmâlika kavmini bulmuşlardı. Bu kavim, İsrailoğulları'nı yenip egemenlikleri altına almıştı. Allah (cc) Resulü Mûsâ'ya (as) oraya girmeyi, düşmanlarıyla savaşmayı emretmiş, zafer ve yardımın kendilerinin üzerinde olacağını onlara müjdelemişti. Onlar ise, bu emirden uzak durarak isyan etmişler ve Hz. Mûsâ'ya başkaldırmışlardı. Bunun cezası olarak, çölde sürekli başıboş dolaşp,

⁴⁶³ Maide 5/ 20-21.

⁴⁶⁴ Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 110.

⁴⁶⁵ Maide 5/ 21.

⁴⁶⁶ Ali Arslan, *Büyük Kur'ân Tefsiri*, İstanbul, Ty. , IV, 114.

kırk yıl boyunca nereye yöneceklerini bilmeden yürümleri öngörölmüştü. Bu, Allah'ın emrini tefrit ile karşılamalarının cezası idi.⁴⁶⁷

Hız. Mûsâ zorbarın yaşadığı kutsal beldeyi ele geçirmek için yapacağı çalışmalara bir ön hazırlık olarak keşif hareketlerine başlar. Bu maksatla her sıbtan (boy) bir kişi olmak üzere on iki adamını zorbarın yaşadığı bu şehre casusluk yapmaları için görevlendirir. Bu on iki kişi orada gördükleri şeyler karşısında çok etkilenirler. Geriye döndüklerinde ikisi hariç on tanesi şehirde yaşayanların güç ve kuvvetlerinden bahsederek, bu zorba kavimle savaşmanın mümkün olmadığını herkese anlatırlar. Diğer ikisi bir strateji ile şehre girilirse galip gelineceğini söylese de kavmine dinletemezler.⁴⁶⁸

Bunun üzerine kavmi: *“Ya Mûsâ, dediler, orada zorba ve güçlü bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça biz asla giremeyiz. Eğer çıkarlarsa, ancak o zaman gireriz.”*⁴⁶⁹

*“Allah'ın buyruğuna karşı gelmekten korkan ve Allah'ın kendilerine iman ve yakîn nimeti ihsan ettiği iki yiğit çıkıp dediler ki: ‘Üzerine hücum edin, kapıyı tutun. Kapıyı tutup da dışarıda savaş meydanına çıkmalarını önlediniz mi, muhakkak siz galipsinizdir. İmanınızda samimi iseniz yalnız Allah'a dayanın.’*⁴⁷⁰

(Buna rağmen diğerleri) *“Yine dediler ki: ‘Ya Mûsâ! O zorbarlar orada oldukları müddetçe biz asla giremeyiz. Haydi, sen Rabbin'le git, ikiniz onlarla savaşın, biz işte burada oturuyoruz.’*⁴⁷¹ İsrailoğulları bu sözleriyle büsbütün azıtarak sapıklık, inat ve inkârlarını ortaya koydular.⁴⁷²

Hız. Mûsâ'nın Kutsal Belde ile alakalı istihbarat toplama çalışmaları sonucu İsrailoğulları'nın tutumu Kitab-ı Mukaddes'te şu şekilde anlatılmaktadır: *“Ve Mûsâ, onları Kenan diyarını çaşıtlamak için gönderdi ve onlara dedi: Bu yoldan cenuba çıkın ve dağlığa çıkın ve memleketin nasıl olduğunu ve üzerinde oturan kavim kuvvetli mi, yoksa zayıf mı, az mı yoksa çok mu ve üzerinde oturdukları yer nasıl iyi mi yoksa kötü mü ve içinde oturdukları şehirler nasıl, konaklar mı yoksa hisarlar mı? Ve yürekli olun ve diyarın meyvesinden getirin ve çıktılar ve Tsın Çölü'nde Hamat'a*

⁴⁶⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, V, 2191.

⁴⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, ss. 213-217.

⁴⁶⁹ Maide 5/ 22.

⁴⁷⁰ Maide 5/ 23.

⁴⁷¹ Maide 5/ 24.

⁴⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 217.

doğru giderken Rehob'a kadar memleketi aşıtladılar.⁴⁷³ Ve kırk gün bittikten sonra memleketi aşıtlamaktan döndüler.”⁴⁷⁴

Toplanan istihbaratlar sonucu elde edilen bilgiler karşısında aldıkları tavırlara Kitab-ı Mukaddes'in ifadeleriyle baktığımızda: “*Ve bütün cemaat seslerini yükseltip bağırdılar ve kavm o gece ağladı ve bütün İsrailoğulları Mûsâ'ya ve Harun'a karşı söylendiler ve bütün cemaat onlara dediler: Keşke Mısır diyarında ölse idik! Yahut keşke bu çölde ölse idik ve kılıçla düşelim diye Rab niçin bizi bu diyara götürüyor, kadınlarımız ve çocuklarımız ganimet olacaklar. Mısır'a dönmek bizim için daha iyi değil mi?*”⁴⁷⁵ diyerek Hz. Mûsâ'nın onlara tebliğ ettiği dinin gerçek sahipleri olmadıklarını görürüz.

“Ve Mûsâ'nın memleketi aşıtlamak üzere gönderdiği ve geri gelip memleket hakkında fena haber getirerek bütün cemaati ona karşı söylendiren adamlar memleket hakkında fena haber getiren bu adamlar, Rabbin önünde veba ile öldüler.”⁴⁷⁶

Peygamberimizin Bedir Savaşında Mekkelilerin kervanının yolunu kesmek amacıyla çıktığı seferde hiç beklemediği bir anda çok güçlü müşrik ordusuyla karşılaşınca ashabıyla istişare etme ihtiyacı hisseder. Sahabenin olaya yaklaşımları ise, İbn-i Kesir'in Muhtasar tefsirinde Muhammed İbn İshak'tan naklen şöyle anlatılmıştır: Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer, muhacirler adına olumlu görüş bildirirler. Ayrıca onların söylediklerini destekleme mahiyetinde muhacirlerden Hz. Mikdad ayağa kalkar ve şöyle der: “*Ey Allah'ın Resulü, Allah sana ne yapman gerektiğini söylediye onu yap. Biz İsrailoğulları'nın Hz. Mûsâ'ya dediği gibi: 'Sen ve Rabbin gidin, ikiniz savaşın. Biz şüphesiz burada duranlarız' demeyiz. Biz şöyle deriz: 'Sen ve Rabbin, ikiniz savaşın, sizinle birlikte, sağınızda solunuzda, ön ve arkanızda biz de savaşacağız.'*” Rasulullah (sav) Mikdad'ın bu ifadelerinden son derece hoşnut olur.

Bununla beraber Medineliler Akabe'de, Hz. Muhammed'i kendi sınırları içinde korumak üzere söz vermişlerdi ve şu anda Medine'nin dışındaydılar. Bu nedenle ensârın fikri de önemliydi. Rasulullah (sav), ensârın da fikrini almak düşüncesiyle: “*Ey insanlar, benimle istişare edin*” dedi, bunun üzerine ensârdan Sa'd İbn Muaz (ra) ayağa kalkar ve: “*Ey Allah'ın Resulü, zannedersem insanlar derken*

⁴⁷³ Sayılar 13: 17-21.

⁴⁷⁴ Sayılar 13: 25.

⁴⁷⁵ Sayılar 14: 1-3.

⁴⁷⁶ Sayılar 14: 36-37.

bizi kastediyorsun." der. Rasulullah (sav) onu onaylayınca konuşmasına şöyle devam eder: *"Biz sana güveniyoruz, bize söylediklerine inanıyoruz. Biz, dinlemek ve itaat etmek için sana söz verdik. O halde ne istiyorsan onu yap, biz seninle birlikteyiz. Seni Hak ile gönderene yemin olsun ki, eğer bize şu ilerdeki denizden geçmemizi emretsen ve kendin suya dalsan biz de seninle birlikte dalarız. Hiçbirimiz geride kalmayız. Yarın o düşmanla da karşılaşmaktan çekinmiyoruz. Biz savaşta deneyimli ve çatışmada güçlüyüz. Belki Allah bizim yiğitliğimizi sana gösterir de senin gözlerin serinlikle dolar. O halde Allah'ın yardımıyla bize önderlik et."* dedi. Rasulullah(sav), ensarın bu ifadelerinden çok hoşnut olur. "İleri" der. *"Neşelenin, çünkü Yüce Allah, bana iki gruptan birini söz verdi. Şimdiden düşmanı yenilmiş görüyorum."*⁴⁷⁷

Ortaya çıkan bu kriz, bizlere kriz aşamasında toplum için en önemli kaynağın, insan kaynağı olduğunu bir kez daha göstermektedir. Dolayısıyla insan faktörü etkili seçilip kullanılabildiği ölçüde, kriz süreci başarıyla sonuçlanabilecektir. Aksi takdirde toplumun çöküşü hazırlanacaktır. Bu nedenle kadro yapısı son derece önemlidir. Kadro oluştururken toplumun stratejiyle ve stratejik ihtiyaçlarıyla tam olarak bütünleşen bir yapıyla hazırlanmasına özen gösterilmelidir.⁴⁷⁸

Tüz'ün de yorumladığı gibi olayların çözüm süreçlerinde en önemli kaynak insan gücü ve desteğidir. Ancak iyi bir ekip ve organizasyon ile başarıya ulaşılabilir. Kutsal topraklara girme olayında da gönderilen on iki kişilik keşif ekibinden sadece iki kişinin olumlu düşünmesi ve strateji üretmesi yeterli olmamıştır. Zaten tabansız, birlikte hareket etme kabiliyetleri olmayan, özgüvenleri eksik ve kendi başına iş yapabilme becerisinden yoksun olan halk, derhal işin üstesinden gelemeyecekleri inancını kanıksamış ve o doğrultuda hareket etmiştir.

Bu durum Özdoğan'ın çalışmasında insanların dini ve o dinin prensiplerini benimseme ve özümseme bağlamında "Dışsal Din" (Extrinsic religion) ve "İçsel Din" (Intrinsic Religion) olarak ikiye ayrıldığını göstermektedir.

Dışsal Din: Bu yönelimi gösteren insanlar dini; güvenlik, avuntu, oyalanma, sosyallik, statü ve kendini ifade edebilmeyi sağlama yönlerinden dolayı faydalı görürler. Yani dışsal din, insanın kendisine hizmet etmesini, faydacılığını ve inanana

⁴⁷⁷ İbn Kesir, İmaduddîn Ebu'l-Fida bin İsmâil bin Kesir el-Kureşî ed-Dımaşkî, *Muhtasar Tefsir-ü İbn Kesir*, Thk: Muhammed Ali Sabûnî, VII-IX, Darül Ku'ân-ı Kerim, Beyrut, 1981, II, ss. 86-88; Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 1991, II, ss. 11-13.

⁴⁷⁸ Tüz, *Kriz Yönetimi*, s. 62.

rahat ve huzur sağlayan, kendine korumacı dinsel bir görünüm belirler. Bu türden bir inanca sahip olan kişi, Yaradan'a beklentilerinden uzaklaşmadan yönelir.

İçsel din: Bu yönelimi gösteren insanlar yüksek değerlerini (master motive) dinde bulurlar. Diğer ihtiyaçlar ne kadar güçlü olursa olsun, daha az önemli olarak değerlendirilir. Bu türden bir inanca sahip olan kişi, inancını kucaklayıp içine almayı başarır, dinin kendisine hizmet etmesinden çok, kendi dine hizmet etmeyi hedefler. Bu da zaten kişinin dinini tam anlamıyla yaşamasıdır.⁴⁷⁹

Yukarıdaki açıklamaları göz önüne aldığımızda, o dönemde İsrailoğulları'nın kendilerine tebliğ edilen dini "dışsal din" olarak benimsediklerini söyleyebiliriz. Zira kendilerine kolaylıkla ve kendi çabaları, emekleri olmaksızın sunulan yiyecek, barınma gibi her türlü beşeri ihtiyacı Hz. Mûsâ'nın kendilerine sunduğu din vesilesi ile elde ettikleri ve faydalandıklarından; diğer bir deyişle dinin kendilerine hizmet etmesinden dolayı inanmış görünüyorlardır. Hz. Mûsâ'nın cihad emrine karşı koymaları içsel bir din yaşamadıklarını, kendilerinin dine hizmet etmeyi tercih etmediklerini gösterir. Bu tür insanlar sürekli olarak potansiyel bir kriz kaynağıdır.

İsrailoğulları'nın Hz. Mûsâ'nın, dolayısıyla da Allah'ın bu cihad emrine karşı gelmelerinin altında yatan sebep şu olabilir: Çok uzun zamandan beri Mısır'da köle hayatı yaşamaları, sürekli başkalarının buyruğu altında köle yaşamı sürmeleri sonucu özgür düşünme ve kendi başlarına iş yapabilme yeteneklerini kaybetmişlerdir. Kendi küçük düşünceleri, sükût etmiş seciye ve hamiyetleri ile bozulmuş olan ahlâkları, kendilerini çok küçük görmelerine sebep olurken, normal birer insan olan başkalarını da devasa oranda gereğinden fazla büyük görmelerine sebep olmuştur.

2.4. Hz. Mûsâ'nın Duası Sonucu Çölde Geçen Kırk Yıl Ve Kutsal Topraklara Girilmesi

Bunun üzerine Hz. Mûsâ tam hüznün ve kırgınlıkla ilâhî rahmeti celbedecek bir kalp inceliği ile⁴⁸⁰ Allah'a, "Ya Rabbi, dedi, ben kendi nefsimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu itaatsiz, bu yoldan çıkmış topluluk

⁴⁷⁹ Öznur Özdoğan, "Ruhsal Yaklaşım ve İnsan Türkiye'de Bir Uygulama Örneği Tasavvuf", İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı: 15, yıl: 6, (2005), ss. 137-152.

⁴⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 217.

*arasında sen hükmünü ver!”*⁴⁸¹ diyerek dua eder. Bunun üzerine Allah-ü Teâlâ: “Buyurdu ki: “O kutsal yer onlara kırk yıl boyunca haram kılındı. Oldukları yerde sersem sersem dolaşacaklardır. Sen artık o yoldan çıkmış kimseler için kendini üzme!”⁴⁸²

Bunun ardından İsrailoğulları’na Mukaddes Topraklar kırk yıl haram kılınır.⁴⁸³

Hz. Mûsâ’nın kavmine bu hitabı, Kızıldeniz’in kuzeyinde Fârân Çölü’nde buldukları sırada yapılmıştır. Hz. Mûsâ’yı dinlemeyen, korkak ve isyancı millet terbiye edilsin ve yeni bir nesil yetişsin diye kırk yıl çölde sersem sersem dolaşmaya mahkûm edildiler. Otuz sekiz yılda Fârân’dan Ürdün’e varabildiler. Ürdün’ün fethinden sonra Hz. Mûsâ vefat etti. Onun halefi Yûşa zamanında, İsrailoğulları Filistin’i işgal ettiler.⁴⁸⁴

Hz. Mûsâ onları Allah’ın haklarında buyurmuş olduğu takdire havale ettikten sonra, onlar, kırk sene müddetle Tih çölünde kaldılar. Sağa sola gidiyorlar, bir türlü o çölden çıkmayı başaramıyorlardı.⁴⁸⁵

Tih Sahrasında, nereye gittiklerini bilmeden açıkta, vatansız, şaşırmış ve sersem sersem olarak dolaşmışlardır. Bu kırk sene içerisinde İsrailoğulları’ndan yeni bir nesil yetişmiş onlarla kutsal topraklara girilmiştir.⁴⁸⁶

*“Hani bir vakit Mûsâ kendi milletine ‘Ey benim milletim! demişti, benim Allah’ın Resulü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana böyle eziyet ediyorsunuz?’ Onlar batıla meyledince, Allah da onların kalplerini hakkı kabul etmekten, hakka meyletmekten uzaklaştırdı. Öyle ya, Allah, yoldan çıkmakta direten bir güruha hidayet etmez, onları emellerine ulaşturmaz.”*⁴⁸⁷

Olay Kitab-ı Mukaddes’te şöyle geçmektedir: “Bugün sana emretmekte olduğum bütün emirleri yapmak için tutacaksınız, ta ki, yaşayasınız ve çoğalayasınız ve içeri giresiniz ve Rabbin atalarınıza ant ettiği diyarı mülk olarak alayasınız.⁴⁸⁸ Ve seni alçaltmak, seni denemek, emirlerimi tutacak mısın yoksa tutmayacak mısın diye

⁴⁸¹ Maide 5/ 25.

⁴⁸² Maide 5/ 26.

⁴⁸³ Maide 5: 26.

⁴⁸⁴ Yıldırım, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meâli*, s. 111.

⁴⁸⁵ Arslan, *Büyük Kur’ân Tefsiri*, IV, 121.

⁴⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, III, 217,218.

⁴⁸⁷ Saf 61/ 5.

⁴⁸⁸ Tesniye 8: 1-2.

yüreğinde olanı bilmek için, Allah'ın Rabbin seni bu kırk yıl çölde yürüttüğü bütün yolu hatırlayacaksın. Bu kırk yıl, üzerinden esvabın eskimedi ve ayağın şişmedi. Ve yüreğinde bileceksin ki, Allah'ın Rab Adam oğlunu tedip eder gibi seni tedip eder.⁴⁸⁹ Rab sizin önünüzden milletleri nasıl yok etti ise, öylece yok olacaksınız. Çünkü Allah'ınız Rabbin sözünü dinlemediniz.”⁴⁹⁰

Hız. Mûsâ, Mısır'dan çıktıklarından beri İsrailoğulları'nın yaptıkları uygunsuz davranışları çok iyi biliyordu. Geçmişte Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatarak, vaat edilen bu topraklara da girileceğini biliyor, ancak onlara güvenmediğinden acıyarak, şefkatle ve onlara en yumuşak bir tavırla: “Ey kavmim! Allah'ın size takdir ettiği mukaddes yere girin” diyordu. Çünkü geri dönmek açık bir kaybın ifadesi olacaktır. Hız. Mûsâ bu düşüncelerle onlara üzülyordu.⁴⁹¹

Zorba bir kavimle karşılaşp, sıkıntıya geldiklerinde Allah'la aralarında olan ahdi bozdular. Zorluk karşısında Allah'ı da bırakarak “Senin Rabbin” sanki “bizim değil” der gibi. “Biz ne mal, ne mülk, ne Arz-ı Mev'ud'u, ne de Allah'ı istiyoruz, biz şu zorlu milletle karşılaşmak istemiyoruz,” dediler. Bu onların son sözleri oldu.⁴⁹²

Onlar yine önceden su, bildircin, helva, denizin yarılması vb. olaylarda olduğu gibi hazır olarak şehre girmeyi düşünüyordular.⁴⁹³ Fakat Hız. Mûsâ'nın şehre gönderdiği casuslar dönüp de orada zorba ve çok güçlü bir topluluğun olduğu haberini verince,⁴⁹⁴ Arz-ı Mev'ud'a girmek onlara zor geldi. Korkaklıklarına utanmazlıklarını da ilave ederek “*Sen ve Rabbin gidin, biz işte burada oturacağız.*”⁴⁹⁵ diye şirk kokan bu sözleri söylediler. Bu mükâleme sözün bittiği yer oldu. Bunun üzerine Hız. Mûsâ'nın tam hüçün ve kırgınlıkla ilâhî rahmeti celbedecek bir kalp inceliği ile Allah'a yaptığı duası⁴⁹⁶ sonucunda Allah-u Teâlâ şöyle buyurdu: “*Artık sen onlar için tasalanma.*”⁴⁹⁷ Bu da Hız Mûsâ'yı teselli içindir. Yani; sen, onlar

⁴⁸⁹ Tesniye 8: 4-5.

⁴⁹⁰ Tesniye 8: 20.

⁴⁹¹ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, IV, ss. 193-195.

⁴⁹² Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, IV, 197.

⁴⁹³ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, IV, 195.

⁴⁹⁴ Elmalı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, ss. 213-217.

⁴⁹⁵ Maide 5/ 24, 26.

⁴⁹⁶ Maide 5/ 25.

⁴⁹⁷ Maide 5/ 26.

hakkında üzüldü tasalanma. Ben onların aleyhinde ne hüküm vermişsem, onlar buna layık ve müstahaktırlar.⁴⁹⁸

Hz. Mûsâ'nın duası vesilesi ile İsrailoğulları'nın çölde kırk yıl kalmaları sadece kendilerine verilen bir ceza değildir. Yeni gelen neslin eğitilmesine matuftur. Bu kırk yılda, köle ruh haleti ile üzerlerine sinen pespayelik, kendi başına karar verme ve iş başarabilme yetisi olmadan hayatlarına devam eden, atalarından bağımsız olarak yeni gelen neslin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Çölde geçen kırk yıl vesilesi ile yeni bir nesil eziklik duygusu olmadan yetişmiş, geçmiş nesil ise; hastalıklarla, diğer kabilelerle yapılan savaşlarla ve doğal sebeplerle ölmüştür.

Eğitimin toplum organizasyonundaki önemini Aytuğ: “Değişim konusunda başarılı olmak istiyorsak bu değişimi en önce birey üzerinden başlatmalıyız”⁴⁹⁹ cümlesinde net olarak ifade etmiştir. Konu ile ilgili Kutup ise eserinde şöyle yazmıştır: Mısır'daki zulüm, kölelik ve zilletin bozduğu bu nesilden apayrı bir nesil, milletin fitratını ifsat eden ve artık hiçbir işe yaramadıkları anlaşılan şu insanlardan tamamen ayrı bir nesil yarattı.⁵⁰⁰

Ayet-i Kerîme'de kendilerinden iman ve yakîn nimeti verilen “recülân: iki yiğit”⁵⁰¹ olarak bahsedilen Yûşa b. Nun ve Kâlep dışında bütün kavim çeşitli sebeplerle öldüler. İsyankâr ve korkak bu millet terbiye edilsin yeni bir nesil yetişsin diye iman ve itaat eğitimine tabi tutuldular. Böylece maddeten ve manen cihad edecek konuma geldiler.⁵⁰²

2.5. Kutsal Topraklara Giriş Şekilleri (Ayetleri Değiştirmeleri)

Hz. Mûsâ onları Allah'ın haklarında buyurmuş olduğu takdire havale ettikten sonra, onlar, kırk sene müddetle Tih Çölünde kaldılar. Sağa sola gidiyorlar, bir türlü o çölde çıkmayı başaramıyorlardı.⁵⁰³

Allah-u Teâlâ'nın, İsrailoğulları'na şu karyeye -şehir- (beyt-i makdis veya eriha) girin demesi: “Bir zaman da şöyle dedik: Şu şehre girin ve orada istediğiniz yerden bol bol yiyin. Şehrin kapısından secde ederek, saygılı bir tavırla girin ve

⁴⁹⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, V, 2198.

⁴⁹⁹ Aytuğ, *Kriz Yönetimi*, s.26.

⁵⁰⁰ Kutup, *Fî Zilâli'l Kur'an*, IV, ss. 197-198.

⁵⁰¹ Maide 5/ 23.

⁵⁰² Bedir, *Kur'an-ı Kerim Atlası*, s. 428, 450.

⁵⁰³ Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, IV, 121.

“hutta” başlıca dileğimiz “affedilmektir,” deyin ki suçlarınızı affedelim; muhsinlerin mükâfatlarını daha da artıracamız.”⁵⁰⁴

“Ne var ki o zalimler sözü değiştirip başka şekle koydular. Biz de o zalimlere, itaat dışına çıktıkları için, gökten acı bir azap indirdik.”⁵⁰⁵

Kırk yıl çölde kaldıktan sonra, Nun oğlu Yûşa (as) ile beraber buradan çıkmışlar ve Allah bir cuma akşamı onlara fethi müyesser kılmıştır. Bu fetih gerçekleşinceye kadar güneş tutulmuştur. Bu şehri fethedince; memleketini kendilerine geri verdiği, çölden ve sapıklıktan kurtardığı için Allah’a şükür nişanesi olarak şehre kapısından secde ederek girmeleri emrolunmuştur.⁵⁰⁶

Muhakkak olan Allah-ü Teâlâ’nın onları muzaffer kılmış olmasıydı. Onlar bu ilâhî yardım sayesinde şehre girmişlerdi. Allah Teâlâ da onlara bu şehre mütevazı bir şekilde, Allah’tan korkarak girmelerini, günahlarının affı için dua etmelerini emretmişti. Böyle yaparlarsa hatalarını affedeceğini, iyilik yapanlar üzerinde lütuf ve nimetlerini daha da artıracığını vaat etmişti.⁵⁰⁷ Fakat Yahudiler her zaman yaptıkları gibi bütün bunlara muhalefet ettiler.⁵⁰⁸

Bu şehre girmeleriyle, kendilerine istedikleri nimetlerden verileceği, bu nimetlerden bol bol yiyebilecekleri hatırlatılır. Yalnız şehre girerken tevazu ile başlarını eğerek, şükür secdesi yaparak ağırlıklarını (boyunlarındaki vebali) ve dünya mallarını bırakarak girmeleri istenir. Bu şartlar altında şehre girilmesi durumunda, günahlarının bağışlanacağı söylenir. Ancak bunlar şehrin kapısından girer girmez ayet ile dalga geçip “ağırlıkları” kelimesini “kırmızı buğday” ile değiştirerek okurlar.⁵⁰⁹ Bu da onların dünya malı derdine düştüklerini gösterir.⁵¹⁰

Konuyla alakalı olarak Hasan el-Basri der ki: İsrailoğulları kendilerine verilen bunca nimetler karşısında şırmamış ve bu nimetlere dayanamamışlardır.⁵¹¹

İsrailoğulları’nın Kutsal Beldeye girişlerini Kitab-ı Mukaddes şöyle anlatır: *“Ve vaki olacak ki Allah’ın Rab senin bina etmediğin büyük ve iyi şehirleri ve senin doldurmadığın bütün iyi şeylerle dolu evleri ve senin kazmadığın kazılmış sarnıçları*

⁵⁰⁴ Elmalı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1, ss. 304-305; Bakara 2/58.

⁵⁰⁵ Bakara 2/ 59.

⁵⁰⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, II, 350.

⁵⁰⁷ İbrahim 14/ 7.

⁵⁰⁸ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, II, 358.

⁵⁰⁹ Bakara 2/ 59.

⁵¹⁰ Elmalı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1, ss. 304-305; Arslan, *Büyük Kur’ân Tefsiri*, IV, 122;

⁵¹¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’ân Tefsiri*, II, 359.

ve senin dikmediğin bağları ve zeytinleri sana vermek üzere, atalarına, İbrahim'e, İshak'a ve Yakub'a ant ettiği diyara seni getireceği ve yiyip doyacağıın zaman sakın seni Mısır diyarından kölelik evinden çıkaran Rabbi unutma."⁵¹²

*"Bugün sana emretmekte olduğum bütün emirleri yapmak için tutacaksınız, ta ki, yaşayasınız ve çoğalınız ve içeri giresiniz ve Rabbin atalarınıza and ettiği diyarı mülk olarak alınız ve seni alçaltmak, seni denemek, emirlerini tutacak mısın yoksa tutmayacak mısın diye yüreğinde olanı bilmek için, Allah'ın Rabbin seni bu kırk yıl çölde yürüttüğü bütün yolu hatırlayacaksın."*⁵¹³

*"Bu kırk yıl, üzerinden esvabın eskimedi ve ayağın şişmedi. Ve yüreğinde bileceksin ki, Allah'ın Rab adam oğlunu tedip eder gibi seni tedip eder."*⁵¹⁴

*"Rab sizin önünüzden milletleri nasıl yok etti ise, öylece yok olacaksınız. Çünkü Allah'ımız Rabbin sözünü dinlemediniz."*⁵¹⁵

İsrailoğulları'na verilen bu erzak (nimetler), bütün kavmi kırk sene boyunca yaşatacak, açlık ve kıtlığa maruz bırakmayacak kadar çok miktarda idi. Onlara insafsız ve merhametsiz cebbar kimseler gibi değil de, içerisinde Allah korkusu olan kişiler olarak tevazu ve mahviyet içinde kasabaya girmeleri tembih edildi. Allah Teâlâ İsrailoğulları'na Mısır'dan çıktıktan sonra Kudüs'e gitmelerini, orada ikamet eden Âmâlîka kabilesini Kudüs'ten çıkartmalarını emretmiştir. Ne yazık ki İsrailoğulları buraya girmekten kaçınmışlar ve şöyle demişlerdir: "Ey Mûsâ şüphesiz ki orada zalim bir kavim vardır. Onlar çıkmadıkça biz oraya asla girmeyiz. Şayet oradan çıkarlarsa biz de girenlerden oluruz." Aynı İsrailoğulları peygamberlerine şunları da söylemişlerdir: "Onlar orada buldukları müddetçe ebediyen biz oraya girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin ve dövüşün biz burada oturuyoruz." İşte bu yüzden Tih sahrasında kırk sene boyunca kalıp Nun oğlu Yûşa peygamberin komutasında yepyeni bir neslin türemesine ve bu neslin Kudüs'ü fethederek oraya girmesine kadar zillet içerisinde kaldılar. Ancak onlar Allah'ın emrettiği gibi şehre tevazu ve huşu alameti olan secde ile girip yani "günahlarımızı dök ve bizi affet" diyecekleri yerde, Allah'ın emrettiği şekilden başka halde girdiler. Emrolundukları sözden başkasını söylediler.

⁵¹² Tesniye 6: 10-12.

⁵¹³ Tesniye 8: 1-2.

⁵¹⁴ Tesniye 8: 4-5.

⁵¹⁵ Tesniye 8: 20.

Ayet-i Kerîmenin akışı onları tarihi bir hadise ile yüz yüze getiriyor. Bahsi geçen olay, sûrenin bu bölümünde bahis mevzuu edilen Mûsâ devrinden daha sonra meydana gelmiştir. Fakat Kur'ân'da, İsrailoğulları'nın tarihi, bir bütün olarak değerlendiriliyor. İsrailoğulları'nın eski-yeni, uzak-yakın bütün tarihlerine aynı gözle bakılıyor, sûrelerin bütünlüğü içerisinde ele alınıyor. Gerçekten de İsrailoğulları'nın tarihi bir küll olarak hep muhalefet, inatçılık, isyan ve inhiraflarla doludur.⁵¹⁶

Müfessirlerin zikrettiklerinin özeti ve hadiselerin akışından ortaya çıkan husus şudur: Yahudiler kavlen ve fiilen Allah'ın emirlerine boyun eğmediler. Şöyle ki; onların secde ederek tevazu ile girmeleri emrolunmuşken, onlar başlarını kaldırarak ve emekleyerek girdiler. Ayrıca “günahlarımızı bağışla” demeleri emrolunmuşken “arpa içinde buğday” diyerek alay ettiler. Bu direnmenin ve muhalefetin son sınırıydı. Bunun üzerine Allah; onlara gazabını, fâsıklıkları ve Allah'ın itaatinden çıkmaları sebebiyle de azabını indirdi. Bu nedenle “Biz de fâsıklık etmelerinden dolayı o zalimlerin üstünde gökten korkunç bir azap indirdik.” buyurdu.⁵¹⁷

Çölde kırk yıl geçmesiyle yeni bir nesil yetişmiştir. Ancak bu nesil, yine de İsrailoğulları'nın kültürlerine yerleşmiş olan isyankârlık özelliklerini göstermiştir. Bu hususla ilgili olarak Yakut; çocukların yetiştikleri kültürün ve ebeveynlerinin özelliklerini taşıdıklarını şöyle açıklamıştır:

“Kültürü öğrenme, gözlem yaparak ve gözlenen olguları yaşama geçirerek gerçekleşebilir. Genellikle kültür içinde var olan değerler, o toplumun tüm davranışsal olgularının içinde örtük bir biçimde varlığını sürdürür. Yaşayarak, bizzat o toplumun içinde varlığını sürdürerek kültür öğrenilir. Çocuklar doğdukları andan itibaren belirli davranış örüntülerinin içinde kendilerini bulurlar. Zamanla, gözleyerek ve uygulayarak o kültürün değerlerini benimserler.”⁵¹⁸

⁵¹⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, II, ss. 357-358.

⁵¹⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, II, 353.

⁵¹⁸ Hilal Yakut, *Örgütsel Davranışta Kültürler Arası Etik Çalışmaları Üzerine Bir Eleştiri*, SDÜ. , Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15, (2012/1), s.118.

SONUÇ

Kur'ân kıssaları tarihte gerçekten yaşanmış olayları anlatırken, bugün kıssa ile aynı anlamları çağrıştıran edebî türler, yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayları anlatır. Dolayısıyla onların içerisinde gerçeğe aykırı durumlar söz konusu olabilir.

Muhtevası gerçek yaşanmış olayları anlatan kıssalarda vakıanın kahramanlarının başından geçen olaylara yaklaşımları, karşılaştıkları problemleri çözüme kavuşturma metotları bir nevi kriz yönetimi politikalarını oluşturmaktadır.

Peygamberlerin tebliğ etmiş oldukları yeni din toplumlarda köklü değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu toplumsal değişiklikler, krizin en önemli nedenini oluşturur. Toplumdaki insan ilişkilerinin, değer yargılarının değişmesi, toplumsal ve kültürel sorunlar toplumları krize götüren nedenler arasında yer alır.

Hz. Mûsâ, Kuran-ı Kerîm'in otuz dört sûresinde 136 yerde zikredilmektedir. Ve Kur'ân ile sahih hadislerde, geçmiş peygamberler arasında kendisinden en çok söz edilen peygamberdir.

Kendi siyasi geleceği için ahlâkî ve insani değerleri hiçe sayan Firavun, kendince saltanatını devam ettirmenin bir yolunu bulmuş oluyordu. Devlet politikası haline getirdiği, bir işi yapabilmek için tam bir zorba, despot ve diktatör olarak zalimce halkını ezmiş ve böylece İsrailoğulları'nın en büyük, yok olma krizini oluşturmuştur. İlahi rahmetinin tezahürü olarak Cenâb-ı Allah iki tane peygamberini hem İsrailoğulları'nın bu krizini çözmek, hem de Firavun'u ilâhî rahmete çağırmak, ahirette azaba duçar olmaması için uyarmak amacıyla göndermiştir.

Hz. Mûsâ bir peygamber fetânetiyle fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak Firavun'la yaşayabileceği olası krizlere başa çıkabilmesi için kendisine lazım olan donanımı Allah'tan isteyerek hazırlanmıştır. İstekleri Allah tarafından kabul edilen Hz. Mûsâ bu eylemiyle tarihte ilk defa kriz yönetimi ekibini ve kriz eylem planını oluşturmuş ayrıca lojistik desteğini de sağlamıştır. Onun bu tutumu çağımızda kriz yönetimi sisteminde uygulanan, krizlere proaktif yaklaşım yöntemini uyguladığını göstermektedir.

Kardeşi Hz. Harun'u da yanına alarak Firavun'un karşısına çıkan Hz. Mûsâ, kendilerinin "Âlemlerin Rabbinin" elçileri olduklarını beyan ederek, Firavun'u hidayete davetle beraber artık İsrailoğulları'na zulüm yapmamasını ve kendisiyle beraber salıverilmesini ister.

Hz. Mûsâ'nın iletişimin başarısı açısından daha yaygın kelime ve görselleri kullanması, döneminde yaygın olan ve inanılması için gerekliliği olan sihre benzeyen mucizeleri göstermesi O'nun Firavun karşısında son derece başarılı bir iletişim ve kriz yönetimi sergilediğini gösterir.

Böylece Sözlü münazara da fikren, gösterilen mucizeler karşısında ise fiilen aciz kalan Firavun ise kendi açısından bir krizle baş başa kalmıştır.

Firavunun saltanatını ayakta tutan maddi ve manevi kuvvetydi. Firavun tahtını ayakta tutan manevi gücünü kaybetmiş, sadece maddi kuvveti kalmıştı. Dezenformasyon ve algı yönetimi uygulayarak, kafaları karıştırmaya, hile ve tehditlerle sözde manevi gücünü tekrar elde etmek istese de bunda muvaffak olamadı.

Mısır'dan Kutsal Belde'ye hicret etme vakti gelince Hz. Mûsâ halkı ile beraber geceleyin yola çıkar. Firavun'un bütün erkânı, ileri gelen adamları ve prensleri orduya katılmışlar ve İsrailoğulları'nı takibe koyulmuşlardı. Hak Teâlâ Hz. Mûsâ'ya kavmi ile birlikte denizi sakin iken geçmesini emreder. Böylece Firavun ve erkânı denizin sükûnetine aldanarak takibe devam etmiş ve böylece Allah'ın "Doğrusu onlar suda boğulacak bir ordudur" (Duhân 44/ 24) fermanı tahakkuk etmiştir. Sonuçta zahiri sebeplerin ardından Allah'ın takdiri yerini bulmuştur.

Hz. Mûsâ İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarıp Sina Çölü'ne yerleştirdikten sonra pek çok sıkıntılar çekmiştir.

Kavminin yiyecek, içecek, elbise ve gölgelenme (serinlik) ihtiyaçlarını yüce Allah'ın mucizevî lütuflarıyla karşılamıştır.

İsrailoğulları'nı on iki boya ayırarak her birisinin başına birer temsilci vermiş, onları da kendisine bağlayarak çölde sevk ve idaresini rahatlıkla yapmış, böylece yiyecek ve içecek teminlerinde herhangi bir izdiham ve kargaşaya da mahal vermemiştir.

Çölde kavminin birtakım bahanelerle sürekli Mısır'a geri dönme istekleri üzerine onları Allaha karşı gelmemeleri ve O'nun buyruklarını yerine getirme doğrultusunda sürekli uyarmıştır. Buna rağmen onların yaptıkları azgınlık ve taşkınlıkların karşısında dirayetli bir şekilde durmuş ve onları istikamete davet etmiştir.

İsrailoğulları'nın Allah'ın kendilerine zahmetsizce vermiş olduğu bunca nimetleri görmezden gelerek meyve-sebze cinsi yemek talepleriyle ortaya koydukları nankörlükleri karşısında Hz. Mûsâ, Allah'ın kendilerine izzet ve şeref vermeyi vaat ettiğini, ancak kendilerinin nankörlükte bulunup kölelik hayatlarının alışkanlıklarını devam ettirecek isteklerde bulduklarını kendilerine hatırlatarak onları sert bir şekilde uyarmıştır.

Hâlbuki Allah'ın muradı onları Mısır'dan çıkarıp birçok nimetiyle donattıktan sonra Kutsal Topraklara sebepler dairesinde (cihadla) girmeleri yönündeydi. Bu onlar için bir imtihan vesilesiydi. Allah kendilerine bu toprakları onların gayretleri ve itaatleri karşılığında nasip edeceğini vaat etmişti.

Hz. Mûsâ bu ana kadar kavminin yapmış oldukları hataları bildiği ve onlara güvenemediği için kendilerine geçmişte Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatmış ve onları adeta yalvarırcasına cihada davet etmiştir.

Onlar Kutsal Topraklara girilmenin önceki nimetlerde olduğu gibi zahmetsizce ve mucizevî bir şekilde gerçekleşmesini arzuluyorlardı. Bu teklif karşısında korkaklıklarından dolayı utanmadan ve hayâsızca cihadı reddedince, Hz. Mûsâ, Allah'a: "Ben kendim ve kardeşimden başkasına güç yetiremiyorum. Sen onlarla bizim aramızda hüküm ver." diye dua etti. Bunun üzerine Allah geçici bir süre ile -o anki nesle- Kutsal Toprakları kırk yıl haram kıldı. Üzerlerine bir sersemlik ve şaşkınlık verdi. Bu kadar zaman içerisinde Sina (Tîh) Çölünde şaşkın şaşkın, nereye gittiklerini bilmeksizin dolaştılar. Hz. Mûsâ, Hz. Harun ve isyan etmeyen bir

kısım insanlar bu sıkıntılardan uzak kalmışlardır. Onlardan isyan eden herkes savaşlar ve çeşitli hastalıklar sebebiyle bu süreçte öldüler. Bu zaman süresince yeni bir nesil yetişti. Bu nesil yine İsrailoğulları peygamberlerinden Yûşa b. Nun liderliğinde çölden çıkıp Kutsal Topraklara girdiler. Ancak kültürü öğrenme, gözlem yaparak ve gözlenen olguları yaşama geçirerek gerçekleştiğinden bu nesil de İsrailoğulları'nın kültürlerine yerleşmiş olan isyankârlık özelliklerini göstermiştir. Bunlar da Allah'ın ayetlerini kendi hevâlarına göre değiştirerek dalga geçtiler. Bunun üzerine Allah da onlara gökten bir azap indirmiştir.

İsrailoğulları Allah'ın kendilerine vermiş olduğu bunca nimeti ve lütufları hazmedememiş, şükretmeleri gerekirken sürekli nankörlük etmişler bunun sonucunda da ceza kaçınılmaz olmuştur.

Yargı:

Firavun'un zorbaca tutumları karşısında İsrailoğulları, Allah'ın önceden Hz Yakup ve Yusuf zamanlarında kendilerine vermiş olduğu hidayet nimetini ve o nimetle elde ettikleri yüksek insani değerleri kaybetme riski ve yok olma kriziyle karşı karşıya kalmışlardır.

Cenâb-ı Allah, iki tane peygamberini hem İsrailoğulları'nın bu krizini çözmek, hem de Firavun'u ilâhî rahmete çağırmak, ahirette azaba duçar olmaması için uyarmak amacıyla göndermiştir.

Firavun'u ilâhî rahmete çağırmak üzere görevlendirilen Hz. Mûsâ, kuvvetle çıkması muhtemel olan bir krize meydan vermemek, Firavun'la karşılaştığında doğabilecek problemleri sıfır hata ile çözmek ve bu amaçları istikametinde çalışmalarını sürdürmek için bir peygamber fetânetiyle fiziksel, beyinsel ve psikolojik olarak olası bir krizle başa çıkabilmesi için kendisine lazım olan donanımı Allah'tan isteyerek hazırlanmış ve tedbir almıştır. Dolayısıyla proaktif bir kriz yönetimi anlayışıyla Hz. Mûsâ böylesine hayati bir önem taşıyan tebliğ vazifesini yerine getirebilmesi için her türlü korku ve kaygıdan uzak tam bir donanım sağlamıştır.

Hız. Mûsâ, kardeşi Harun'a peygamberlik verilmesinin yanı sıra bir takım isteklerde de bulunmasıyla, aynı zamanda bir nevi modern anlamda kriz yönetim ekibini kurmuş ve kriz eylem planını da oluşturmuş oluyordu. Dikkat edersek burada

iletişim yönteminde ve olası doğabilecek krizlere karşı önleyici planlama yapma ve kriz önleme takımları oluşturulmasıyla proaktif bir yaklaşım tarzı benimsenmiştir.

Ayrıca bu davranışı Onun, temsil edeceği nübüvvet misyonunu en güzel bir şekilde yerine getirebilmesi için, ortaya koyduğu vizyonudur.

Firavun'la yaptığı fikrî münazarada Firavun, halkın nazarında Hz. Mûsâ'yı itibarsızlaştırmak amacıyla konuyu saptırarak çok kurnazca taktik sorular sorup konuşmaların içeriğine uygun olmayan sataşmalara girince, Hz. Mûsâ O'nun bu tavrına karşı konuyu saptırmadan, dağıtmadan ve polemiğe girmeden bildik, kısa ve kolay anlaşılır kelimeler kullanarak, ilk önce bilinen hususları hatırlatıp, yeni bilgileri bu zeminin üzerine inşa etme yöntemiyle insanların yaşam alışkanlıklarına tanıdık ifadeler kullanarak öyle cevaplar verir ki; bu cevaplar hem Firavun'u, hem de etrafındaki melesini ilzam etmiş, Onun oyununu bozmakla kalmamış üstelik halkında akıllarında kuşkuya yer bırakmadan kendi prestijini de korumuştur. Verilen bu cevapla proaktif bir yaklaşım sergilenmiş ve tabir caizse krize yakalanmadan "teğet geçilmiştir."

Böylelikle doğru ve etkili iletişim yöntemi uygulamıştır. Bu uygulamalarla Hz. Mûsâ ve Harun tevhid inancını vurgulamak ve farkındalık oluşturmak maksadıyla Allah'tan başka ilahın olmadığı ana fikri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu husus Hz. Mûsâ'nın üzerinde durduğu yegâne mesajıdır ve konuyu saptırmadan net bir şekilde ifade etmiştir.

Firavun, Hz. Mûsâ ile yaptığı bu münazarada kendi açısından oluşan krizlere karşı reaktif bir kriz yönetimi izlemiştir. Kıptinin öldürülmesi olayında susarak konuyu değiştirmiş, önceki nesiller konusunda Hz. Mûsâ'nın kontra proaktif yaklaşımıyla Firavun, çaresiz kalmıştır. Rab konusunda ise yine Hz. Mûsâ'nın fetânetiyle konuyu saptırmadan asıl mesele olan Rab olma konumuyla değil, Rubûbiyet'in gerekleriyle cevap vermesi, Onu büsbütün mağlup ederek tartışma mevzuunu şûrasına havale ederek sıyrılmaya zorlamıştır. Bu şartlar altında çaresiz bir konumda kalan Firavun, sihir müsabakasına razı olmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla artık bütün kozlar ve inisiyatif tamamen Hz. Mûsâ ve Harun'un eline geçmiştir.

Krizi rutin durumlardan ayıran en önemli özellik, acil cevap verme ve çabuk hareket etme zorunluluğudur. Kriz durumunda değişme ve gelişmelere uyum

sağlama aciliyeti vardır. Hz. Mûsâ netlik, çabukluk, değişime ve gerilime uyum sağlama gibi kriz yönetiminin tüm inceliklerini göstermiştir.

Sonuçta sözlü münazara da fikren, gösterilen mucizeler karşısında fiilen aciz kalan Firavun ise kendi açısından bir krizle baş başa kalmıştır. Firavun krizi derinleştirerek ortaya kendi lehinde fırsat çıkarmak için Hz. Mûsâ'yı ideal yaşam düzenlerini bozmak adına darbeci bir hain olmakla suçlayarak bir algı operasyonunu başlatmış ve Onu sihir müsabakasına davet etmiştir.

Artık stratejiyi belirleyen Hz. Mûsâ ise: Karşılaşma zamanının insanların işinin gücünün olmadığı bayram gününde ve halkın zihinlerinin açık ve net olduğu kuşluk vakti, düz bir zeminde olmasını istemiştir. Böylece olabilecek kadar çok sayıda insanın olaya şahit olmalarını büyü ile peygamberlerin mucizelerini karşılaştırabilmelerini ve böylece Firavun'un mutlak hâkimiyet ve sarsılmaz otoritesine karşı algıya dayalı oluşmuş inancı kırmalarını hedeflemiştir.

Firavun'un bu olayda gösterdiği tepkisinde krizi aşmak ve kendi lehine çevirmek için önce saldırgan sonra da tasfiyeci bir tutum sergilemiş olduğunu görürüz. "Yönetilemeyen bir kriz diğer krizleri tetikler." esprisiyle Firavun'un maruz kaldığı krizler birbirlerini tetiklemiş, O ise ancak reaktif bir halkla ilişkiler ve kriz yönetim şekliyle krizlerin sonuçlarına müdahale ederek çözüm yolları arasa da bunda başarılı olamamıştır. Sonuçta Hz. Mûsâ'nın temsil ettiği hak dava karşısında tam bir hezimete uğramıştır.

Çok uzun süre yaşamlarını köle olarak sürdüren İsrailoğulları'nın karakterleri oldukça zayıflamıştı. Mısır'ın çeşitli bölgelerinde irşad için evler açılarak onlara tekrar öz benliklerini kazandırmak ve yetiştirmek, potansiyel insanı kâmil insan seviyesine yükseltmek amacıyla, sihirbazlarla yapılan müsabakadan sonra İsrailoğulları bir müddet daha Mısır'da kalmışlardır.

Ayrıca bu yetiştirme çalışmaları ilerleyen zamanlarda muhtemel doğabilecek krizlere karşı proaktif bir yönetim tarzı oluşturmaya yönelik bir hazırlık safhası olarak görülebilir. Böylece krize uğramadan kurtulmak veya içerisine düşülen bir krizden çıkmak için planlı bir değişim süreci izlenmesi yoluna gidilmiştir Zira kriz aşamasında toplum için en önemli kaynak, insan kaynağı olacaktır. İnsan faktörü etkili seçilip kullanılabilirdiği ölçüde kriz süreci başarıyla atlatılabilecektir. Aksi takdirde toplumun çöküşü hazırlanacaktır. Bu nedenle kadro yapısı son derece

önemlidir. Hz. Mûsâ'nın uygulamasında da kadro oluştururken toplumun stratejisiyle ve stratejik ihtiyaçlarıyla tam olarak bütünleşen bir yapı hazırlamaya özen gösterilmiştir.

Böylece her türlü hazırlıklar tamamlandı Mısır'dan Kutsal Belde'ye hicret etme vakti gelince, Hz. Mûsâ kesinlikle maddi bir savaşa katılma imkânları olmadığından halkı ile beraber Firavun'un kendilerine yetişemeyeceği kadar bir uzaklığa varmak ve içlerindeki kurtulma ümidini canlı tutmak amacıyla geceleyin yola çıkmıştır.

Hz. Mûsâ cephesinde bu tedbirler alınırken, diğer taraftan Firavun da seferberlik ilan ederek büyük bir hazırlık yapar. Bütün erkânı, ileri gelen adamları ve prensleri orduya katılmışlar ve İsrailoğulları'nı takibe koyulmuşlardı. Hazırlığının büyüklüğü karşısında kendi ordusu içerisinde karşı tarafın gücü noktasında tereddütler oluşturur. Buna karşı İsrailoğulları'nın esasen çok küçük sefil bir grup olduğunu ancak toplum içerisinde sebep oldukları tahrik nedeniyle cezalandırılmaları gerektiğini, seferberlik ilanını ise, sadece gelecekte ortaya çıkabilecek olayları önlemeye yönelik bir tedbir olarak aldığını söyleyerek oluşan bu tereddütleri gidermeye çalışıyordu. Böylece Firavun, bir ekip lideri olarak ekibinin psikolojisini sağlam tutma çabası içerisine giriyordu.

Sadece saray muhafızlarıyla yok edebileceği bir topluma karşı Firavun'un büyük bir seferberlik yapmasını yönetimi altındaki diğer toplumlara bir gözdağı verme ve algı oluşturma operasyonu olarak da düşünebiliriz.

İsrailoğulları Mısır'dan çıkmadan önce Mısırlılardan bir miktar altın ve ziynet eşyaları ödünç almışlardı. Onlar, bu ziynet eşyalarını ve Firavun boğulduktan sonra ganimet olarak topladıkları altınlardan buzağı şeklinde bir heykel yaptılar ve ona tapınmaya başladılar.

Hz. Harun halkı buzağıya tapmaktan ve ortaya çıkan bu şirk krizine engel olmaya çalıştı. Hz. Harun, kontrolü sağlayamadığından durumu daha da kötüleştirmemek için nasihatlerini dinlemediği kavmine karşı Hz. Mûsâ dönünceye kadar krizi dondurma yoluna gitti. Böylece bu krizin kamplaşma, kutuplaşma ve iç savaş gibi başka krizleri tetiklemesine de engel olmuştur.

Hz. Mûsâ, inzivadan döner dönmez derhal tevhid inancını kökünden sarsacak olan bu şirk krizine kararlı bir şekilde, proaktif anlayış içerisinde kalarak

reaktif bir kriz yönetim şekliyle müdahalede bulunmuştur. O, te'dip ve ta'zir edici konuşmaların ardından fiziki cihad etmiş, elebaşları Sâmiri'yi de "hayattan sürgün" etmiştir. Altın buzağı heykelini de parçalayarak denize atmıştır. Böylece yapay tanrıların hiçbir fonksiyonun olmadığını onlara göstermiştir.

Hz. Mûsâ yaşanan bu krize müdahale ederken çok sinirlenmiş, O'nun bu sinirli anında Hz. Harun, kardeşinin şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirmek isteyerek "Ey anamın oğlu" demekle mukabelede bulunmuştur. O'nun bu yaklaşım tarzı şirk karşısında son derece öfkelenen Hz. Mûsâ'yı bir nebze olsun sakinleştirerek daha akl-ı selim düşünmesini sağlamıştır.

Hz. Mûsâ ve Harun birlikte çok önemli bir kriz yönetimi sergilemişlerdir. İsrailoğulları'nın kalplerinden atamadıkları sığır cinsi hayvanlara karşı sevgilerini gidermek ve onları tevhid sancağı altında toplamak için bugün "modern çağ" diye adlandırdığımız günümüzde ulaştığımız her türlü yöntemleri uygulamışlardır. Önce İsrailoğulları'nın yapay tanrı yapma isteklerini proaktif bir anlayışla reddetmiş, olası krizleri engellemek amacıyla yerine kardeşini vekil bırakarak inzivaya çekilmiştir. Ancak yokluğunda İsrailoğulları'nın bu istekleri tekrar depreşmiş, altın bir buzağı heykeli yaparak ona tapınmaya başlamışlardır. Böylece proaktif olan kriz, reaktif krize dönüşmüştür. Hz. Harun, bu krizi tek başına yönetemeyeceğini ve yeni krizleri tetikleyeceğini görünce, Hz. Mûsâ'nın dönmesine kadar geçen sürede çeşitli nasihatlerle bulunarak, hiç arzu edilmeyecek bazı sonuçların ortaya çıkmaması için krizi dondurma yoluna gitmiştir.

Hz. Mûsâ krizin temel sebebinin yani puta tapma isteklerini tam ve kesin olarak kavminin benliğinden soyutlanmadığı sürece yeni krizlerin kendilerini beklediğini anlamıştı. Olayların nedenlerinden daha çok etkileri ve sadece kriz sonrasında ne yapmak gerektiğine yoğunlaşmak ciddi bir yanlışlık olacağından bu krizin üzerine nedenleri ortadan kaldırmadıkça krizin üstesinden gelinemeyeceği anlayışıyla gitmiştir.

Artık proaktif kriz yönetim anlayışı çerçevesinde, içerisine düşülen bu tür krizlerden çıkmak ve planlı bir değişim hamlesi yapılması gerekiyordu. Bunun için de krize neden olan faktörleri ortaya çıkararak etkenlerle ilgili gerçekçi ve tam bilgiler elde edildiğinden bu krizin sonrasını fırsat olarak değerlendirerek yeni hamlelerinin

başlangıcı kabul etmek ve ona göre çalışma planlarının hayata geçirilmesi zorunlu bir hal almıştır.

Bu bağlamda İsrailoğulları'na etraflarındaki putperest milletlerden etkilenecek edindikleri, ineğe tapma ve ineğin kutsiyeti inançlarını kırmak için çok radikal bir kararla bir inek kurban etmeleri emredilmiştir. Bundan maksat daha önceden taptıkları putu kendi elleriyle kırmalarıydı, o dönemde özellikle tapmak için seçilen altın renkli özelliğe sahip olan ineği kurban etmeleri istendi. Bu şekilde onların taptığı nesnenin ne kadar güçsüz olduğu ve öldürülmesinin hiçbir zarar vermeyeceği gözler önüne serilmiş oldu.

Hz. Mûsâ içinde bulunduğu toplumun hassasiyetlerini, güçlü ve zayıf noktalarını bilerek bu hassasiyetlere yönelik eylemler çerçevesinde krizlere yaklaşmıştır. Yani Hz. Mûsâ kültürel sembolleri ve yaşayan ideolojileri gündeme getirmesiyle krize sosyo-politik yaklaşmıştır.

Krizler doğası gereği olumsuz bir ortam oluştursa da kendi içerisinde olumlu yönleri de vardır. Çünkü "Krizler, iyi yönetildiğinde fırsattır" ve o topluluğun zayıf noktalarının tespit edilmesini sağlar. Bu tespitle beraber ileriki zamanlar için bünyedeki zafiyetlere göre stratejik adımlar atılabilir. İneğin kesilmesine bu stratejik adımların atılması, şirk düşüncesinin silinerek tevhid akidesinin yerleşmesi açısından bakıldığında krizden bir fırsatla çıktığını görürüz. Dolayısıyla Allah-ü Teâlâ (cc) Hz. Mûsâ'nın peygamberliğinde, o milletin karakterlerine işlemiş olan bu inek sevgisini, bir ineğin kesilmesi ile etkisizleştirmiştir.

Bu bağlamda İsrailoğulları'nın içine yerleşmiş olan sığır cinsi hayvanları kutsal görme hissi nihai olarak ortadan kaldırılmıştır. Nitekim kriz dönemleri olağan olmayan dönemlerdir. İneğin kesilmesi de olağan olmayan bir uygulamadır ve başarılı olmuştur.

Allah'ın (cc) muradı, İsrailoğulları'nı onları peygamberi vasıtasıyla Mısır'dan çıkartıp, kölelikten kurtulmuş, onurlu ve izzet sahibi bir toplum olarak kutsal beldeye yerleştirmektir. Hürriyetlerini kazanmaları sonucu elde ettikleri onur ve şerefleri düşünce ve isteklerinin bu ideallerini gerçekleştirme istikametinde olmasını gerektirirken onlar, eski köle oldukları zamanların düşünceleriyle Hz. Mûsâ'dan, sürekli bildircin eti ve kudret helvası yemekten usandıklarını, önceden Mısır'da yemiş oldukları soğan, mercimek, sarımsak, gibi meyve sebze türü

yiyeceklerden istediklerini söylerler. Fakat bu isteklerini sunarlarlarken “Rabbimize dua et” yerine “Rabbine dua et” diyerek şirk ifade eden terbiyesiz bir üslup kullanmışlar, kendilerine bilâ ücret ve masraf verilen bu nimetlere karşı nankörlük yapmışlardır.

Onların bu tarz yaklaşımları Hz. Mûsâ’yı hayli üzmüş ve öfkelenmiştir, onların bu isteklerini hafife alarak: “Mûsâ da: ‘ne o! dedi. Siz, daha üstün olanı vererek daha düşük olanı mı almak istiyorsunuz? Pekâlâ, Mısır’a (herhangi bir şehre) girin, işte istediklerinizi orada bulursunuz.” diye çok anlamlı bir söz söylemiştir: “Siz bayağı olan şeyle, hayırlı olan şeyi değiştirmek mi istiyorsunuz?” derken sizin bu istekleriniz Allah’ın sizin için istediği yücelikler yanında bayağı basit şeylerdir, istemeye değmez demektedir. Ayrıca “öyleyse Mısır’a girin orada isteklerinizi bolca bulabilirsiniz” derken de öyleyse eski köle hayatınıza zilletle dönün demek isteyerek onları tekdir etmiştir. Son olarak ta, (herhangi bir şehre) demesinden de Allah’ın kendilerine vaat ettiği “Kutsal Beldeyi” kastederek onlara cihad yolunu göstermiştir. Hz. Mûsâ, onlara Hamidullah’ın tabiriyle: “Canınız o sebzeleri istiyorsa onlar o şehirde. Sıkı ise gidin oradan temin edin!” demek istemiştir. Böylece onların bu normal karşılanabilecek olan fakat terbiyesiz bir eda ile dile getirdikleri bu istekleri son bulmuştur.

İsrailoğulları’nın yerin bitirdiği yiyeceklerden yeme isteği neticesinde Allah’ın onlar için muradı olan “Kutsal Ülke” ye yerleşmek gündeme gelmiştir. Yani var olan bir kriz türü başka bir kriz türünün sebebi veya sonucu olabileceğinden ortaya çıkan bu kriz başka bir alana sıçramıştır. Bir imtihan vesilesi olan kutsal topraklara cihad ederek girmelerinin istenmesine mukabil onların bu isteğe karşı başkaldırıları görülmüştür.

Çok uzun zamanlardan beri Mısır’da köle hayatı yaşayan İsrailoğulları, sürekli başkalarının buyruğu altında ezik yaşam sürmeleri sonucu özgür düşünme ve kendi başlarına iş yapabilme yeteneklerini kaybetmişlerdir. Kendi küçük düşünceleri, sükût etmiş seciye ve hamiyetleri ile bozulmuş olan ahlâkları, kendilerini çok küçük görmelerine sebep olurken normal birer insan olan başkalarını da devasa oranda haddinden fazla büyük görmelerine sebep olmuştur. Bu psikoloji içerisinde şehirde yaşayanların güç ve kuvvetlerinden bahsederek bu zorba kavimle savaşmanın mümkün olmadığını düşünürler. Ancak iki yiğit insan çıkıp geliştirecekleri bir strateji ile şehre hücum edilirse galip gelineceğini söylese de kimseye bir şey dinletemezler.

Ortaya çıkan bu kriz, bizlere kriz aşamasında toplum için en önemli unsurun, insan kaynağı olduğunu bir kez daha göstermektedir. Dolayısıyla insan faktörü etkili seçilip kullanılabilirdiği ölçüde kriz süreci başarıyla sonuçlanabilecektir. Aksi takdirde çöküş hızlanacaktır. Bu nedenle kadro yapısı son derece önemlidir. Kadro oluştururken toplumun stratejik ihtiyaçlarıyla tam olarak bütünleşen bir yapı hazırlamaya özen gösterilmelidir. Kutsal topraklara girme olayında da sadece iki kişinin olumlu düşünmesi ve strateji üretmesi yeterli olmamıştır. Zaten birlikte hareket etme kabiliyetleri olmayan, özgüvenleri eksik ve kendi başına iş yapabilme becerisinden yoksun olan halk derhal işin üstesinden gelemeyecekleri inancını kanıksamış ve o doğrultuda hareket etmiştir.

Onlar yine önceden su, bıldırcın eti, helva, denizin yarılması vb. olaylarda olduğu gibi cihad etmeden mucizevî olarak Kutsal Belde'ye girmeyi düşünüyorlardı. Fakat Hz. Mûsâ'nın şehre gönderdiği casuslar dönüp de orada çok güçlü bir topluluğun olduğu haberini verince vaat edilmiş topraklara girmek onlara çok zor geldi.

İsrailoğulları kendi çabaları, emekleri olmaksızın sunulan yiyecek, barınma gibi her türlü beşeri ihtiyacı Hz. Mûsâ'nın kendilerine sunduğu din vesilesi ile elde ettikleri ve faydalandıklarından; diğer bir deyişle dinin kendilerine hizmet etmesinden dolayı inanmış görünüyorlardır. Hz. Mûsâ'nın cihad emrine karşı koymaları içsel bir din yaşamadıklarının, kendilerini dine hizmet etmeyi tercih etmediklerinin göstergesidir. Bu tür insanlar sürekli olarak potansiyel bir kriz kaynağıdırlar.

Hz. Mûsâ onları Allah'ın haklarında buyurmuş olduğu takdire havale eder. Bundan sonra onlar Tih Sahrasında nereye gittiklerini bilmeden açıkta, vatansız, şaşırılmış ve sersem sersem olarak dolaşmışlardır. Mısır'daki zulüm, kölelik ve zilletin bozduğu, Hz. Mûsâ'yı dinlemeyen, korkak ve isyancı millet terbiye edilsin ve yeni bir nesil yetişsin diye kırk yıl çölde sersem sersem dolaşmaya mahkûm edildiler. Bu kırk sene içerisinde İsrailoğulları'ndan yeni bir nesil yetişmiş onlarla kutsal topraklara girilmiştir.

Hz. Mûsâ'nın duası vesilesi ile İsrailoğulları'nın çölde kırk yıl kalmaları sadece kendilerine verilen bir ceza değildir. Aynı zamanda yeni gelen neslin eğitilmesine matuftur. Bu kırk yılda köle ruh haleti ile üzerlerine sinen pespayelik,

kendi başına karar verme ve iş başarabilme yetisi olmadan hayatlarına devam eden atalarından bağımsız olarak yeni gelen neslin yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Çölde kırk yıl geçmesiyle yeni bir nesil yetişmiştir. Ancak bu nesil yine de İsrailoğulları'nın kültürlerine yerleşmiş olan isyankârlık özelliklerini göstermişlerdir. Zira “kültürü öğrenme, gözlem yaparak ve gözlenen olguları yaşama geçirerek gerçekleştirilir. Yaşayarak, bizzat o toplumun içinde varlığını sürdürerek kültür öğrenilir. Çocuklar doğdukları andan itibaren belirli davranış örüntülerinin içinde kendilerini bulurlar. Zamanla, gözleyerek ve uygulayarak o kültürün değerlerini benimserler.”

a. Öneriler

Hz. Mûsâ ve Harun'un Firavun ve kendi toplumuyla yaşadığı krizleri çözmeye takip ettikleri yol ve metotlar dikkate alındığında şu öneriler yapılabilir:

Günümüzün tebliğcilerinin dikkat etmesi gerekli hususlardan biri kibirli, gururlu ve zalim bir kimseye hakikatler anlatılırken yumuşak söz söyleyip onun gurur ve kibrini tahrik etmeden, çirkin duygularını uyandırmamalarıdır. Ayrıca bu tür işlerde kolektif hareket etme şuuruyla davranmalı, yanına çok güvendiği bir dava arkadaşını da alıp gitmelidirler.

Sadece muhatapla değil etrafındaki diğer insanların da algı ve anlayışlarına uygun ifadeler kullanılmalıdır.

Tebliğde soyut kavramların zihinde zor kavranacağından dolayı önce zamanın geçerli olan somut örnekleri sunulmalı ve bilinen konular üzerine yeni konuları bina ederek, konuyu saptırmadan ve dağıtmadan bildik, kısa ve kolay anlaşılır kelimelerle kavram kargaşasına meydan vermeden, soyut kavramlar izah edilmelidir.

Karmaşık ya da alışılmadık sözcükler kullanmaktan kaçınarak, bilinen ya da basit sözcüklerle yalın bir ifade yani insanların kafasında doğru anlamı çağrıştıran sözcükler kullanılmalıdır. Böylelikle doğru ve etkili iletişim yöntemi uygulanmış olur.

Ayrıca etkili iletişim ve uygun toplantı gereksinimleri göz önüne alındığında toplantı yerinin fiziksel koşulları da toplantının amacına ulaşabilmesi açısından büyük önem taşıdığı bir gerçektir. Havalandırma tertibatı olan, havanın devamlı

temiz tutulduğu, ideal sıcaklıkta bir mekânda yapılan toplantı daha sağlıklı ve verimli geçer. Mekânın bütün katılımcıların, kendilerine sunulanları net bir şekilde görmesini sağlayacak bir ışıklandırması olması da önemlidir. Toplantı gündemi herkese bildirilmelidir. Görsel yardım araçları, herkesin zorlanmadan eğilmeye, uzanmaya gerek durmadan görebilecekleri bir yere yerleştirilmelidir.

Haksız sorgulamalara tabi kalındığında takınılacak tavır ve verilecek cevaplar da son derece önemlidir. Söylenen bütün sözlerde hata payı sıfır olmalıdır. Nitekim eğer dinleyiciler gerçeklerin saptırıldığını veya işine geldiği kadarının aktarıldığı fikrine kapılırlarsa, o noktadan sonra söylenecek her sözü kuşkuyla karşılayacaklardır. Genellikle de konuşmacıları dinlemekten derhal vazgeçeceklerdir.

Bir gözdağı verme ve algı oluşturma operasyonuyla karşı karşıya kalınması durumunda gidilen yolun Kur'ân, sünnet, modern hukuk ve evrensel insanî değerlere uygunluğuna bakılmalıdır. Sonuçta Allah-u Teâlâ'nın bu eza, cefa ve sıkıntı ile karşı karşıya bulunan Müslümanları terbiye etmekte ve onları olgunlaştırmakta olduğunu, gerçek güç ve kuvvetin Hak'ta olduğunu, algılarla ayakta tutunmaya çalışan bâtılın bir gün mutlaka mağlup olacağı düşünölmelidir. Bu türlü mihnet dönemlerinde başarıya ulaşmak ve en az kayıpla başarıyı elde etmek için sözüne itibar edilen mü'minler diğer arkadaşlarının moral ve motivasyonunu yüksek tutmaya çalışmalıdırlar.

Ayrıca bir işi yapmak için yola çıkıldığında hedeflenen gayeye uygun yapıda insanlarla hareket edilmelidir. Ya da karşılaşılabilecek sıkıntılara önceden hazırlanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa ,“*Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetim*” , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünce kabul edilen yüksek lisans tez özeti, Konya, s. 17.
- Akıncı, Zeki, “*Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi: Alanya Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Kriz Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne Yönelik Bir Araştırma*”, Yayımlanmamış Doktora tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta, 2010.
- Akpınar, Ali; *Kur’ân Coğrafyası*. Ankara, Fecr Yayınları, 2002.
- Arslan, Ali; *Büyük Kur’ân Tefsiri*. İstanbul, Okusan yayınevi, Ty. .
- Arslan, Ensar; *Türk Halk Edebiyatı*. 2. Basım, Ankara, Akademi Yay. , 2010.
- Aytuğ, Osman; *Kriz Yönetimi*. 1.basım, İstanbul, Etap Yayınevi, 2010.
- Ayverdi, İlhan; *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 2. Basım, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- Bedir, Ahmet; *Ku’ân-ı Kerîm Atlası*. İstanbul, Kaynak yayınları, 2010.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail, Thk: Kasım eş-Şema’i er-Rifai, VII-IX, Darül Kalem, Beyrut 1987.
- Canan, İbrahim; *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*.1. Basım, Ankara, Akçağ yay. , 1994.
- Carter, Arnold; *Etkin İletişim Kurun*, Zeynep Güden(Çev.), 2. basım, Arion Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Cerrahoğlu, İsmail; *Tefsir Usulü*. 3. Basım, Ankara, Elif Ofset yay. , 1979.
- Demir, Şehmuz; *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul Beyan Yayınları, 2003.
- Develioğlu, Ferit; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*.29. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi yay. , Ty.
- Dumlu, Ömer; *Konularına Göre Kur’ân (Türkçe Meal)*. II. Baskı, Tibyan yay. , İzmir 2003.
- Dursun, Davut; *Din Bürokrasisi*. İstanbul, İşaret Yay. ,1992.

- el-Fîruzâbâdî, Mecîdüddîn Muhammed b. Ya'kub, *el Kamus'IMuhît*. Beyrut Dar'ul Fikr, 1995.
- Elmalı, M. Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur'an Dili*. İsmail Karaçam vd. (Sad.),Feza yay. İstanbul, Ty. .
- Eren, Hasan; vd. ; *Türkçe Sözlük*. Ankara, TDK, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- er- Razî, Ziyâeddin Muhammed b Ebi Bekr b Abdulkâdir; *Muhtârû's Sıhah*. Beyrut Daru Ebu Şeneb, Ty. .
- es-Sabbağ, Muhammed b. Lütfi; *Buhûs fî Usûli't-Tefsir*, Ömer Dumlu (çev.), Çağlayan A.Ş. Yay. , İzmir, 1999.
- Gözler, H. Fethi; *Örnekleriyle Türkçe ve edebiyat Bilgileri Kaynak Kitabı*. İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1975.
- Günay, Tümer; Küçük, Abdurrahman; *Dinler Tarihi*, 1. Basım, Ocak yay. , Ankara 1998.
- Gürlek, Bilgehan; *Üretim Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara, ASİAD Yayını, 1992.
- İbn Kesir, İmaduddîn Ebu'l-Fida bin İsmâil bin Kesir el-Kureşî ed-Dımaşkî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Âzîm*. İstanbul, Kahraman Yay. , 1992.
- İbn Kesir, İmaduddîn Ebu'l-Fida bin İsmâil bin Kesir el-Kureşî ed-Dımaşkî, *Muhtasar Tefsir-ü İbn Kesir*, Thk: Muhammed Ali Sabûnî, VII-IX, Darül Ku'ân-Kerîm, Beyrut, 1981.
- İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, Bekir Karlığa vd. (çev.), Çağrı yay. , İstanbul 1988.
- İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*. XI , Beyrut Daru İhyâü't-Türâsi'l- Arabî , 1995.
- Kabaklı, Ahmet; *Türk Edebiyatı*. 12. Basım, İstanbul, T.E.V. Yay. , 2004.
- Karasoy, Yakup; vd. ;*Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*,6. Basım, Akçağ yay, Ankara, Ty.
- Keskin, Mustafa; *Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme*, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV, 2, 2004, s. 14.
- Kutup, Seyit; *Fi Zilali'l Kur'an*, E.Emin Saraç vd. (çev.), Akit yay. , İstanbul Ty.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ; *Tefhimü'l Kur'an*, Muhammed Han Kayani vd. (çev.),İnsan yay. , İstanbul,1987.
- Özdemir, Lütfiye, *2008 Küresel Ekonomik Krizinin Örgütsel Etkileri ve Bir Ölçek Geliştirme*, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 23, 2014, s. 87.
- Özgen Hüseyin; Türk Murat; *"Türkiye'deki Sanayi İşletmelerinde Kriz Yönetimi Sorunlarının Çözülmesi Üzerine Bir Araştırma"*, Yönetim, Yıl 7, Sayı 23, 1996, ss.19-31.
- Özkırımlı, Atilla; *"hikâye"*, T.E.A. , III, Cem yayınevi, İstanbul 1987.

- Öznur Özdoğan, *Ruhsal Yaklaşım ve İnsan Türkiye’de Bir Uygulama Örneği Tasavvuf*, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl: 6, 15, Ankara 2005, ss.137-152.
- Sağlam Mehmet, *Örgütsel Değişme*. Ankara, Todaie Yayını, Doğan Basımevi, 1971.
- Seyidoğlu Bilge, “*Efsâne*”, T.D.E.T. , II, Ankara, 2001, 1.
- Solmaz Başak, “*Halkla İlişkilerde Proaktif ve Reaktif Stratejiler*”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 1, İstanbul 2006, ss. 143-144.
- Soysal Muhan, “*Krizlerin En Büyük Faydası Fırsata Çevrilebilmeleridir*”, İş Dergisi, 33, T. İş Bankası Yayını, Ankara 1994, s. 8.
- Suruç Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, , II, Yeni Asya yay. , İstanbul 1991.
- Şengül İdris, “*Kıssa*”, İslam Ansiklopedisi, XXV, TDV. Yay. , Ankara 2002.
- ... İdris, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*. Işık Yay. , İzmir 1994.
- Tağraf Hasan, Arslan N. Talat, “*Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2003, ss. 149-153.
- Tierney Elizabeth, *30 Dakikada İletişim Becerilerini Geliştirme*, E. Sabri Yarmalı (Çev.), Damla Yayınevi, İstanbul, Ty..
- Tural Sadık, *Türk Mitolojisi*. Ankara Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. , 2001
- Tüz Melek Vergiliel, *Kriz Yönetimi*. 3. Basım, İstanbul, Alfa Basım Yayını, 2004.
- Yakut Hilal, *Örgütsel Davranışta Kültürler Arası Etik Çalışmaları Üzerine Bir Eleştiri*, SDÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 15, 2012/1, s. 118.
- Yazıcı Hüseyin, “*Hikâye*”, İslam Ansiklopedisi, XVII, TDV. Yay. , Ankara1998.
- Yıldırım Suat, *Kur’ân’da Ulûhiyet*. 1. Basım, Yy., Kayıhan Yayınevi, 1987.
- ... Suat, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*. 7. Basım, Yy. , Ensar Neşriyat, 2011.
- ... Suat, *Kur’ân-ı Hakîm Ve Açıklamalı Meali*. 1. Basım, İstanbul Işık yay. , 2004.
- Kitab-ı Mukaddes*. çy. İstanbul. Kitab- Mukaddes Şirketi Rota Ofset, Yy. 1988.

İNDEKS

A

acur, 102
Âd, 1
Ahzab, 7
Akabe, 109
algı, 50, 52, 57, 62, 66, 69, 71, 72, 74, 75, 77,
78, 119, 123, 124, 129, 130
Apis, 97
Arz-ı Mev'ud, 113
âsa, 64, 66
âsâ, 56, 58, 73, 78

B

Ba'al, 88
Babil, 88
baston, 69
Bedir, 7, 46, 83, 89, 90, 91, 95, 109, 114, 131
beyaz el, 58, 64, 66
bıldırcm, 102, 103, 105, 113, 126, 128
boğa, 88
Buzağı, 88

C

Cebrail, 94, 95
cihad, 99, 106, 111, 114, 125, 127, 128

D

değnek, 72
destan, 4, 14, 17

E

efsâne, 4, 15, 16, 17, 18
ejderha, 56, 64, 72
elçi, 28, 59, 62, 95

Elçi, 95
Enlil, 88
ensar, 110
eriha, 114
erkâmı, 58, 65, 82, 84, 119, 124

F

Fârân, 112
Fenike, 88
Filistin, 55, 88, 107, 112
Firavun, iii, iv, x, 1, 2, 3, 4, 11, 28, 29, 30, 31,
32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78,
79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 91, 95,
97, 103, 104, 118, 119, 121, 122, 123, 124,
129

H

Habil, 12
Hâman, 31, 33, 45
Hamat, 108
Hendek, 7
heykel, 91, 124
hıtta, 115
hikâye, 2, 4, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 132
Hirakl, 54
Hudeybiye, 7
Huneyn, 7
Hz Yunus, 83
Hz. Âdem, 9, 12
Hz. Harun, 36, 38, 39, 41, 43, 46, 47, 50, 53,
57, 60, 84, 89, 93, 94, 97, 98, 119, 120,
124, 125
Hz. İbrahim, 10, 12, 29, 63
Hz. İsa, 9

Hız. İsmail, 32
Hız. Mûsâ, iv, x, 2, 3, 4, 11, 12, 28, 30, 31, 33,
34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112,
113, 114, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 126, 127, 128
Hız. Yakup, 32, 55, 107

İ

iki yiğit, 95, 108, 114, 127
İncil, 6
İndra, 88
inek, 95, 99, 100, 101, 102, 126
ip, 72, 74, 76
İran, 88
İsrailoğulları, x, 2, 3, 4, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
55, 70, 79, 80, 81, 83, 85, 87, 88, 89, 90,
91, 95, 97, 99, 101, 103, 104, 106, 108,
109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 120, 121, 123, 124, 127, 128

K

Kabil, 12
Kalep, 114
Karun, 31, 45
Kelîmullah, 80
Kıpti, 59, 67
kırk yıl, xi, 108, 112, 113, 114, 116, 117, 120,
128, 129
kıssa, 1, 4, 5, 7, 8, 14, 17, 18, 19, 118
Kızıldeniz, 88, 89, 112
kriz, iii, iv, x, xi, 2, 3, 4, 19, 20, 21, 22, 23, 24,
25, 26, 27, 31, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45,
48, 51, 53, 54, 55, 60, 61, 63, 64, 65, 66,
67, 70, 73, 75, 77, 79, 80, 89, 96, 98, 99,
102, 103, 104, 106, 110, 111, 118, 119,
121, 122, 123, 125, 126, 127, 128
kudret helvası, 103, 105, 126
Kudüs, 106, 107, 116
kulis, 71
Kutsal Belde, x, 3, 80, 108, 119, 124, 128
kutsal topraklar, 106, 112, 127, 128
Kutsal Ülke, 106, 127
kültür, iii, 13, 20, 89, 117, 129

L

Lût, 1

M

Medyen, 3, 35, 36
melesi, 28, 31, 46, 84
menkıbe, 4, 16, 18
mercimek, 102, 126
Mısır, x, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 42, 47, 53,
55, 58, 59, 63, 70, 79, 80, 81, 85, 88, 90,
91, 95, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
107, 109, 111, 113, 114, 116, 119, 120,
123, 124, 126, 127, 128

mihnet, 130
Mîkat, 98
Mikdad, 109
Miraç, 10
misyon, 90
mitoloji, 4, 17
mucize, 10, 65, 73, 74, 83
Mukaddes Topraklar, 112
müsabaka, 68, 70, 72, 78

N

Nannar, 88
Nûh, 1
Nun oğlu Yûşa, 115

Ö

öktüz, 101
önleyici planlama, 23, 39, 89, 122

P

Pitom, 30
proaktif, iv, 20, 25, 26, 27, 38, 39, 40, 41, 45,
52, 67, 72, 75, 79, 98, 99, 103, 119, 121,
122, 123, 124, 125
put, 89, 90, 96, 97

R

Rabbülâlemin, 36, 45, 54, 58
radikal, 23, 77, 100, 126
Ramses, 30
reaktif, 25, 26, 67, 72, 77, 98, 99, 122, 123,
125
recûlan, 114
Rehob, 109
risâlet, 39, 46, 60

risk, 30

S

Samiri, 125

Sâmiriye, 88

saray, 51, 61, 66, 70, 124

sarımsak, 102, 105, 126

seferberlik, 81, 124

sekîne, 77

Semûd, 1

sıbt, 108

sığır, 3, 88, 92, 98, 99, 100, 101, 125, 126

sihirbaz, 56, 57, 58, 64, 65, 66, 73, 74, 77, 78

Sin, 88

Sina, 120

soğan, 102, 105, 126

sopa, 73

sosyo-politik, 101, 126

strateji, 108, 110, 127, 128

Sümer, 88

Ş

şehit, 77

Şura, 57

T

Tebük, 7

Tevrat, x, 6, 90, 91

Tih, x, 112, 114, 116, 128

Tih, 120

Tsin, 108

Tûr, 36, 89

Tuva, 36, 43

U

Uhud, 7

ulû'l-azm, 28

Ur, 88

Ü

Ürdün, 112

V

vahiy, 6, 9, 79, 80

vizyon, 86

Y

yapay tanrı, x, 98, 125

Yehova, 88

yılan, 57, 72, 73

Yusuf, 5, 7, 9, 12, 29, 32, 55, 107, 121

Yûşa, 107, 112, 114, 116, 121

Z

Zeus, 88

ziraat, 101

Züleyha, 12

ÖZGEÇMİŞ

Turgay ŞENLİLER, 1967’de Yozgat Merkezde doğdu. İlköğrenimini bitirdikten sonra liseyi, Yozgat İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 1986 yılında kazandığı Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 1992’de mezun oldu. 2013’te Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bölümünde yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Halen öğrenimine devam etmektedir. Bozok Üniversitesi Meslek Yüksek Okulunda Sekreterlik görevinde çalışmakta, orta derecede Arapça ve Fransızca bilmektedir. Evli ve 4 çocuk babasıdır.

